

Előszó

Az olvasó figyelmébe

Egy évvel ezelőtt a „cigánybűnözés” fogalmáról, rendészeti és kriminalisztikai vonatkozásairól szerveztünk vitát „Kisebbségi probléma – társadalmi csapda” címmel. Sok vita és aggodalom övezte a szervezést, hisz politikailag rendkívül érzékeny a téma (az ORFK távol is tartotta magát a rendezvénytől). A konferenciák értelméről, illetve hiábavalóságáról gyakran tűnődünk, ezúttal pedig különösen bizonytalanok lehetünk a tekintetben, hogy lendítettünk-e valamelyest a dolgok állásán – amint ezt az egyik hozzászóló rendőri szakember e számunkban ki is fejti. Mindenesetre a „cigánybűnözés” kérdésköre továbbra is az egyik legneuralgikusabb társadalmi probléma Magyarországon, amely bizonyosan nem kerülhető meg, sőt nem szabad megkerülni, mert a tisztázatlanság, a tudomásul nem vétel, sőt a mellébeszélés tovább növeli a társadalmi feszültségeket, amelyek pedig konkrét rendészeti válaszokat követelnek.

Felettébb izgalmas és a tudomány gyakorlati alkalmazhatóságát kiválóan példázza az MH370-es maláj légi járat rejtélyes eltűnésének kriminalisztikai elemzése. Ez a rendkívüli esemény – amely emberek százainak tragédia, mindannyiunk számára pedig fenyegető lehetőség – alkalmat adott a bűnügyi tudományok eszköztárának felvonultatására.

Rendészettudományunk még az alapfogalmak tisztázásánál tart. Angol nyelvű tanulmányunk összehasonlító elemzése a közigazgatás és a rendészet viszonyáról fontos lépés, a rendvédelem és a rendészet tartalmának feltárása a köznapi gyakorlat számára is nélkülözhetetlen muníció.

A társadalmi nemük, nemi identitásuk és szexuális orientációjuk miatt hátrányos helyzetű személyek, menekültek problémáiról érkező szerzőnk – karunk nappali tagozatos hallgatója lévén – személyes figyelmet is érdemel.

A bűnözésföldrajz sajátos, interdiszciplináris megközelítést, komplex látásmódot igényel. A téma avatott ismerője ezúttal a fővárost veszi szemügyre. Hasznos ismeretek forrásai továbbá az alsó-szászországi rendőrtisztképzést, valamint az orosz rendőrség átalakulását bemutató, elemző írások is.

Németh Zsolt
felelős szerkesztő

A térszervező erők kulturális meghatározottsága

BÁNLAKY Pál

Minden közösség létrehozza, kialakítja a saját terét, ahol él, ahol életének eseményei történnek. Ez a közösségi tér teszi lehetővé a szükségletek kielégítését, az egyén és a közösség együttélését. Ennek megfelelően a tér megszervezése az adott közösség kultúrája által meghatározott. A cigány közösség térhasználatának sajátosságait megismerve közelebb juthatunk a régóta vágyott társadalmi béke megvalósulásához.

Előhang

Szakmai (kutatói) életemnek három nagy vonulata volt:

- helyi társadalom (kapcsolódóan településügyek);
- művelődés, kultúra (elsősorban társadalmi meghatározottság);
- cigányügyek (életkörülmények, előítéletek).

Itt az ideje, hogy a hármat összekössem, ezúttal a három témakörnek egy sajátos metszéspontját véve szemügyre.

Kiindulópontok I.

1. A társadalom (és azon belül minden közösség) megalkotja (létrehozza) saját terét. (A térszervezés a társadalom egyik szerveződési formája.) A „megalkotás” („létrehozás”) természetesen valamiféle *aktivitás*. (A *társadalomföldrajz és településszociológia* axiómája.)
2. Következésképp: kell lennie egy „*térszervező erő*”-nek. Ami természetesen *nem* *eleve* *adott*, hanem a társadalom (közösség) életfolyamatában *kialakul*, maga is társadalmi termék, akkor viszont azonnal felmerül a következő kérdés.
3. Melyek a térszervező erőt meghatározó tényezők? Nagyjából a következők:
 - Az *adottságok* tudomásulvétele, ezen belül:
 - annak számbavétele, hogy mik a közösségi *életkörnyezeti tényezők*;
 - valamint melyek a téralakítást (is) meghatározó *társadalmi jellegű tényezők* (meglévő, készen talált objektívációk, meglévő „közösségi-környezeti” viszonyok; ez utóbbiak az adott közösség környezetében található más közösségek).
 - Az *adott közösség szükségletei*, ezen belül a termelőtevékenységhez kötődő *térszükséglet*, a fogyasztás *térszükséglete*, a közösségi élet és a magánszféra *térszükségletei*.

- Az adott közösség *kultúrája*, ezen belül a térszervezésre vonatkozó hagyományai. (Amelyeket – mármint a hagyományokat, kialakulásukban – természetesen az előző tényezők is befolyásolnak.)

A három meghatározó tényező közül az első a *lehetőségmezőt* jelöli ki, a második a *kell*, a *sollen* szintje, a harmadik tartalmazza egyrészt a *hagyományozódást* (a szorosan vett kulturális hagyományokat), másrészt az *aktualizálást* (amely az 1. és 2. tényező konkrét helyzetre való transzformációja). Így végül a harmadik faktoron, tehát a kultúrán belül alakul ki a tulajdonképpeni *cselekvésvezérlő tényező*, ama bizonyos „*térszervező erő*”.

Kérdésünk: *Hogyan jelenik meg mindez a mai Magyarországon a cigányságnál?*

Kiindulópontok II.

4. A cigány kultúrának a „térszervező erő” szempontjából releváns elemei:

- A cigányság kultúrája alapjellegetben *közösségi kultúra*.
- A cigány kultúrában – több évszázados *peremhelyzet!* – sok az időben is távolról hagyományozott, *archaikus mintázatú* elem. (Márkus István szerint *feudalizmus előtti* elemek.)
- A cigány kultúra kialakulásának időszakában – amely időszak elemei hagyományozódnak! – a cigányság *vándorló életformában* élt; ennek szükségleteire kellett felelnie a térszervezésnek. (Sátras szekerek utazásnak megfelelő berendezése, letáborozáskor a szekerek elrendezése.) Idetartozik még, hogy a letelepedéskor sem volt szükségük arra, hogy átvegyék a környezet térformáló elveit és technikáit, ugyanis a falvak (amelyek határában a cigányok letelepedtek) parasztsága a földművelés, állattenyésztés szükségleteinek megfelelően formálja meg tereit. A cigányok a letelepedés után is olyan foglalkozásokat űztek, amelyek nem igényelték a parasztihoz hasonló térhasználatot.

Következésképpen

5. A cigányság térhasználati elvrendszere, „térszervező ereje” az alábbiak szerint alakul.

- A cigányság térszervező erejében *jelen vannak* a következők:
 - A *közösségiség*: nyitottság, „kerítésnélküliség”, az intim szféra szükségletelensége. A „kerítésnélküliség” azt (is) jelenti, hogy a közösség (a cigánytelep, az utca közössége) az általa belakott teret a *közösség terének* tekinti. Ez egyértelmű a „klasszikus”, szétszórt putrikból álló cigánytelepeken, de valamilyen érvényes ott is, ahol „utcában” laknak; a ház udvara nem szigorú magánterület.
 - A mindennapi élet tereinek *minimalista* kialakítása, a vándorló életforma ugyanis csak a minimális teret engedi meg, ez a „norma” öröklődik, hagyományozódik a kultúrában. Ez végtelékig leegyszerűsített, funkcionalista térhasználatot jelent.

- A tér *multifunkcionális* használata, vagyis az, hogy egyes életfunkciókra nincs külön kijelölt tér. (Ez egyébként így van az archaikusabb – pl. feudálizmuskori – parasztkultúrában is.)
- A cigányság térszervező erejében *nincsenek jelen* az alábbi tényezők, amely – éppoly jellemző – *hiányok* viszont a környező társadalom térszervezésében jelen vannak:
 - A kötött funkciójú *közösségi terek* (utcák, közintézmények) szükséglete, tehát nincs jelen az ezek alakításához szükséges térszervező erő.
 - A közösségi letelepedés *helyszínének kiválasztására vonatkozó normák*. Ott telepednek le, ahol éppen helyet találnak, a hely kiválasztását mind a természeti környezet, mind saját gazdasági tevékenységük csak kismértékben determinálja.
 - A kötött funkciójú *magánterek* kialakítása. A vándorlások időszakában a sátoros székérben természetesen minden együtt van, nem lehetséges „elkülönített magántér”.

Talán efféle megfontolások segíthetnek megérteni (például) a telepfelszámolási programok némely nehézségét, és segítenek hatékonyabban megtervezni ilyen, a cigányság *térbeni integrációjának* elősegítésére irányuló programokat.

SUMMARY

The cultural determination of the forces of spatial organization

BÁNLAKY Pál

Every community creates its own space, in which it exists and the events of its life happen. The fulfilment of human needs, and the cohabitation of the individual and the community take place in this community place. In accordance with this, the organization of space is determined by the culture of the community. Getting to know the peculiarities of space utilization of the gipsy communities, we may come closer to the long desired peace of the society.

A „cigánybűnözés” hazugságának konstrukcióiról

BÁRSONY János

A tanulmány a „cigánybűnözés” fogalmának rasszista, a bűnözésért kollektív felelősséget tételező, náci, fajelméleti gyökereiről szól. Elemzi, hogyan került át a kriminalisztikai és kriminológiai praxis eltérő szóhasználata a köznyelvbe, s miként lett aztán ez a csúsztatásos értelmezés a kommunikáció mainstream területének gyűlöletkeltő gyakorlata a Kádár-korszaktól napjainkig Magyarországon. A cikk figyelmeztet a bűnbakképzés folyamatára, valamint a gyűlöletkeltés polgárháborús veszélyére, mivel nincs nemzeti, etnikai bűn, csakis személyben rejlő, és társadalmi, közösségi okok együttese tesz valakit bűnözővé, egyéni felelősséggel.

Ideológiai alapok

A „cigánybűnözés” terminus a 19–20. századi fajelmélet terjedésével alakult ki Alfred Dillmann¹ munkássága nyomán, aki 1899-ben létrehozta kutatóintézetét „Nachrichtendienst in Bezug auf die Zigeuner” elnevezéssel Münchenben, majd 1905-ben kiadta „Cigánykönyv” című munkáját. Ebben 3350 „cigánybűnözőről” adott ki fényképet és rövid jellemzést. Ez találkozott az ebben az időben erősödő német rasszista fajelmélettel, amely alsó- és felsőbbrendűekre osztotta a népeket.

A „cigánybűnözés” terminus másrésről Lombroso² kutatói tevékenysége következtében terjedt el, az örökletes „bűnözői hajlam”-ról és típusokról szóló rasszista értelmezésű tévtanainak térhódításával (porosz minták nyomán). 1925-ben Dillmann intézete már 14 000 roma és szinti személyes adatait, fényképét, ujjlenyomatát, rokonsági és más adatait tartalmazta. Ezt az intézményt 1938-ban magába olvasztotta a Birodalmi Bűnügyi Rendőrség, a „Birodalmi Központ a Cigány Elemek Leküzdésére” elnevezéssel, miután korábban a nürnbergi faji törvények végrehajtási rendelkezései a zsidókhoz és a feketékhez hasonlóan a cigányokat is másodrangú – „fajidegen” – csoportnak minősítették. Ekkor, 1938-ban, már 33 524 személyről rendelkezett kartotékkal, s ez a németországi cigány népesség kilencven százalékát lefedte. Emellett még 1936-ban létesült a Birodalmi Belügyminisztérium Birodalmi Egészségügyi Hivatalának L3 ügyosztályaként a cigányokat áltudományos szempontokból vizsgáló „Fajhigiéniai Kutatóintézet”,³ Robert Ritter vezetésével.

1 Dillmann (1905)

2 Lombroso (1905) 5.

3 Lásd: Fings–Heuss–Sparing (2001) 27–31.

A következmények

Ritter irányításával tervezet készült a két intézmény adatbázisára támaszkodva Heydrich részére, aki tervezetét 1938. március 24-én „A cigánykérdés végső megoldása faji szempontból” címmel küldte el a Bajor Belügyminisztériumnak. Ritterék előkészítették, és a bűnügyi rendőrség kivitelezte a roma holokauszt, a pharrajimos különböző lépéseit: a gettóba zárást, az internálásokat, deportálásokat a megszállt keleti területeken, a faji alapú sterilizációt, a megsemmisítő táborokba hurcolást. Ők készítették elő Himmler Auschwitz-parancsát⁴ (1942. december 16.), amely ugyanazt jelentette a romák számára, mint amit a Wannsee-konferencia a zsidók számára – a fizikai megsemmisítéshez vezető utat. A tömeges kivégzések és a megsemmisítő táborok már az SS „ügykörében” voltak. A „végeredmény” félmillió meggyilkolt cigány.

Itthon

A húszas-harmincas években már Magyarországon is több faji felsőbbrendűségi alapon nyugvó kiadvány és statisztikai gyűjtemény közöl adatokat, ismertetéseket a „zsidóbűnözésről” és „cigánybűnözésről”⁵. A korabeli újságokban szaporodtak az olyan bűnügyi híradások, amelyek cigány elkövetők esetén faji vagy néprajzi sajátosságként tárgyalják a falbontásos betörést, a gyűrűcsalás, lólopás nyomozási eseteit, illetve kiemelik a sikeres felderítéshez szükségesnek tartott speciális nyelvi, kapcsolati, néprajzi ismereteket, erre való módszertani szakosodást. (A „módszertanhoz” tartozott a cikkekben nem említett, de közismerten gyakorolt csendőri kényszervallatási gyakorlat, a cigánytelepek lakóinak végigverése, lekopaszítása.)

A „cigánybűnözés” kifejezés elterjedésének és használatának lényege a bűnügyi tudományok különbözőségének nem ismeretéből fakad. A kriminalisztika a bűnelkövetés módjával, feltárásának eszközeivel, a nyomozás módszereivel, a bizonyítás lehetőségeivel, a nyomozások módszertanával foglalkozó tudomány. A kriminalisztikai nézőpont alapján lehetséges olyan kijelentés, hogy „a dél-alföldi asszonyok arzénal ölik meg férjeiket”. (Tartalmában ez azt jelenti, hogy ha a nyomozás során mérgező férjgyilkosság gyanúja merül fel, és ha a Dél-Alföldön történik az eset, akkor valószínű, hogy az elkövetés eszköze az arzén lehet.) A kriminológia a bűnözéssel mint társadalmi tömegjelenséggel, a bűnözés okaival, az elkövetőkkel, áldozatokkal, az elkövetővé és áldozattá válás okaival foglalkozó tudomány. Az előző, dél-alföldi asszonyokra vonatkozó állítás e tudomány kontextusában azt jelentené, hogy a dél-alföldi asszonyok potenciális arzénos gyilkosok. Ez nyilvánvalóan nonszensz állítás!

Hasonló a helyzet a gyűrűcsalás, a falbontásos betörés, a lólopás cigánybűnözési sajátosságként való feltételezésével. Kriminalisztikailag: hogyha ilyen bűncselekménnyel találkozol, jó esélyed van arra, hogy az elkövetőket a romák között találhatod. Krimin-

⁴ Lásd: uo. 88–100.

⁵ Ilyen például Molnár Elek: „A cigányfaj kriminalitása hazánkban...” címmel, Miskolcon, 1926-ban kiadott füzeté. Lásd még: Mezey-Pomogyi-Tauber (1986) 30–33.

ológiai tartalma viszont az a valótlanúság lenne, hogy a cigányok összességére (mint nemzetiségi vagy „faji” sajátosság) jellemző lenne a gyűrücsalás, a falbontásos betörés vagy a lólopás. *Ez a tudománytalan csúsztatás vitte a csendőri zsargonból a fajelméletbe, illetve a napi rasszizmus gyakorlatába és a politikai közbeszédbe a „cigánybűnözés” fogalmát.*

A harmincas-egyvenes években már túl vagyunk a 15000/1916-os BM rendelet, a „kóbor cigányok” röghöz kötését, internálását, testi megjelölését, külön cigányigazolványt, a cigányok keresményének elvételét előíró szabályok bevezetésén. (Ha nem volt saját tulajdonú, a nevén lévő háza, földje, akkor a csendőr döntötte el, hogy kóbor cigány-e az illető.) *Így a hazai romák több mint kilencven százaléka potenciálisan kikerült a polgári jog védelmének sáncai közül, és bármikor ki volt téve a hatalmi önkénynek.*

Ezt szolgálta még az évenként kétszeri cigányrazziák⁶ előírása, majd a csendőrségi nyomozati utasításban a cigányság egészének megbízhatatlanná minősítése faji alapon.⁷ „Minden cigányt gyanús egyénként kellett kezelni” – idézi Mezey Barna és Tauber István⁸ „A magyarországi cigányság helyzetének rendezését célzó jogi szabályozás egyes kérdései” című tanulmányban. Ez vezetett azután a romák tömeges gettósításához, kényszermunkára hajtásához, internálásához, kivégzéséhez, német lágerekbe hurcolásához a háború idején. (A holokauszt roma⁹ áldozatainak számát félmillióra becsülik. Ennyi áldozatról szólt Angela Merkel német kancellár is a Reichstag szomszéd-ságában felavatott Dani Karavan- emlékműnél 2012-ben.)

Az oroszok bejövetele, a koalíciós demokrácia, majd a proletárdiktatúra sem változtatott sokat a húszas-harmincas évek „cigányügyi gyakorlatán”. 1947-ben egy fejtegetésség elleni védekezés tárgyában született BM-rendelet újból hatályba léptette a korábbi szabályozásokat (kóbor cigányok, internálás, röghöz kötés, razziák stb.).¹⁰ A korábbi évtizedekhez hasonlóan napirenden volt a cigány közösségek kollektív megálázása, telepeik felgyújtása, eldózerolása, végigverése, roma csoportok rendőri kiveretése városokból, és romák tömegeinek internálása, katonai munkaszolgálatra hurcolása. 1953-ben a BM-ben terv készült a telepeken lakó romák munkatáborokba zárásáról. A romákat a megbízhatatlanok fekete személyi igazolványával¹¹ látták el 1955-től.

Az 1956-os forradalomban a sérelmek hatására sok roma is harcolt. A társadalom legalján szembeötlő volt, hogy a rendszer az egyenlőséget csak hirdeti, de a cigányok azt nem érezhetik. Hogy a szegényeknek ígért jobb sors nekik továbbra is csak álom, mindennapjaikat a nélkülözés, a nyomor határozza meg, és munkáért is hiába könyörögnek. A szavak és a valóság ellentmondása sok romát vitt a forradalomba,¹² melynek le-
verése után, László Mária és társai kezdeményezésére, 1957-től létrejött a nemzetiségi

6 25700/1928. (VI. 24.) BM körrendelet

7 66045/1938. BM körrendelet

8 Mezey-Tauber (1980) 230.

9 Lásd: Molnár (2005); Bársony-Daróczi (2004) 269.; Szita (2000); továbbá Jancsó Miklós: „Megöltétek ártatlan családom” c. dokumentumfilm (2004); Jancsó Miklós: „Elfelejtett holtak” c. film (2005); Varga Ágota: „Porrajmos” c. dokumentumfilm (2000).

10 198348/1947. (IV. 1.) BM rendelet, „A kiütéses tifusz elleni védekezés tárgyában”

11 Purcsi (2004) 256–260.

12 Lásd: Eörsi (2006) 5–6. Eörsi László kutatásai alapján tudjuk, hogy cigány résztvevő volt többek között: Bognár Józsefné Németh Mária, Falusi János, Fehér Nándor, Kisnémeth László, Kóté Sörös József, Csányi Sándor. Kótét és Csányit halálra ítélték.

egyenjogúsági alapon működő „Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége”, amely érdekvédelmi feladatokat is felvállalt. Ez is lett a veszte. 1959-ben, amikor a forradalmárok jelentős csoportjait engedték ki az internálótáborokból, helyükre tömegesen cigányokat hurcoltak el. László Mária elnök levélben tiltakozott a minisztertanácsnál és a főügyészségnél ez ellen. Azonnal leváltották, és a szövetséget szoros minisztériumi ellenőrzés alá vonták, megszüntetve nemzetiségi és érdekvédelmi tevékenységét.

1961-ben – a korábbi szovjet mintát követve – párthatározatot hoztak arról, hogy a cigányság nem nemzetiség, hanem bizonyos néprajzi sajátosságokkal is rendelkező hátrányos helyzetű társadalmi réteg. Ez a korabeli terminológiát ismerőnek azt jelenti, hogy a cigányság elmaradott, lumpen csoport, nem az „uralkodó, dolgozó osztályok” része, és a továbbiakban felszámolandó, megszüntetendő. *A helyzet ellentmondásosságát jelzi, hogy 1961-re a gazdaság munkaerőigénye elért a faluszéli cigánytelepekre is, így ebben az időben a munkaképes korú cigány férfiak ötven százaléka már állami alkalmazásban dolgozott az iparban és a mezőgazdaságban, mondhatni – a realitások alapján –, a cigányság fele már az „uralkodó” munkásosztályhoz számíthatott volna.*

A párthatározat¹³ feloszlatta a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségét, feladatokat írt elő – az általuk meghatározott hátrányok csökkentésére – a foglalkoztatás, a lakhatás, az oktatás és az „állampolgári magatartás” területén, illetve a hátrányos megkülönböztetés elleni fellépésre. A különböző területeken az állam jogszabályokat alkotott. (Egyéb hátrányokra a kultúra és anyanyelv területén, az értelmiség hiányára, az emberi méltóság védelmére, a napi rasszizmusra, a felsőbbrendűség-tudatra stb. nem is gondoltak.) A megkülönböztetés elleni fellépésről szóló legfőbb ügyészi körlevél két évig volt érvényben.

Szakfeladat a BM-re és a legfőbb ügyészre szignálva

Az 1961-es párthatározat „állampolgári magatartás” javításával kapcsolatos feladatait a belügyminiszter és a legfőbb ügyész kapta. Ennek során 1973-ra alakult úgy a szemlélet, hogy bevezették a „cigánybűnözés” fogalmát kriminológiai, tehát általánosított, „faji-etnikai réteg” tartalommal az egységes rendőri-ügyészi statisztikai rendszerbe. *(Mindezt azután, hogy 1969-ben Magyarország csatlakozott a faji megkülönböztetés bűncselekmény elleni fellépésről és leküzdéséről szóló New York-i ENSZ-egyezményhez, amely élesen szemben állt az ilyen állami politikákkal.)* Évente készültek a rendszeres kimutatások a rendőrök által cigányoknak tartott bűnelkövetők adatairól, számszerűen és másokkal összevetve børszín alapján.¹⁴

Közben az irányított tömegkommunikáció¹⁵ is lépett az ügyben. A televízió „Kékfény” című rendőri műsora a tényleges bűnözés arányait sokszorosan meghaladó terjedelemben mutatott cigány bűnelkövetőket és bűncselekményeiket, riogatva a közönséget, erősítve az amúgy is erősen előítéletes indulatokat. A cél természetesen a

13 Mezey–Pomogyi–Tauber (1986) 240.

14 BM Információfeldolgozó és Felügyeleti Csoportfőnöksége és a Legfőbb Ügyészség titkársága 5301/1973 sz. iránymutatása és állásfoglalása 14. rovat 5–9. pontja: „akkor kell alkalmazni, ha az elkövető cigány változó ismérvekkel”.

15 Lásd: Radnóti (1988) 413–415.; Haraszti (1992)

rendőrség közszolgáltató, „civilvédő” imázsának terjesztése volt a „proletárdiktatúra vasökle” kép ellenében, a cigányok kárára. 1979-ben az MSZMP Politikai Bizottsága újbóli határozatában részben revideálja korábbi álláspontját, és elfogadja az integráció lehetőségét.¹⁶ Tehát már nem feltétlenül a cigányság felszámolandó, csak a hátrányos helyzet. Ez az „engedmény” persze az újonnan létrejövő cigány mozgalmak és intézmények¹⁷ miatt alakult ki, hiszen ebben az időben már voltak roma klubok, együttesek, olvasótáborok. Az 1979-es határozat a roma társadalmi aktivitás erősödésével fokozottabb, szinte totális ellenőrzést ír elő a biztonsági és rendészeti szerveknek. Kiépítik a rendőrségi „cigány vonalvezetői hálózatot”¹⁸ a megyei és városi kapitányságokon függetlenített „szakértőkkel”. Megkezdődik a tömeges etnikai tartalmú információszerzés és -feldolgozás.¹⁹

Ennek szabályozására adta ki Ladvánszky Károly belügyminiszter-helyettes 1984. dec. 14-i körlevelét „A cigánybűnözés fokozottabb megelőzéséről és hatékonyabb felderítéséről” címmel. A körlevél előírta a cigány „bűnöző családok” családfájának, rokoni és egyéb kapcsolatainak, iskolai végzettségük, járművük, útlevelük, az általuk látogatott vendéglátóhelyek, piacok stb. összeírását és az adatoknak a vonalvezetőkhez történő továbbítását. Elrendelte továbbá, hogy az adatgyűjtés mellett kezdeményezzenek „operatív felderítéseket”, veszélyes bűnözővé nyilvánítást, „hálózati fejlesztést” (besúgóhálózat kiépítését), rendőri felügyeletet, kitiltást, útlevél- és jogosítványbevonást, gyűjtő-, ipar- és kereskedelmiengedély-bevonást, szervezzenek „speciális akciókat”, amely a cigányrazziák udvariasabb elnevezése. Előírták, hogy a közlekedésrendészeti járőrök fokozottan ellenőrizzék a cigányok által vezetett vagy használt gépjárműveket. A jármű- és vezetői adatok mellett fel kellett jegyezni az utasok adatait, egymáshoz és a vezetőhöz való viszonyukat, át kellett kutatni az utasteret és a csomagtartót. Az 1/1986. (IV. 2.) számú belügyminiszter-helyettesi intézkedés előírta propaganda-előadások tartását, hogy „a helyi cigánybűnözést az adott körzetben konkrétan kiváltó okokkal és körülményekkel foglalkozzanak”, valamint a rendőri munka hatékonyabbá tételét, szigorúbb intézkedéseket rendelt el a cigány lakosság körében.

Családfák és gének

Az Országos Haematológiai és Vértranszfúziós Intézet 1979 óta foglalkozott a hazai cigányság genetikai és egészségügyi vizsgálatával. 1980 óta a kutatás kiterjedt a cigányság ujj- és tenyérnyomati tulajdonságainak vizsgálatára. Ezt a munkát az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet keretében dr. Tauszik Nagyeczda biológus

¹⁶ Mezey-Pomogyi-Tauber (1986) 265.

¹⁷ 1978-ban megalakul a Kalyi Jag folklór együttes, működik Sarkadon, Békésben, Budapest XV. kerületében cigány klub, gyermekek szárai jutnak el az olvasótábori mozgalommal üdülni, 1979 tavaszán megnyílik az első cigány képzőművészeti kiállítás Budapesten. Forrás: www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/romak/cigany_neprajzi_tanulmányok_2001/pages/011_a_magyarorszag_i_cigany_folklormozgalma.htm

¹⁸ A Magyar Népköztársaság belügyminiszter-helyettesének intézkedése a cigány lakosság helyzetének javításáról és gyorsabb ütemű társadalmi beilleszkedésének elősegítéséről szóló 3280/1976. MTh. végrehajtásáról, Budapest, 1976. augusztus 25.

¹⁹ 3301/1979. (VII. 12.) MTh.

kandidátus és Tóth György rendőr alhadnagy ujjlenyomat-szakértők végezték. A kutatás célja a „magyar” és cigány lakosság ujjlenyomat-tulajdonságaiban lévő esetleges különbségek feltárása, ez alapján a cigányok esetleges genetikai beazonosíthatósága volt. A kutatást 1987-ig tíz megye huszonnégy településéről 1678 cigány mintán végezték el és dolgozták fel.²⁰ A vér-, illetve ujj- és tenyérnyomat-mintákat állami gondozott gyermekektől és – rendőr vagy szociális munkás kíséretében – cigánytelepi lakosoktól vették. A tényleges célokról őket nem tájékoztatták. Mindezt a tudomány és a „cigánybűnözés” elleni küzdelem nevében. *(Hasonló, rendőri felhasználásra kerülő etnikai, embertani kutatási programja volt a náci Fajhigiéniái Intézetnek, Robert Ritter vezetésével.)*

Ellenzék a láthatáron

A rendszerváltás közeledtével, 1988–89-ben „az apparátus és a hatalom átmentése” érdekében a rendőri és pártvezetés tovább erősítette a televíziós műsor által bevált populista, riogató, cigányellenes propagandát. Erre Moldova György „Bűn az élet” című riportkönyve adott lehetőséget. A cigány vonal sztárrendőreit „a népet védő vadnyugati hősökként” ábrázoló művet több mint kétszázezer példányban adták ki, és sorozatként több újságban, rádióban megjelent. Az ellenzék és a roma értelmiségiek a Beszélő-kör kezdeményezésére – Solt Ottilia vezetésével – tiltakozó aláírásgyűjtést szerveztek a nemzeti egységet sértő, rasszista „cigánybűnözés” fogalmának propagandája ellen.

Az egyre függetlenedő tudományos kutatás

A Tauber István kriminológus, az ELTE ÁJK docense vezette kutatás²¹ – jelentős minta alapján – bebizonyította, hogy nincs szignifikáns különbség a hasonló jövedelmű és iskolai végzettségű cigány és nem cigány csoportok bűnözési viszonyai, adatai között. Tehát nem az etnikai hovatartozás, hanem a szegénység, az oktatási, jövedelmi, lakhatási viszonyok a meghatározók a vagyon és személy elleni bűncselekmények gyakoribb volta tekintetében. (Ahogy az adócsalás, a csalás, a vesztegetés, a sikkasztás, a közlekedési bűncselekmények stb. esetében éppen a tehetősebb rétegeknél lényegesen gyakoribb az elkövetés.) (Hasonló következtetésekre jutott Vavró István c. egyetemi tanár.²²) A tudomány tehát bebizonyította, hogy a bűnözést etnicizálni, kollektív, nemzetiségi felelősséggé tenni, „cigánybűnözésről” beszélni hamis és tudománytalan²³ dolog. A tudomány és a manipulációs rendőri vagy pártérdek ütközésében a rendszerváltásig a tudomány húzta a rövidebbet. Napjainkra, úgy tűnik, újraéledt ez a dilemma.

²⁰ Tauszik–Tóth (1987) 111–115.

²¹ Tauber (1984)

²² Vavró (1984)

²³ Németh (2009)

Beavatkoznak a cigányok

A Phralipe Független Cigány Szervezet a rendszerváltáskor követelte, hogy számolják fel a cigányellenes, rasszista, belső, titkos rendőrségi utasításokat, a cigányokról gyűjtött, személyes adatokat tartalmazó nyilvántartásokat pedig semmisítsék meg. A követelés hatására 1989. december 9-én az 5303-as állásfoglalásban a Belügyminisztérium és a Legfőbb Ügyészség visszavonta statisztikai rendszerében (2.b pont) a cigány elkövetőkről szóló adatszolgáltatást. A minisztérium meghívta a cigány szervezetek képviselőit, ahol ismertette a rasszista tartalmú diszkriminatív jogszabályokat, és bejelentette, hogy intézkedtek a hatályon kívül helyezésükről. Az országos rendőrfőkapitány nyilvánosan bocsánatot kért a romák képviselőitől a megbélyegző, nemzetközi jogba ütköző, diszkriminatív rendőrségi gyakorlatért, a „cigánybűnözés” kifejezés használatáért. Ígéretet tett továbbá a Tauszik Nagyvezda-féle embertani kutatás azonnali abbahagyására és iratainak megsemmisítésére. A rendszerváltással a romák elismert kisebbségi státusba kerültek. 1996-ban a Roma Polgárjogi Alapítvány kezdeményezése alapján a Belügyminiszter rendelkezésében megtiltotta, hogy körözéseknél, rendőri adatszolgáltatásnál a kisebbséghez tartozásra vonatkozó védett, személyes adatot nyilvánosságra hozzanak. Az azóta megszületett adatvédelmi törvény is szenzitív, védett adatnak nyilvánította a nemzetiségi hovatartozás személyes adatait.

Napjainkban

A hazai újnnyilasok, a Magyar Gárda és más félkatonai szervezetek a „magyarság felkent bajnoka” szerepében tetszelegnek. Képzelt felsőbbrendűség-tudatuk magaslatáról igyekeznek megfélemlíteni „idegenné, kártékonyá” minősíteni roma honfitársainkat. Kizárólag a cigánybűnözés elleni harcról beszélnek, amely csak társadalomtudományi szemszögből értelmezhető: a nem cigány bűnözők konkurenciaharcaként cigány vetélytársaikkal szemben. Másként – jogosan – a bűnözés egészének kellene irritálnia őket, mint minden más embert.

A bűnözés, a kriminológia tudománya szerint, de ahogyan azt minden tankönyv is tanítja, társadalmi tömegjelenség, amely az emberiség kultúrájának sajnálatos velejárója. Kiváltó okai között individuális tulajdonságok és társadalmi konfliktusok egyaránt megtalálhatók. A bűn elkövetése személyes döntések láncolatának eredménye. *Így a bűnelkövetés személyes felelősség.* Nem köthető – a tudomány álláspontja szerint – népekhez, nemzetekhez, nemzetiségekhez vagy bőrszínhez. *Nem lehet a konkrét bűnért kollektív felelősséget viselni.* Környezetünkben az utolsó ilyen „kollektív felelősséget” felvető intézkedések a Benes-dekrétumok passzusai voltak. Demokráciában elfogadhatatlan bűnös népekről, nemzetekről beszélni. A bűnelkövetőknek konkrét bűneik alapján kell felelősségükkel, cinkosságukkal szembenézni. A polgári társadalomnak és jogrendnek éppen ez a tetteinkért személyesen viselt felelősség képezi az alapját. Az újnnyilasok viszont ezt a jogrendet és polgári társadalmat tagadják a kollektív bűnösség és felelősség feltételezésével, és a jogrend helyett a megfélemlítés, a terror – általuk hol

megelőzésnek, hol megtorlásnak nevezett, valójában a vétlenekkel szembeni, felelősség nélküli, „elrettentő” erőszak – képviselétével.

A romákkal kapcsolatos háborús gondolkodás jellemzője a kollektív bűnössé nyilvánítás. Az egész nép megbélyegzése olyan egyéni, személyes cselekedetekért, amelyekre a közösség más tagjainak semmiféle ráhatásuk nincs. Ilyen a bűnözés nemzetiségi vagy faji jellemzőként való propagálása, a „cigánybűnözés” fogalma. A kollektíven bűnös csoporthoz tartozó személy a megbízhatatlan ellenség képét hordozza, aki ellen harcolni kell. A kollektív bűnöző: arctalan ellenség, akivel szemben nincs helye mérlegelésnek, „ellenség, mert azokhoz tartozik”. Ártatlan gyermekek megölése: „bűnmegelőzés”, ahogy az egyik leglátogatottabb internetes portálon olvasható volt.

A jelenlegi válsághelyzet világméretű. Kialakulására, okaira, fejleményeire sajnos vajmi kevés befolyással rendelkezünk. Viszont hatásait nekünk is el kell viselnünk. Egyes ipari kapacitásaink elértéktelenedésével, munkahelyeink elvesztésével, megtagadásaink, biztonságunk megingásával fizetünk a válságban. Nemzetünk egységének, gazdaságunk és munkánk versenyképességének, valamint szociális tűrőképességünk, politikai berendezkedésünk alkalmazkodóképességének súlyos próbatétele ez. Amire ráhatásunk lehet, az a saját politikai osztályunk alkalmassá tétele – a válság hatásainak enyhítése érdekében – a rendelkezésünkre álló anyagi, szellemi, politikai, emberi és természeti erőforrásaink mentésére, a bajok hatásainak enyhítésére, elviselhetővé tételére, a nemzeti és társadalmi szolidaritás, béke megóvására, Magyarország élhető voltának megóvására.

Sajnos jelenleg ezen a téren is rosszul állunk. Politikai pártjaink természetes és szükséges vetélkedése – a finanszírozásuk őszintétlen és korrupt módja miatt, valamint a hozzájuk külön-külön kötődő gazdasági érdekcsoportok féktelen zsákmányvágása okán – a közös nemzeti érdekeket félretelő élet-halál küzdelemmé, „totális háborúvá” változott. A harcot a közös felelőtlenség gátlástalan uralma jellemzi. Egymással szemben szinte minden eszközt megengedhetőnek vélnek, fittyet hányva a demokrácia írott és íratlan szabályaira. Ezzel persze megkérdőjelezzük a társadalom demokratikus értékeit is. Akkor, amikor ezekre a legnagyobb szükség lenne. Ez kezdi megingatni a parlamentáris rend hitelét, és saját létjogosultságukat is.

Válság és a rend óhajtása

Ekkor támadnak fel hályogkovács módjára hataloméhes, gyűlölködő, elvakult, „népboldogító” politikai erők, amelyek az önbíráskodás és az erőszak, a diktatúra kultuszát hirdetik, a „rend” követelésének álcájába csomagolva. A nemzet összefogását hirdetik, miközben a nemzetet önmaga ellen kívánják mozgósítani, harcba vinni egyik részét a másik ellen, kiteszítva a nemzet testéből bűnbakként megjelölt csoportokat – bórszín, rasszjegyek, politikai vélemény, vagyoni különbségek szerint. Hazug módon őket felelőssé téve közös bajainkért.

A társadalom tisztánlátását a veszélyhelyzet félelme homályosítja el. A kollektív pánikhangulat terjed. Demokratikus pártjaink – a média és a hiszterizált közvélemény

nyomására – egyre-másra versengve tesznek engedményeket a szélsőséges gyűlöletkel-
tésnek, bűnbakképzésnek. Egyre kevesebb a bátor, jövőért felelős, közös nemzeti érde-
keinket védő, józan hang, amely megállíthatná az öngyilkos politikai pánik fenyegető
erőszakát, hogy hazánk ne a népek által megvetett pogromok, gyűlölet és elnyomás
országa legyen – újból. Jelenleg a hazai cigányság bűnbakként való kijelölése zajlik tel-
jes erővel.

A múlt köde

Erre módot nyújtott az a több mint húsz éve zajló folyamat, amelynek során a romák
tömegei kiestek a munkaalkalmakból és vállalkozási lehetőségekből, a rendszerváltást
kísérő gazdasági válság, piacvesztés, szerkezetátalakítás hatásai következtében. Mély-
szegénységbe, létbizonytalanságba sülyedtek, kiszolgáltatva az állami szociálpolitika
forrásainak. Ez a sors persze legalább ilyen tömegű nem cigány társukat is sújtotta.
De a romák között a mélyszegénységben élők aránya tízszerese a nem cigányokénak.
Módot nyújt a megkülönböztetésre a romák politikai és gazdasági érdekérvényesítő ké-
pessegének fejletlen volta és jelentős részük eltérő bőrszíne. Ehhez járul a ránk hagyo-
mányozott romaellenes előítélet-rendszer. A diszkrimináció és felsőbbrendűség-tudat
az élet minden területén tetten érhető változata a nemzetiségi értékek, egyenjogúsá-
guk és a magyar nemzethez való tartozásuk semmibevétele, emberi méltóságuk sárba
tiprása, kétségbevonása, tagadása.

A bűnbakképzés mechanizmusa

Az első stáció

A bűnbakképzés első szinten a mélyszegénységben élő csoportok léte miatti szégyenér-
zet, a lelkiismeret-furdalás tehermentesítését szolgálja. Azzal, hogy a mélyszegénység
létét etnicizálják, hamis módon cigány meghatározásúvá minősítik, önhibás „fajtasajá-
tosságként” propagálják a társadalom számára. *(Ezt már a Kádár-kor propagandagépeze-
te elkezdte – hiszen hogyan is létezhettek volna egyébként szegények a proletárállamban, a
hivatalos ideológiát érvényesnek tartva?)* Így a társadalom egészének betegségét a cigány
egyének és közösségek önhibájaként, élheteretlenségeként, lustaságaként, szégyeneként
jelenítik meg és terjesztik a köztudatban. *(Elhallgatva a romák nagyobb arányú mélysze-
génységének objektív történelmi okait: a kényszerletelepítést követő alávetett, kiszolgálta-
tott, jogállamon kívülre szorított, tulajdon nélküli zsellérsorsot, a földosztásból, igazságtétel-
ből való kihagyást, a kötelező népoktatás hiányait, és az állami, helyi, „költségtakarékosság”
címén való elszabotálást.)*

A rendszerváltást követő kapitalizmus megsokszorozta a korábban is létező tár-
sadalmi, vagyoni és rétegműködéseket. A társadalom felső csoportjai a korábbi be-
szűkült fogyasztási lehetőségekből kiszabadulva a fejlett országok vezető rétegeinek
színvonalán próbálnak élni. Az alsó rétegekről, a szegényekről az uralkodó neoliberális

gazdaságelméleti vélekedés alapján úgy gondolkodtak, hogy az csak ideiglenes helyzetű tartaléksereg a munka világában, amelyet a fejlődő gazdaság majd felszív. A maradék pedig, szükséges tartaléka a hullámzó, idényjellegű, konjunktúrafüggő foglalkoztatásnak. Nem így lett!

A foglalkoztatottak aránya jórészt stagnált, a vagyoni különbségek nem csökkenetek, a mélyszegénységben élő hatalmas tömegek helyzete ezen a szinten megrekedt. Helyzetüket csak a feketemunka változó lehetőségei és az állami szociális juttatások befolyásolták. Eközben a mélyszegénységben élőket – mint cigányokat – elkezdtek demonizálni. Alaktalan, személytelen, idegen, vademberi ellenségképet próbáltak konstruálni belőlük a közbeszédben és a médiában. Ehhez már rendelkezésre álltak az elterjedt előítéletes sztereotípiaklisék. Általánossá vált a kép a romák – mint faji vagy nemzetiségi csoport – állítólagos bűnözéséről, lustaságáról, butaságáról, nevelhetetlenségéről, „nemzetidegen”, magyarságra veszélyes voltáról. Ez a hazug ellenségkép nem veszi figyelembe, hogy a romák kettős, cigány és magyar identitással rendelkeznek. Önmagukat magyarnak is érzik, hazájukhoz ugyanúgy kötődnek, mint honfitársaik. *(Erre bizonyíték több mint hatszáz éves közös történelmünk, részvételük a szabadságharcokban és az építő munkában.)*

A második stáció

A természetesként megélt kettős identitás egymással való szembeállítás, egyik vagy másik kizárólagossá tétele erőszak, amely ugyanúgy felborítja az érintett mentális egészségét, mint a nemzet összetartó erejét, kohézióját. A lustaság, a butaság, a nevelhetetlenség személyes emberi tulajdonságok. Bármelyikünkben meglehetnek, vagy vélhetjük a másik emberben a meglétét, de semmiképpen nem lehetnek nemzetiségi vagy rasszjellemzők. Ilyet csak a tudománytalan, faji ideológiák állítottak.

Az ellenségkép terjesztői nem vesznek tudomást arról, hogy hazájuk, nemzetük elen cselekednek. A hazai cigánysággal közös a múltunk, jelenünk és jövőnk. Együttélésre ítéltettünk és nemzeti érdekünk ennek minél zavartalanabb, biztonságosabb, békésebb módja. Fogyo nemzetünknek ad erőt a roma–magyar gyermekek növekvő száma, ha sikerül versenyképes tudással felruháznunk őket is. Ők lehetnek nyugdíjas korunk aktív dolgozóinak egy része.

A harmadik stáció

A kollektív felelőssé nyilvánítást követi a vizsgálat nélküli nyilvános ítélet. Amikor egyes emberek egyedi vétkéért a nemzetiség vagy rasszcsoporthoz egészét teszik felelőssé és hirdetnek ellenük – háborús propagandával – hadjáratot. Önök szerint most hol tartunk?

Egy nemzetiség, vallásfelekezeti kisebbség, társadalmi osztály a többség részéről könnyen válhat kollektív bűnbakká, csupán születése, identitása alapján, amelyről mit sem tehet személyesen. Ahhoz, hogy az emberek, népek háborúba menjenek egymást

gyilkolni, ahhoz erre fel kell tüzelni, uszítani kell őket, s a másik csoportot, népet dehumanizálni. Állattá, veszélyessé, kollektív bűnössé kell minősíteni, akik megérdemlik a halált csak azért, mert oda tartoznak. Azt kell sugalmazni, hogy vagy ők élik túl, vagy mi, és nem várhatunk, illetve nem adhatunk kegyelmet. Gyűlölet és félelem nélkül nem hajlandók az emberek gyilkolni a másik ismeretlen embert, pedig a háború ezzel jár. Erre való tehát a háborús propaganda, a háborús uszítás, a kollektív felelősség hangoztatása. Nem véletlen, hogy ezt egyaránt bünteti a hazai és a nemzetközi jog. Nemrégiben folytak Belgrádban a mohamedánok és horvátok elleni háborús uszító, rémhírkeltő propaganda felelőseinek büntetőpereit, mint ahogy a hasonló, ruandai uszítók tárgyalásai és ítéletei is nemrég történtek.

A magyarság számára a kollektív felelősség hirdetése különösen veszélyes, hiszen Trianon után sok magyar közösség éli a nemzeti kisebbségi sorsot, sokan lehetnek kitéve a többség elvetemült részétől ilyen veszélynek. Történelmünkben emlékezhetünk véres délvidéki és erdélyi történetekre a múlt századból, a Benes-dekrétumok máig érvényben tartott igazságtalan és embertelen, százezreket bűnbakká tevő szabályaira, vagy akár a holokausztra. Igaz hazafi, aki mindezek tudatában hasonló gázságokat hirdet?

Emlékeztetnék a móri takaréknál elkövetett nyolcas gyilkosság szörnyűségére. Az elkövető – mint később kiderült – egy bizonyos Weiszdorn nevű személy volt. Nevéből ítélve valószínűleg sváb származású. Van ennek valami köze a többi svábhhoz? Van olyan „bornírt”, aki ezek után sváb bűnözésről, sváb kollektív felelősségről beszélhet? Ugye nem? Pontosan ilyen ferde dolog a cigánybűnözésről vagy kollektív felelősségről beszélni. Mindenki feleljen a saját tetteiért!

A cigányok között is vannak gonosz, elvetemült, pszichopata emberek, mint az angolok, szerbek, oroszok, magyarok között. Az arányok se túlságosan különböznek. És persze vannak sokan makulátlanok, becsületesek, jóérzésűek, önfeláldozók is. És persze a többség a kettő között keresi az útját, hol ilyen, hol olyan. Rájuk is jellemző, hogy elítélik a bűnt, az erőszakot, mint az emberek többsége, hiszen nyugalomban és békességben szeretnének élni. A bűnnek nincs színe, nemzetisége. A bűn, a bűnözés és a bűnelkövető személyek ellen kell küzdeni a jogállam, a törvény eszközeivel, és nem az önkény, az önbíráskodás hirdetésével népek, nemzetiségek ellen, mert ez csak értékeink tömeges pusztulásához, háborúhoz vezethet.

A bűnözés a tudomány szerint társadalmi tömegjelenség. Okai között személyben rejlő, jellembéli és egészségügyi, illetve réteg-, vagyon-, helyzetbéli és más társadalmi feszültségek megnyilvánulásai találhatók. Történelmi mértékkel mérve számolnunk kell vele a jövőben is, akárcsak a múltban. Hiába hitte a „világboldogító” szocializmus, hogy e jelenség elhal. Továbbra is élt és virágzott. Persze az önkényuralom, a totális ellenőrzés valamelyest korlátok közé szorította. Hazug demagógia tehát, ha valaki azt ígéri, hogy megszünteti a bűnözést, „azonnal rendet teremt”, csak adjunk fel szabadságunkból, elveinkből. Nem megoldás az a gondolat, hogy építsünk tömegesen börtönöket, kerítéseket, zárjunk be minden vétkest, mi pedig bújjunk a védőfalak mögé, testőrök hadának védelmében. A börtön és a fal, az őr egyre többre kerül, és egyre kevesebb biztonságot nyújt... Másutt kell keresnünk az igazságot, habár az nem túl „radikális”.

Nem a szegények, hanem a szegénység ellen érdemes küzdeni. Esélyeket kell biztosítani, teremteni azoknak, akik ki akarnak törni a szorításából. Újból fel kell építeni a lakóhelyi szolidaritás és együttműködés sok évszázados kötődéseit, védőhálóit. A gyermekek között, a családok között munkamegosztással, tevékenységcserével. A hívók között figyelemmel, szeretettel, adakozással, befogadással. Nem tűrhető, hogy a források közötti versenyben éppen a nemzeti kohézió, összetartozás szorul a sor legvégére. Nem gondoskodunk arról, hogy az állami foglalkoztatásban legalább a roma lakossági arány feléig garantáljuk a romák alkalmazását, hogy a közbeszerzéseknél és uniós pályáztatásoknál előírjuk ugyanilyen arányban ezt a foglalkoztatási kvótát. Pedig munka, tisztességes megélhetés nélkül nincs békés jövő, és nem tartható, hogy a romák között a munkanélküliségi arány nyolcszorosa a hazai átlagnak. Nem tűrhető, hogy a romák és szegények gyermekeinek az átlagnál lényegesen rosszabb minőségű oktatás jut. Meg kell védenünk a szegény családok lakhatását.

Akik kirekesztésben gondolkodnak, azoknak érdemes elgondolkodni azon, hogy a másokhoz való alkalmazkodás követelménye közösségi kötődéseinkből következik. Nem lesz normakövető a lakóhelyén, akit nem köt az otthonlét, az odatartozás mindennapos élményeiből következő lokális identitási kötődés, akit kizárnak a helyi polgári létből, szolidaritási hálóból, idegennek, jöttmentnek, élősdinek bélyegeznek. Ugyanez a helyzet következhet a hazához való viszonyban is. A haza, a nagy közösségi otthonlét érzése is megköveteli az idetartozás és emberi méltóságunk tiszteletének békés megélését, megtapasztalását, ünnepeken és a hétköznapiakban egyaránt. A hazához való kötődés és társadalmi normáink tisztelete, egymáshoz való alkalmazkodásunk emberi és nemzeti kötődéseinkből is következik, személyes élményeinken túl. A kirekesztés ezeket a láthatatlan társadalmi szerződéseket rombolja. Azokat, amelyeket magyar anyanyelvünk megtanulásával már az óvodában és iskolában, zsenge gyermekként szívunk magunkba. Azokat, amelyeket a közös történelem és szokásrendszer elsajátításával, majd a munkamegosztás során a megélhetés, a közös tevékenység napi gyakorlata és a közösségi kommunikáció folyamán mélyítettünk el.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bársony János – Daróczi Ágnes (szerk.) (2004): *Pharraimos. Romák sorsa a náciizmus idején*. Budapest, L'Harmattan.
- Csányi Klára (szerk.) (1997): *Szöveggyűjtemény a kisebbségi ügyek rendőrségi kezelésének tanulmányozásához*. Budapest, COLPI.
- Dillmann, Alfred (1905): *Zigeuner-Buch*. München, Dr. Wild'sche Buchdruckerei.
- Dupcsik Csaba (2009): *A magyarországi cigányság története*. Budapest, Osiris.
- Eörsi László (2006): „Fontos lenne láttatni”: romák 1956-ban. In: *Amaro Drom*, 16. évf. 11. sz. 5–6.
- Fings, Karola – Heuss, Herbert – Sparing, Frank (2001): *Szintik és romák a náci rendszer idején*. Budapest, Pont Kiadó.
- Hancock, Ian (2004): *Mi vagyunk a romani nép – Ame sam e Rromane džene*. Budapest, Pont Kiadó.
- Haraszti Miklós (1992): Mit tegyünk Moldovával? In: *Beszélő összkiadás*. III. kötet. Budapest, AB-Beszélő Kiadó.

- Lombroso, Cesare (1905): *Lángész és örültség*. Budapest, Magyar Kereskedelmi Közlöny Hírlap- és Könyvkiadó Vállalat.
- Majtényi Balázs – Majtényi György (2012): *Cigánykérdés Magyarországon 1945–2010*. Budapest, Libri.
- Mezey Barna – Pomogyi László – Tauber István (1986): *A magyarországi cigánykérdés dokumentumokban 1422–1985*. Budapest, Kossuth Kiadó.
- Mezey Barna – Tauber István (1980): A magyarországi cigányság helyzetének rendezését célzó jogi szabályozás egyes kérdései. In: *Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae*, Tom. XXIII. 211–235.
- Molnár Emil (1926): *A cigányfaj kriminalitása hazánkban az 1904–1917. években*. Miskolc, Magyar Jövő Nyomdaüzem és Lapkiadó Vállalat.
- Molnár Judit (szerk.) (2005): *A holokauszt Magyarországon – európai perspektívában*. MTA-konferencia anyaga. Budapest, Balassi Kiadó.
- Németh Zsolt (szerk.) (2009): *Írások Tauber István emlékére*. Budapest, ELTE ÁJK–MKT–RTE.
- Purcsi Barna Gyula (2004): *A cigánykérdés „gyökeres és végleges megoldása”*. Debrecen, Csokonai Kiadó.
- Radnóti Sándor (1988): A keserű belügyi romantika. In: *Beszélő*, 2. évf. 24. sz. 407–413.
- Székelly János (2010): *Cigány népmeseret – Te del o Del baxt!* Budapest, Szent István Társulat.
- Szita Szabolcs (szerk.) (2000): *Tények, adatok...* Budapest, Hillebrand Nyomda.
- Tauber István (1984): *A hátrányos társadalmi helyzet, cigányság, bűnözés*. Kandidátusi disszertáció. Kézirat.
- Tauber István (1988): *A hátrányos társadalmi helyzet és a bűnözés kapcsolata: kriminálstatisztikai és kriminológiai értékelés*. Budapest, BM Könyvkiadó.
- Tauszik Nagyezsda – Tóth György (1987): A hazai cigányság és a nem cigány lakosság dermatoglyphiai tulajdonságai közötti különbségek. In: *Belügyi Szemle*, 25. évf. 6. sz. 111–115.
- Vavró István (1984): A „cigánybűnözés” vizsgálatának elméleti és módszertani kérdéseiről. In: *Belügyi Szemle*, 22. évf. 2. sz. 65–68.

SUMMARY

The lie of the “gypsy crime”

BÁRSONY János

This article deals with the racist use of the term “gypsy crime” rooted in the racial theory of Nazism, presupposing collective responsibility and blame for acts of crime. It analyses how the vernacular language adopted this expression from criminalistics and criminological practice and how it was twisted by mainstream communication media to instigate hatred in Hungary from the Kádár era through today. This article warns of the scapegoating process, as well as of the threat of a civil war fuelled by hatred, since there is no such thing as national or ethnic sin. Crime is due to the combination of personal attributes and social, community influence, not without personal responsibility.

Van vagy nincs? Konferenciagondolatok a „cigánybűnözés”-ről¹

BOZORÁDI János

A szerző gyakorló bűnüldöző, aki nap mint nap szembesül a cigány bűnelkövetők magatartásával és a velük szembeni társadalmi ellenszenvvel. Rendőrként érzékeli a kiélezett társadalmi feszültségeket, ennek következtében hasznosabbnak tartaná a „cigánybűnözés” problémájával való szembenézést, a dolgok nevén nevezését. Különösen káros, hogy nem is mérhetjük magát a jelenséget, mert a fogalom tisztázatlan, a „cigány” megjelölés a rendészeti munkában is tilos.

Lehet, hogy félreértettem az egész rendezvény alapgondolatát vagy szándékát, de – végighallgatva az előadásokat és a reakciókat – nem lehettem ezzel egyedül. Magam, a pályán eddig eltöltött több mint huszonöt év során, az első három évet leszámítva, gyakorlatilag mindvégig a bűnügyi területen dolgoztam. Nagyon vonzott a bűnügyek megoldása, felderítése, bűnmegelőzési osztályvezető létemre jelenleg is végzek ilyen munkát is. A bűnügyi tudományok közül legjobban a kriminalisztika érdekelt, szakdolgozatomat is krimináltaktikából írtam. A kriminalisztikai gondolkodás az életem részévé vált, a mindennapok során is szinte önkéntelen szokásommá lett az észlelt tények összefüggéseinek elemzése, értelmezése, lehetséges következményeik számbavétele (verziók felállítása), és az ennek megfelelő cselekvés.

Ez együtt jár egyfajta bizalmatlansággal, a feltevéseim helyességében való folyamatos kételkedéssel, amely újabb releváns tények megismerésére ösztönöz, hogy azzal kapcsolatban, amit fontosnak ítélek, minden lehetséges információt összegyűjtsék. Az eltelt évek alatt jól megtanultam, hogy nem minden az, aminek látszik. Egy kézenfekvő feltevést tényként elfogadni csak minden információ összegyűjtése, értékelése, elemzése alapján lehet, de akkor is felmerülhetnek újabb körülmények, amelyek megváltoztathatják korábbi feltevéseinket. A nyomozások során olyankor követtük el a legnagyobb hibákat, amikor elhittük, hogy a megoldás kézenfekvő, és már minden tény rendelkezésre áll.

Bár a rendezvény rendkívül sokat adott, mégis keveset ahhoz, hogy megnyugodva, válaszokkal a tarsolyukban távozzanak a résztvevők. Bennem a hiányérzet munkál, és arra ösztönöz, hogy – szokásommal ellentétben – megkíséreljem leírni mindazt, ami kavargó a fejemben. Vegyük szépen sorjában először az előadásokat!

¹ A „cigánybűnözés” fogalmának evolúciója – Kisebbségi probléma, társadalmi csapda. Konferencia az NKE Rendészettudományi Karon, 2013 májusában. A konferencián elhangzott előadások a Magyar Rendészet 2013/3–4. számában olvashatók.

Az első előadás Bíró Judit² egyetemi docens révén egy fogalmat járt körül tudományos igényességgel – a felkért előadó maga is tudós, szakmaisága megkérdőjelezhetetlen. Alapkérdése hallgatói szempontból talán így foglalható össze: A „cigánybűnözés” mint fogalom tudományos szempontból elfogadható-e, vagy már önmagában a szóösszetétel is egyértelmű megbélyegzést és kirekesztést jelent (ami miatt nem alkalmazható)? Nagyon színvonalas és jól felépített előadást hallottunk, melynek bizonyos elemei, főként az idézett példák – s ezek kapcsán a cigányságot az állatokkal azonosító megnyilatkozások helytelenítése – több későbbi előadásban is visszaköszöttek. Habár érdekes volt, eleinte nem értettem, hová vezet a problémának ez a fajta megközelítése.

A második előadó, Fiáth Titanilla³ gyakorló börtönpszichológus, saját kutatási tapasztalatait osztotta meg hallgatóságával. Maga a kutatási módszer az empirikus megismerést célozta. Számomra rendkívül érdekes volt, hogy a megkérdezettek mindhárom csoportja egyértelmű igennel felelt arra a kérdésre, hogy a „cigánybűnözés” létezik-e. Ám sem az előadás, sem az előadó nem válaszolta meg, hogy a fogalom mit takar pontosan, mire vonatkoztatható, sőt maga a kutató utasította el a fogalom alkalmazását. Bennem ekkor kérdések merültek fel – melyek megválaszolása a rendezvény keretein belül nem lett volna lehetséges – azzal kapcsolatban, hogy ha ez a kutatás empirikusnak nevezhető, vajon kétségbe vonható-e az interjúalanyok (emberölés miatt fogva tartott cigány és nem cigány származású elítéltek és a fogva tartásukért felelős őrszemélyzet) valószínűleg empirikus úton szerzett tapasztalata. És, bár erről csak a kutatás részletekbe menő megismerése után lehetne véleményt nyilvánítani, milyen alapon vonható kétségbe egy olyan ember tapasztalati megismerésen alapuló meggyőződése, aki maga is valamilyen bűnözői szubkultúra tagja, vagy éppen ilyen emberek őrzéséért felel hosszú éveken keresztül, s velük folyamatos interakcióban van? Azt hiszem, nem minden körülmények között hagyható figyelmen kívül ez a tény azon érvelés alapján, miszerint ha valakit stigmatizálnak, előbb-utóbb azonosul azzal.

Hozzám a negyedik előadás, a nagy tapasztalatú kriminológus, Póczik Szilveszter⁴ megközelítése állt legközelebb. Bár a rendelkezésre álló szűk időkeret miatt nagy léptékben, de rendkívül szemléletesen mutatta be a cigányság élethelyzetében bekövetkezett változásokat, ha kellett, évszázados időtávot könnyedén, de logikus lépésekben átszelve. Ezen előadás összegzésében jutottunk el ahhoz, hogy milyen okok vezettek a „cigánybűnözés” fogalmának megjelenéséhez. Az előadó megállapította és kimondta azt is, hogy a fogalom értelmezhető, sőt alkalmazható, ha konkrétan meghatározhatóvá tesszük azt, amire vonatkoztatni kívánjuk. Mivel ez jelenleg még nem történt meg, így használata – tudományos szempontból – értelmetlen. Így újabb dilemmához érkeztünk, a „Nesze semmi, fogd meg jól!” érzésével. Kedves Hallgató! Kaptál egy lezárt, üresnek látszó dunsztosüveget, rajta egy címkével, amelyen ez áll: „CIGÁNYBŰNÖZÉS”, és továbbra sem tudod, mi az. Van vagy nincs? Van valami az üvegben vagy sem? Vagy ez a valami maga az üveg, és mindenki azt tesz bele, amit akar?

2 Bíró Judit: „Fajzatiság, avagy az elnémitott tudomány” c. előadása.

3 Fiáth Titanilla: „A cigánybűnözés fogalma a börtönben” c. előadása.

4 Póczik Szilveszter: „Történeti, társadalompolitikai és etikai megfontolások a cigánybűnözés fogalma kapcsán” c. előadása.

Kimondottan érdekes színfoltja volt a rendezvénynek a levéltári kutató, Tóth Eszter Zsófia⁵ előadása. Kár, hogy némiképp kizökkentette a jogvédők bekiabálása, amit minősíteni ehelyütt nem szeretnék. Ettől mindenki feszültté vált. Itt éreztem először, hogy az első előadásra miért is volt szükség – és ez mutatja a szervezés erényeit –, a kör lassan kezdett bezárulni. A korabeli (pártállami) rendőrség értékeléseinek és az előadó szintén empirikus úton szerzett tapasztalatainak bemutatása jól tükrözi azt a kettősséget, amely ma is feszíti ezt a szervezetet belülről. Bizonyos kérdésekben a mai rendőrség is végletekig előítéletes, ennek ugyanakkor tudatában is van, és egyúttal haladó, kora sztereotípiáival időről időre szembehelyezkedő is, s küzd saját előítéletessége ellen.

Ismét visszakanyarodtunk a konferencia kezdő előadásához, legalábbis az egyik abban elhangzott példa, a hírhedt „dánosi gyilkosság” esetéhez. Zádori Zsolt⁶ rámutatott a rendőrség szakmai berkeiben élő „hiedelemvilág” visszásságaira. Belőlem ez ismét ambivalens érzéseket váltott ki. Az 1907. július 19-én, a dánosi csárdában elkövetett, négy ember életét kioltó rablógyilkosság kapcsán, a forrást elolvasva abban látok párhuzamot a mai magyar valósággal, hogy milyen hihetetlen nyomás alatt kellett és kell dolgoznia a rendőrségnek ilyen ügyekben, és mekkora teljesítménykényszer alatt, amely minden irányból ránehezedett, nehezedik. Hányféle elvárásnak kellett és kell megfelelnie, hogyan próbálta és próbálja kiszolgálni ezt a sokféle igényt. Mindebbe a hiba persze bele van kódolva. Horváth százados tanulmánya alapján számomra nem az volt a kérdés, hogy a szerző hogyan állíthatott tényként valótlanságokat a cigány bűnelkövetők hiedelemvilágával kapcsolatosan, hanem az, hogy az általa leírtak empirikus tapasztalatokon alapultak-e. Vajon hány felderített emberölést vizsgálva jutott Horváth százados erre a megállapításra? Nem utasíthatok el egy szakmai véleményt, amíg nem tudom, hogy milyen tényeken alapul. Az előadó cáfolt, de sajnos a cáfolat sem tartalmazta az ezt alátámasztó tényeket, tehát legalább oly kevésbé volt meggyőző, mint az állítás, amelyet megdönteni igyekezett.

Ezt követően Bársony János, a jogvédő következett, aki kiválóan felkészült, jól képzett, hatásosan érvelő előadó, de az én mindenre nyitott gondolkodásom szerint szélsőségesen elfogult is. A közönség – amelynek sorait magam is erősítettem – végighallgatta az előadókat, a jogvédőket is, akik hívatlanul érkeztek, és az alapvető kommunikációs és illemszabályokat felrúgva nyilvánítottak véleményt egy általuk kirekesztőnek, előítéletesnek és rasszistának bélyegzett plénum előtt, amely türelmesen végighallgatta sokszor hosszúra nyúlt hozzászólásaikat, és végül sajnos védekezni kényszerült az általuk felhozott vádak ellen, holott a jelenlévők már eddig is sokat tettek a rendészeti szerveken belül a helyzet javításáért.

Egyes számú dilemma: van vagy nincs „cigánybűnözés”? Szeretnénk tudni, de nem tehetjük mérhetővé, hiszen etnikai, származási alapon nem gyűjthetünk adatot például az ENyÜBS-ben. Ugyan miért nem? Hiszen ezek az adatok statisztikai sokasággá állnak össze, és ettől kezdve nem vonatkoztathatók, nem kapcsolhatók össze konkrét

5 Tóth Eszter Zsófia: „Cigánybűnözés – fogalomtörténet” c. előadása.

6 Zádori Zsolt: „Horváth r. százados tévedése” c. előadása.

személlyel, ennek csak a törvényi garanciáit kell megteremteni. És nemcsak a bűnügyi statisztikában kell ilyen jellegű adatokat gyűjteni, hanem a társadalmi élet más területeiről (pl. egészségügy, oktatás) is.

Ezek hiányában hogyan állíthatjuk felelősséggel és biztosan, hogy a cigányság életkilátásai – bár az ellenkezője sem mondható – kilencszer rosszabbak, mint a nem cigány népességé? Mi az a szám, amelyet kilenccel megszorozva megkapjuk ezt az eredményt? És ezzel el is jutottunk ahhoz a tényezőhöz, amely írásra sarkallt: ha ezt a kérdést – miszerint a fogalom létezik-e, megállja-e a helyét tudományos vizsgálatok alapján is – komolyan el akarjuk dönteni, akkor valahogyan mérhetővé kell tenni, ehhez viszont valamiféle egyezsége kellene jutnia kutatónak, politikusnak, jogvédőnek – és még ki tudja, ki mindenkinek.

Azt tudom – egy EBESZ-delegáció szolnoki látogatása kapcsán, melynek alkalmával bemutattuk a 2007. évi roma projektünket –, hogy például Azerbajdzsánban gyűjtenek ilyen adatokat is a bűnelkövetők származásáról. Sokan erre bizonyára azt felelnék, hogy az egy diktatúra. Gyűjtenek azonban hasonló adatokat (persze nemcsak a cigányságra, hanem a származásra és etnikai hovatartozásra vonatkozóan) az USA-ban,⁷ és van ilyen jellegű – természetesen célhoz kötött – adatgyűjtésre vonatkozó ajánlása az EP-nek⁸ is.

De ha minden tudományos ismeretünket felhasználva mérhetővé tettük a kérdést, szembe kell néznünk az általunk megállapított tényekkel is. Azt viszont nem tudhatjuk, hogy ezzel kinek adunk fegyvert a kezébe, milyen ideológia használja fel az eredményeket, és milyen ügy érdekében, kinek ártunk, milyen indulatokat szítunk fel, és milyen folyamatot indítunk el, amelyet aztán esetleg nem lehet megfékezni. Azt hiszem, ennek a felelősségét nem meri ma Magyarországon senki sem felvállalni a jelenlegi kiélezett társadalmi helyzetben. Így pedig nem tudom, érdemes-e ilyen témákról beszélni. Meglátásom szerint mindettől a „cigánybűnözés” – mint speciális bűnözési jelenség – létezését tagadók félnek a leginkább. Egyszer csak el kellene ismerni valamit, amit addig elutasítottunk. Pedig ha szembenézünk egy problémával, a megoldás is könnyebb. Ehelyett igyekszünk eltitkolni, jobb esetben tudomást sem venni róla.

Úgy tűnhet, hogy én is a „cigánybűnözés” létezése mellett érvelek, holott nem. Saját, empirikus úton, több mint negyed évszázad alatt szerzett tapasztalataim (1987-től napjainkig) azt mondatják velem, hogy létezik bűnözésből élés, amely nem azonos a megélhetési bűnözéssel, léteznek jellemzően cigány elkövetőkhöz kapcsolódó bűnelkövetési formák, melyek nem azonosak a „cigánybűnözés”-sel. De a fogalom létjogosultságát nem tudom cáfolni, mivel csak az üres – vagy annak tűnő –, felcímkézett dunsztosüveget látom, amely akár lehetne tele is, de hogy mivel, azt egyelőre nem tudjuk.

Egykor a rendőri egységeken belül léteztek a cigányvonalas nyomozók, de létezett ifjúságvédelem és erkölcsrendészet is. Beszélhettünk a rendszerváltás körüli években arab (líbiai, szír stb.) valutaüzéerekről, a rendszerváltást követően román, majd bolgár

7 Pl.: <http://beszelo.c3.hu/04/0203/07pap.htm>

8 Az Európai Parlament 2009. április 24-i ajánlása a Tanácshoz a terroristaellenes műveletek, a rendfenntartás, a bevándorlás ellenőrzése, valamint a vámeljáráások és a határellenőrzések során felmerülő, az etnikai vagy faji hovatartozás ismérvein alapuló profilalkotás problémájáról.

zsebtolvajbandákról – mint a szervezett alvilág előhírnökeiről –, később orosz, ukrán szervezett bűnözői csoportokról, „gagyizó”, jellemzően cigány elkövetőkről, és ismerjük még a „markecolás” fogalmát. Ezek többsége ma is megfogalmazható, de a „cigánybűnöző” megnevezés használata tilos. Vajon miért nem lehet a krumplileves krumplileves? De ez már túl messzire visz, és esetleg valaki félreérti.

SUMMARY

Does it exist or not? Thoughts on gypsy crime at a conference

BOZORÁDI János

The author is a practising law enforcer, who is faced with the attitude of gipsy criminals, and the social prejudice against them day by day. As a policeman, he experiences the heightened social tension; therefore he considers it more useful to face the problem of gipsy crime, and to call a spade a spade. It is rather detrimental that the phenomenon itself cannot be measured, because the concept itself is unclarified, and the use of the term “gipsy” is forbidden in law enforcement.

Cigánybűnözés? Avagy a cigányok sztereotipikus ábrázolása egy rendőrségi jelentésben az 1970-es évekből

TÓTH Eszter Zsófia

Egy 1970-es évekbeli forrást közlünk bevezetővel: egy hétfős csoport által elkövetett betöréses lopássorozat rendészeti dokumentumait. Míg a szocialista időszak hivatalos kommunikációjában – az MSZMP 1961. június 20-i határozata nyomán – nem létezett cigánykérdés, a rendészeti diskurzusban cigánybűnözésként ábrázolták az inkább a szegénység, a szegregáció, a hátrányos társadalmi helyzet miatt kialakuló, ún. megélhetési bűnözést is. A forrás ábrázolja, hogyan működött a gyakorlatban a „cigánybűnözés” fogalmának használata, vagyis hogyan sztereotipizáltak egy megtörtént bűncselekmény-sorozatot: az elkövetőket megtalálták, tehát a nyomozás eredményes volt, azonban az eseteket úgy kontextualizálták, hogy a cigánybűnözés ismérveit alkalmazták az elkövetőkre; hangsúlyozták az elkövetők szoros családi kötelékeit, az elkövetés módjánál, a bűncselekmények előkészítésénél a lóvásárlási cél kiemelését, a rendezetlen életkörülményeket. A dokumentum jó látlelet arra vonatkozóan is, hogy a korabeli integrációs politika ez esetben részben sikeres volt, mivel a szereplők állandó munkahellyel rendelkeztek. Életkörülményeik azonban gyökeresen nem változtak meg, és a közeg melegágya lehetett a megélhetési bűnözésnek.

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára számos érdekes forrás mellett őrzi azt a dokumentumot, amelyet nemrégiben találtam. Az Országos Rendőr-főkapitányság terjedelmes jelentése röviden összefoglalható: egy hétfős csoport 1970. november 29. és 1975. május 1. között betöréses lopásokat (55 rendbeli) követett el Zala megyében. Több okból is felkeltheti a szöveg a kutató érdeklődését. Egyrészt a forrás a cigánybűnözés kontextusában íródott, másrészt a Kemény István vezette¹ alapos szociológiai kutatások hajnalán tudhatunk meg érdekes társadalomtörténeti háttér-információkat azokról, akiket a rendészeti diskurzusban cigányként jelenítettek meg. Míg a hivatalos kommunikációban – az MSZMP 1961. június 20-i határozata nyomán² – nem létezett cigánykérdés, addig a rendészeti diskurzusban cigánybűnözésként említették az inkább a szegénység, a szegregáció, a hátrányos társadalmi helyzet miatt kialakuló, úgynevezett megélhetési bűnözést is.

1 Kemény–Rupp–Csalog–Havas (1976)

2 A szocialista időszak cigánypolitikájáról összefoglalóan lásd: Majtényi–Majtényi (2012); az 1950–60-as évekről lásd: Sággy (2008)

A „cigánybűnözés” mint fogalom a Belügyi Szemle 1963-as, cigánykérdéssel foglalkozó összeállítására nyomán terjedt el. Bár a tanulmányok szerzői nem a cigányság egészét tekintették bűnözőknek, hanem csak egyes csoportjait, a korszak egészére jellemző volt a „cigánybűnözők” külön nyilvántartása is.³ Úgy vélték, nem csak rendészeti eszközöket kell bevetni a cigánykérdés rendezésére, azonban az egész korszakban mégis a rendészeti megközelítés volt túlsúlyban.⁴

A dokumentum keletkezésekor a rendészeti forrásokban előtérbe került a csoportos elkövetési mód. Ennek oka az volt, hogy a „galeribűnözés” terminus háttérbe szorulásával a csoportos elkövetés vált a fő üldözendő elkövetési magatartásformává. 1976-ban húsz bűnözőgalerit – 235 taggal –, 1977-ben tizenhárom bűnözőgalerit – 77 taggal – számoltak fel. Ezzel szemben 3700 csoportos elkövetést regisztráltak.⁵ Jelen esetben is a csoportos jelleg volt a hangsúlyos: a hét főt csoportként jelenítették meg. A szervezett elkövetés jelének tartották, hogy az elkövetők már 2–3 hónappal korábban tájékozódtak a kiszemelt objektumban, mikor érkezik nagyobb összegű pénz a helyszínre. „Lakóterülettől félreeső, magányos épületeket” szemeltek ki. Az elkövetők között voltak idősebbek és fiatalabbak is. A forrás szerint ennek fő oka az volt, hogy az idősebb, büntetett előéletűek úgy beszélték meg a fiatalabbakkal, hogy azok a bűncselekmények elkövetését magukra vállalják, így az öregebbek enyhébb büntetésre számíthatnak.

A forrás alapján jól nyomon követhető a szereplők térbeli mozgása is, melynek révén egy sajátos képzeletbeli térkép rajzolódik ki: az említett települések – Magyar-szentmihály, Murakeresztúr, Füzvölgy, Egervár, Tanakajd, Bocföld és Szepetnek – harminc–negyven kilométeres távolságon belül, bár különböző megyékben (Zala, Vas) találhatóak. A rendőrség azzal érvelt, hogy mivel nem volt összhang a két megye rendőri szervei között, ezért tartott öt évig az ügy felgöngyölítése. A betöréses lopásokat tsz-irodában, húsboltban, magánlakásban, pincében, vegyes- és italboltban követték el, kizárólag éjszaka, egy-két óra alatt. Az elkövetés során „fejszét, csákányt, feszítővasat, erős dorongot” használtak. Nem autóval, hanem tömegközlekedési eszközzel vagy gyalog érkeztek a helyszínre, egy éjszaka akár harminc kilométert is gyalogoltak. Minden esetben készpénz megszerzésére törekedtek.

A résztvevők közül egy kivételével mindenkinek volt állandó munkahelye, „megfelelő keresete”. Ennek a korszakban azért volt kiemelkedő jelentősége, mivel akinek nem volt bejelentett munkahelye, az az 1961. évi V. törvény, a büntető törvénykönyv 214. § (1) bekezdése alapján két évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntethető. E forrásban az elkövetőknek felróják azt, hogy többen bejelentett munkahellyel rendelkeztek. Úgy érveltek, ezért követték el cselekményeiket az éj leple alatt, hogy a munkából ne hiányozzanak, és a gyanú ne terelődjön rájuk.

A rendőrség számára az eset tanulsága egyrészt az volt, hogy az objektumokat nem védték a szükséges mértékben, betörést jelző és riasztóberendezések nem voltak vagy

3 Majtényi–Majtényi uo. 89.

4 Uo.

5 XIX-B-14 ORFK 281. doboz: A fiatalok bűnözés alakulása 1978. évben. (2-3 fiatal együtt.)

nem működtek, a páncélszekrényt nem rögzítették betonba. A forrásban egy helyen utalás szerepel arra, hogy a Kutya gúnynevű férfi „a Vas Megyei Rendőr-főkapitányság Bűnügyi Osztályán hálózati személyként volt foglalkoztatva cigány vonalon”. Bár az ügynökök időről időre nagy port vernek fel, viszonylag elhanyagolt területe a kutatásoknak a rendőrségi kötelékben foglalkoztatott hálózati személyek tevékenysége (prostituáltak esetében is). A rendőrség ezt a kapcsolatot negatívnak jelenítette meg, mivel úgy vélték, az elkövető operatív tapasztalatát éppen a betöréses lopások szervezésénél hasznosította.

A cigányság sztereotip ábrázolása például a forrásban, hogy „notórius veszekedőként” jelentek meg a hatóság előtt, illetve az, hogy egyszer egymást is becsapták, de alapvetően szorosnak festették le köztük a családi összetartást. Az egyes személyek társadalmi háttéréről összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a korszakban is szegényes életkörülmények között éltek, iskolázatlanok voltak, azonban családjuk, több gyermekük volt. Például a Tito gúnynevű Ny. József, aki az első betöréses lopás idején húszéves volt, a falu szélén, gondozatlan házban élt feleségével és két gyermekével, négy általánost végzett. A jelentés írója hangsúlyozta családi kötődéseit. Az idősebb nemzedékhez tartozó, 1970-ben negyvenhárom éves, Falat gúnynevű Ny. Rudolf segéd munkásként dolgozott, hat általánost végzett, négy felnőtt gyermeke volt. Lakhatási körülményei a többiekhez képest nem voltak szegényesek: a jelentés szerint lakását korszerű bútorokkal rendezte be, háztartása gépesített volt, háza azonban dűledező. A csoport többi tagjára is ez volt jellemző: az idősebbek viszonylag konszolidáltabb körülmények között éltek.

Ebben az időszakban a cigányság integrálásával függött össze a teljes körű foglalkoztatásukra való törekvés, amelynek hatékonyságát ebben az esetben is láthatjuk: a munkaviszonnyal rendelkezők segéd munkásként dolgoztak. A korszakban a Zala megyei cigányság életébe nyújt bepillantást Schiffer Pál: „Cséplő Gyuri” című filmje is. Bár Cséplő Gyuri migrációja a fővárosba, budapesti munkavállalása áll a film középpontjában, bepillantást nyerhetünk a kibocsátó közegbe, a Zala megyei Németújfaluba is. Schiffer Pál, a film rendezője „tradicionális, törzsi cigányközösségként” jelenítette meg ezt a közeget, amely hasonló lehetett a betöréses lopásokat elkövetők életteréhez.⁶

Rendőrségi javaslatok

A forrás tartalmaz a hasonló bűncselekmények megelőzése és felderítése érdekében konkrét tennivalókat az illetékesek számára, ezeket szöveghűen közlöm:

- Országos vonatkozásban rendelkezni kellene a kisméretű páncélszekrények helyiségben történő, szabványszerű rögzítéséről.
- A pénz tárolására szolgáló lemezszekrényeket betörést jelző berendezéssel kellene ellátni.
- A fenti két pont végrehajtásáért a gazdálkodó szervek vezetőit jogilag is kötelezni kellene. Mulasztás esetén lehetőség nyílna fegyelmi felelősségre vonás és kártérítés kezdeményezésére.

⁶ A filmről részletesebben lásd: Tóth

- Amikor szervezetszerű (sic!) hasonló módszerrel elkövetett bűncselekményekkel állunk szemben, ott a nyomozó hatóság és az ügyészi szervek felelősségük teljes tudatában értékeljék közösen a beszerzett bizonyítékokat, azok hitelességét s ennek birtokában döntsenek – ne pedig elhamarkodottan – egy-egy kényszerintézkedés elrendelése vagy megszüntetése tekintetében.
- Amikor és ahol hasonló szervezetszerű bűnözés állapítható meg, és ahol, valamint akik részéről várható újabb bűncselekmény elkövetése, ott rejtett rendőri figyelőszolgálatot kell megszervezni a tettenérés érdekében, vagy bizonyító adatok beszerzése vonatkozásában.
- A Belügyminisztérium, esetleg más költségvetés terhére biztosítani kellene valamennyi RFK bűnügyi osztály részére 8–10 darab mozgatható – ún. vándor – betörésjelző készüléket, melyeket soron kívül azokban az objektumokban lehetne felszerelni, ahol bűncselekmény elkövetése várható.
- Amennyiben olyan gyanú merül fel, hogy a tettesek részéről 2-3 megye területén ismétlődnek a hasonló módszerű bűncselekmények, abban az esetben a feladatok összehangolását soron kívül kell elvégezni. Ennek végrehajtását egy kisebb létszámú bizottság soron kívül ellenőrizné, a beszerzett adatokat értékelné és megszabná a soron következő feladatokat.
- Helyes volna, ha ilyen szervezetszerű bűncselekmény-sorozat nyomozására egy kisebb létszámú nyomozócsoportot lehetne létrehozni, melynek tagjai csak az adott ügysorozattal foglalkoznának. Biztosítanak a hálózatszervezést és foglalkoztatást, Ata-bevonást, folytatnák a nyomozást. Ez még akkor is kifizetődő volna, ha netán a csoport tagjait huzamosabb időre, egy-két évre is lekötne.
- Ahhoz, hogy egy-egy bűnügyi szervezetenél időben fel lehessen ismerni a másik bűnügyi szerv területén ismétlődő szervezetszerű bűnözést, indokolt lenne mindenütt a géptávirón leadott körözési anyagok alaposabb tanulmányozása, a másik bűnügyi szerv vezetőjének soron kívüli tájékoztatása az azonnali kapcsolatfelvétel és konzultáció érdekében.

Összességében

A forrás ábrázolja, hogyan működött a gyakorlatban a „cigánybűnözés” fogalmának használata, vagyis hogyan sztereotipizáltak egy megtörtént bűncselekmény-sorozatot: az elkövetőket megtalálták, tehát a nyomozás eredményes volt, azonban az eseteket úgy kontextualizálták, hogy a cigánybűnözés ismérveit alkalmazták az elkövetőkre, hangsúlyozták az elkövetők szoros családi kötelékeit, az elkövetés módjánál, a bűncselekmények előkészítésénél a lóvasárlási cél kiemelését, a rendezetlen életkörülményeket. Azt azonban nem tudjuk meg a forrásból, hogy az elkövetők a cigányság mely csoportjához tartoztak, mit jelentett számukra a cigány identitás kulturális kontextusa. Bár a szereplők nagy része állandó munkahellyel rendelkezett, a szövegben ezt arra vonatkozó bizonyítéknak tartották, hogy ezzel is – mintegy fedőtevékenységként – az éjszakai bűnelkövetések titokban maradását segítették elő. A dokumentum jó látélet

arra vonatkozóan is, hogy a korabeli integrációs politika ez esetben részben sikeres volt, mivel a szereplők állandó munkahellyel rendelkeztek. Életkörülményeik azonban gyökeresen nem változtak meg, és a közeg melegágya lehetett a megélhetési bűnözésnek.

IRODALOMJEGYZÉK

- Kemény István – Rupp Kálmán – Csalog Zsolt – Havas Gábor (szerk.) (1976): *Beszámoló a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó, 1971-ben végzett kutatásról*. Budapest, MTA Szociológiai Kutató Intézete.
- Majtényi Balázs – Majtényi György (2012): *Cigánykérdés Magyarországon. 1945–2010*. Budapest, Libri.
- Sághy Erna (2008): Cigánypolitika Magyarországon az 1950–1960-as években. In: *Múltunk*, 53. évf. 1. sz. 273–308.
- Tóth Eszter Zsófia: *A fekete vonat, Cséplő Gyuri, A pártfogolt – Ingázók a dokumentumfilmekben*.
- Forrás: http://epa.oszk.hu/01700/01739/00062/eszmelet_EPA01739_77.item653.htm (2012. 12. 11.)

SUMMARY

„Gypsy delinquency”? – Stereotypes about Gypsies in 1970ies

TÓTH Eszter Zsófia

This document was written by policemen in the 1970s about a gypsy group.

In the official discourse gypsy delinquency and the gypsy question didn't exist. In the socialist period the government wanted to integrate the gypsies into society. From this source we were able to analyse how gypsies were stereotyped. The real delinquency (robbery) was contextualized as gypsy delinquency. The source uses stereotypical expressions hinting at the gypsy way of life: close family ties, horse-buying, etc. The document also shows that the attempts at integration were only partly successful: these gypsy people had a workplace while keeping their previous lifestyle.

Tersánszky J. Jenő – Grecsó Krisztián: „Cigányok”. Találkozás a rendőrökkel a Katona József Színházban

SULYOK Judit

A színház feladata, hogy tükröt tartson a világnak, hogy önmagunkra és életünkre ismerjünk, és elgondolkodjunk, helyesen élünk-e. A rendőrtiszthallgatók és oktatóik a cigányok ellen elkövetett gyilkosságsorozattal és annak vizsgálatával foglalkozó színdarabot nézték meg, és utána beszélgettek az alkotókkal: az író, a rendező és a színészek, valamint a rendőrök találkozása a résztvevők számára jó alkalom volt a kérdéskör érzékenyítésére.

Egy közönségtalálkozón folytatott beszélgetést szerettem volna lejegyezni. A „Cigányok” című előadáshoz kapcsolódóan már több hasonló találkozó volt a Katona József Színházban: voltak roma fiatalok Felsőzsoltcáról, roma aktivisták, most pedig a rendőrség, pontosabban a rendészeti felsőoktatás képviseltette magát. Arról beszélgettünk, milyenek vagyunk, milyen környezetben élünk, és milyen egy ilyen környezetben rendőrnek lenni.

Megszólalók:

Máté Gábor, a Katona József Színház igazgatója, a darab rendezője

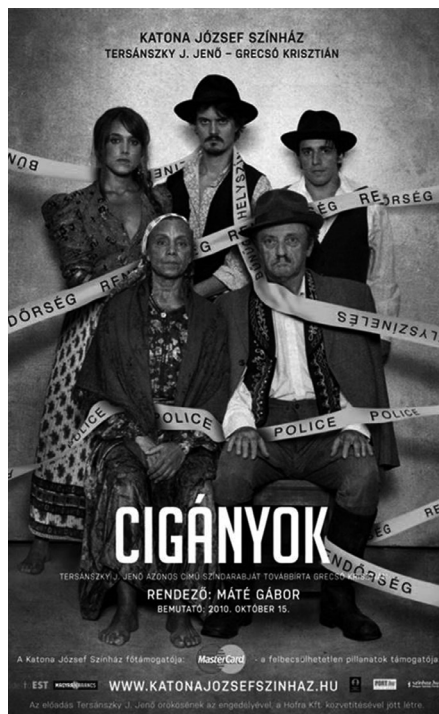
Grecsó Krisztián író, a „Cigányok” című színdarab társszerzője

Dr. Németh Zsolt ny. r. ezredes, kriminológus

Dr. Valcsicsák Imre professzor, etikatanár

Dr. Hautzinger Zoltán egyetemi docens

Dr. Sivadó Máté r. százados, kriminológus

Máté Gábor: Úgy kezdődött, hogy szerettem volna csinálni egy előadást a mai magyarországi helyzetről. Súlyos problémának tartom, hogy ma Magyarországon előfordulhat, hogy valaki lelő egy embert csak azért, mert cigány. Kíló, mint az állatokat. Úgy gondoltam, tennem kell valamit. Fontos, hogy nem akartuk idealizálni a helyzetet,

tehát nem arról van szó, hogy nincs semmi probléma, szépen megférnek ők is egymással, mi is velük, aztán jön egy rossz ember, aki belő az ablakon – mert ez így nem igaz. Viszont azt is végig akartuk gondolni, hogy milyen lehet rendőrnek lenni. Milyen lehet behatolni a rendőrnek egy egészen más kulturális közegbe. Meg tudom érteni, ha ezek az emberek félnek oda bemenni, és közben joggal félnek a romák is.

Grecsó Krisztián: A minap egy egész napot töltöttem egy rendőrkapitányságon, ahol interjút szerettem volna készíteni az ottani rendőrökkel. Úgy tűnt, akarnak mondani valamit, de a diktafon láttán zárkóztak maradtak. Amikor a rendőrkapitány megjött, és a diktafont eltettem, előtört belőle, mennyire el vannak keseredve amiatt,

hogy lehetetlen helyzetben kell dolgozniuk, mennyire magukra vannak hagyva, s hogy a különböző kulturális világok között mennyire nincsen semmiféle átjárás. Erre a helyzetre senki sem készíti fel őket. Az az abszurd helyzet állt elő, hogy ugyanazt a nyelvet beszéljük, mégsem értik meg egymást. Neki kell ebben a helyzetben ott lennie, neki kell helytállnia.

Sivadó Máté: Nagyon méltányos rendőrkép született ebben az előadásban, szeretnék gratulálni a szereplőknek és a rendezőnek! Fontos, hogy a rendőrnek nem csak nálunk nehéz, mindenhol az. Természetesen jobb modern eszközökkel dolgozni, jobb fizetésért, jobb vezetői struktúrában, ahol a sztálinista módszerektől már elszakadtak, jobb ott beosztottnak lenni. De mindenhol nehéz a kisebbséget kezelni, Amerikában is nehezen megy be a rendőr Bronxba. Érthető, hogy fél, amikor mégis kénytelen rá. Egy ilyen helyzetben mindenki félne a helyében. Nem a rendőr fél, ott mindenki fél, aki nem onnan jön, és nem ismeri a körülményeket.

Valcsicsák Imre: Nem tudtam rendőrszemmel nézni, mert a darab nem rendőrökről szól, és nem rendőröknek. A darab arról szól, hogy ki kitől fél. Tehát a darab a mi világunkról szól, olyan világról, amelyben mindenki fél mindenkitől. Ez rettenetes, nem normális viszonyrendszer. Sajnos ilyenek vagyunk.

Németh Zsolt: Számomra az volt a legszebb pillanat, amikor Áskará, a cigány fiú és a két rendőr némán egymásnak feszül, mereven, szinte gyűlölettel a szemükben – ott, abban a pillanatban nagyon hitelesen mutatták meg a kölcsönös félelmet. Én a rendőrhallgatóknak mindig hangoztatom: a rendőrnek úgy kell intézkednie, hogy az emberi méltóságot sosem szabad figyelmen kívül hagynia, és akkor nem kell félnie. Tévedés az, hogy a rendőrnek harcolnia kell az utcán. A rendőrök ábrázolása hiteles tehát, de vajon a cigányokat is sikerült jól megmutatni? Igaz-e, hogy ők ilyen sunyik, egymást is becsapják?

Máté Gábor: Tartottunk közönségtalálkozót roma fiatalokkal. Megrendülten ültek. Az ő beszédükből az derült ki, hogy igaznak látják, ahogy őket ábrázoltuk. Rész-

leteiben nem láttak mindent pontosan igaznak, de összességében igen. Volt egy olyan találkozó is, amikor aktivisták jöttek el. Döbbenetes volt, mert ők teljes mértékben kiérték maguknak az ábrázolásunkat. Ők mind tanult, egyetemet végzett roma fiatalok voltak. Megdöbbenő volt, amikor az egyik feltette a kezét, és azt mondta, hogy hetven nevetést számolt össze a második rész alatt. Tehát ez azt jelenti, hogy az illető eleve úgy ült be, hogy elkezdte számolni. Ő semmilyen értelemben nem az előadást nézte, hanem a cigányság problémáját nézte ezen keresztül.

A második részben, annak ellenére, hogy tél van, a cigány szereplőket szinte teljesen levetkőztettük, és a lábszárukat bekentük egy olyan anyaggal, ami egyébként az ausztrál bennszülöttek testfestésére emlékeztet. Tehát szándékosan van egy kitágítása ennek az egész „mélyvilágnak”. Olyan eszközöket használtunk, hogy nyilvánvalóvá váljon, nem a dokumentumszerű ábrázolás a cél.

Hautzinger Zoltán:

Benem az a személyes érzés alakult ki, hogy imádtam a darabot mindaddig, amíg meg nem láttam a rendőrségi láthatósági mellényeket. Akkor elkomorodtam, és hirtelen a valóságot képzeltem magam elé, onnantól sokáig utáltam a darabot, mindaddig, amíg az egymást követő párbeszéd, jelenetek hatására megint magával tu-

dott ragadni az, hogy mégis színházban vagyok és színházi közegben, egy darab eljátszásának vagyok a részese.

Máté Gábor: Örülök, hogy ezt mondja, mert ez volt a szándékom. Pont az volt a célom, hogy a néző feledkezzen bele, teljesen varázsolja el az első egy óra, mert azt szerettem volna érzékeltetni, milyen lehet az, amikor egy életbe belőnek az ablakon. Ártatlan emberek haltak meg. Azt akartam érzékeltetni színházi eszközökkel, milyen lehet az a pillanat, amikor valaki elindul reggel, ad egy puszit a feleségének, fogja a táskáját, kilép a lakásából, és lelövik, csak azért, mert cigány. Egy olyan helyzetben, amikor ez elvileg nem fordulhat elő.

Németh Zsolt: A cigány elkövetők számontartása 1988-ig létezett. Igaz, nem árt tudni, hogy kik a cigány elkövetők, mert az elkövetési módszerek tanulmányozásában ennek bizonyos haszna van, de ha ez ilyen nagy problémát okoz a cigányságnak – tudniillik, hogy ezek az adatok megbélyegzésre alkalmasak –, akkor inkább lemondunk erről. Ezért mondom azt, hogy a rendőr soha ne merje azt mondani, hogy tudja, mennyi cigány elkövető van, mert nem tudhatja. Lehet, hogy tudja, de ha a valóságot mondja, akkor is nagy károkat tud okozni.

Grecsó Krisztián: Óriási különbség van a rasszista beszéd meg a rasszizmusról való beszéd között. Mi megmutatunk rasszistákat, karaktereket, akik rasszistaként

viselkednek az adott szituációban, de nem azonosulunk velük. Az állítással, hogy jót tesz nekik, ha nem beszélünk a rasszizmusról, nem értek egyet. Kockázatosnak tartom, mert ez mindenféle kommunikációt lehetetlenné tesz. Nem a rasszizmusról szóló beszéd a hibás a rasszizmusért. Arra a kérdésre válaszolva, hogy a második felvonásnak milyen a romaképe, azt mondom: azért azt ne felejtsük el, hogy egy lövés után vagyunk! Azt szerettük volna bemutatni, hogy milyen lehetetlen kitörni a kölcsönös megbélyegzésből. Megpróbálják ugyan, például amikor Danit hallgatja ki a nyomozó. Mind a ketten megpróbálnak ebből kitörni, de mindig elbukik a dolog, mert hol az egyik, hol a másik akadályozza meg. És a kommunikáció ezen kudarcát kellett ábrázolni. Ebben az értelemben nekem nem volt terem arra, hogy bármilyen helyzetben is megmutassam a cigányokat. Hiszen egy lövés után vagyunk. Én itt egy konkrét cigányságképpel nem tudok foglalkozni, hiszen belöttek az ablakon, nincs tovább.

Az előadásról

A „Cigányok” két világ. Tersánszky szerelmi háromszöge egy sosem volt mesevilágban mutatja meg a muzsikussá váló romákat, de épphogy megmelegsünk köztük, eltörik az idill. Grecsó Krisztián „Cigányok”-ja a mai Magyarországra hozza át a drámát, a szerző úgy írta tovább a darab történetét, hogy a legmélyebből hozott föl valamit. Magyaroknak, cigányoknak egyaránt. Lelet – a rettegés alól.

Máté Gábor bevállalta, hogy belenyúl a darázsfészekbe. „Azt akarjuk, hogy üssön; hogy önök hazáig ne találják a lakáskulcsot” – árulta el a rendező a szeptemberi nyílt próba során. Ezt erősíti a mű szerzőjének egy gondolata: „Mindenkinek igaza van. Ebben az országban mindenkinek van igaza. És senki nem érti a másikat, a másik igazság nem igazság. Mindenki fél: a magyarok a cigányoktól, és viszont. Ezért volt élvezetes megírni ezt a darabot. Amiért élni rossz itt.” A fenti idézet Grecsó Krisztiántól származik, aki Máté Gábor kérésére továbbírta, újragondolta Tersánszky Józsi Jenő drámáját. A darabot először „Szidike” címmel, 1923-ban mutatták be, majd átdolgozva, 1930-ban a Nemzeti Színház is műsorára tűzte.

A színikritikákból

Erős előadás ez, megveszekedettül erős; micsoda színészek jönnek-mennek a színpadon! – Mindent elhiszünk nekik, pontosabban mindent elhitetnek velünk, mert az az ő módszerük, hogy a figurában mindig ott az ember, ennél hatásosabb valami pedig színházban nincsen. Mert ennek a színházi estének arról kellene szólnia, hogy embernek látszó vadállatok azért ölnek meg embereket, mert azok cigányok. És arról, hogy ez túrhetetlen, még akkor is (vagy éppen azért), mert a levegőben lóg, illetve a parlamentben ül a fajelmélet maga; és a néma, illetve olykor nagyon is hangos helyeslés a társadalmi sunnyogás ködébe burkolja az öldöklést. És a Katona éppen azért a Katona, hogy ilyenkor csapjon a nagy színházi asztalra, és nem melleleg belevágja a pofánkba azt, ami oda való.

Csáki Judit

Akárhogyan is tervezték, végül szimmetrikus lett a dráma. Tersánszky mulatós, muzsikás cigányjaiból társadalmi cigányok lettek, a félelem okai és áldozatai, akikkel nem lehet kijönni, mégis kell, mert itt vannak. És mi is itt vagyunk. A történelmi kedélyességből újságcikk lett, az már sajnos az újságcikkek hibája, hogy a valóság az ilyen riportokban sem jelenik meg. A színházi valóság pedig az ilyen darabokat kerüli, egyre reménytelenebbnek tűnik az ép bőrrel szabadulás, ezt a darabot nem lehet befejezni, talán mert nem darab. Végül a cigányasszony elmereng, majd népies-cigányos átkot szór a világra, mi meg mehetünk haza megátkozva a pihe-puha ágyba, és elalvás előtt még elégedetten gondolunk arra: megfürödtünk a mélyszegénységben.

Fáy Miklós

Kérdés, hogy a „cigánykérdés”, vagyis hogy a mai Magyarország legnagyobb társadalmi traumájának, a cigányság helyzetének meg kell-e jelennie a színházban. A „Cigányok” a Katonában nem pszichorealista drámai színház, hanem a közelmúlt teátrális leletének föltárása, amelyre szimmetri-

kusan ráillesztenek egy frissítést a jelenből. Lássuk, hogyan fedi egymást a kettő, mit jelentett a *cigány* akkor, és mit jelent most, mit mutatott ebből a színház akkor, és mit mutathat meg most. Tersánszky darabja, bár Kosztolányi azt írta róla, hogy „szigorú irodalmi mértékkel is remekmű”, és szereplőinek „semmi közük az adomák füstös moréihoz, a népszínművek émelyítő selypegőihöz”. A cigány csak folklór benne, csak kocsmái aláfestő zeneként kell a történethez, melyben a banda ifjú és csapodár újházas primását magához köti erélyes menyecske felesége. A feleség félcigány. Anyja, Harkocsáyné ugyan elszólja magát („hogy az Isten nekem is elvette az eszemet, hogy ilyen fekete cigánybandába keveredtem, becsületes polgárasszony létemre”), de ez kedélyesség, nincs jelentősége, *gyűlölködés* itt elő nem fordul, s ha mindenáron ragaszkodunk a rezüméhez, azt a mulatós számvevő, Kukac úr mondja ki a végén: „Csak maradjunk a demokráciánál. Ez a nap méltó a testvéri vigasságra.”

Ma pedig félbemarad a darab, mert egy maszkos alak a nézőtérrel (!) belelő a féltékenységi jelenet közepébe. Igazi *action gratuite*, se előzménye, se oka, se magyarázata – maga az abszurditás. Ennél ragyogóbb *coup de théâtre* évek óta nem volt a magyar színházban. Egy cigány ember, a családfő Harkocsány ott marad holtan. És elkezdődik egy *mai folklór*, à la Tatárszentgyörgy, Léta vagy amit akartok, rasszista gyilkosság, meg ami utána jön, helyszíni töketlenkedés, dilettantizmus, nyomeltüntetés amatőrségből vagy szándékosan, majd továbbgyűrűzve: az „esetet” követő nyomozati, politikai és közéleti manipulációk, bunkó rendőrökkel, beszárt nyomozóval, cinikus kisebbségi politikussal, rózsadombi idealista liberális újságíró-növel, okkal-ok nélkül cigányozó lakos-

sággal, és persze magukkal az áldozatokkal, a cigányokkal. Hogy ezek azonosak-e avagy sem az „első felvonás” cigányaival? A lehető legrosszabb kérdés. Persze, hogy igen, és persze, hogy nem. Ők ugyanazok, csak mi látjuk másképp őket. „Ők kézzelfogható igazságok – írja róluk Kosztolányi –: szmokingjukban is rejtélyes egyiptomiak, mézesmázosak és kotnyelesek, cserfesek és ravaszak, pipogya és kedvesek, hajlékonyak, mint a macskák, és alattomosak, mint a kígyók.” A Katona színpadán ellopják a halottat, teátrálisan siratják, nem engedik fölboncolni, könyörögnek, szitkozódhatnak és kezét csókolhatnak érte. Alázatoskodhatnak és számon kérik a jogaikat. Kezelhetetlenek. „Ránk hozták a bajt. Azzal, hogy vannak” – mondja a darab egyik szereplője. „Ne cigányozzon – mondja egy másik. – Nem gyűlölködés a téma.” De bizony az.

A Katona-változat nem drámai mélyfúrás, hanem a Tersánszky-sztereotípiák mai változata. Találó tükrözés. Pontosan annyi, amennyit a „cigánykérdésből” a magyar színház elbírt. Grecsó helyzetfelismerése tökéletes, és bitang jó mondatokat ír. Neki is, illetve a Nyomozónak van egy markáns rezümémondata a cigányok „felé”: „Ha nem létezne a valóság, ahogyan létezik, én is magával tartanék.”

Koltai Tamás

SUMMARY

J. Jenő Tersánszky – Krisztián Grecsó: *Gypsies. Meeting policemen in the József Katona Theatre*

SULYOK Judit

The role of theatre is to offer a mirror to society, so we may recognize ourselves and our lives, and to see if we live right. Police officer students and their tutors went to see a theatre performance about serial killers targeting gypsies and the ensuing investigation. After the play they had a chance to talk to the writer, the director and the actors, which gave an opportunity for the sensitization of the participants about the issue.

A társadalmi nem és a szexuális beállítottságon alapuló üldöztetés. Az üldöztetés okai és a szavahihetőség vizsgálata

PAJTER Norbert

A társadalmi nem, a nemi identitás és a szexuális orientáció miatt menekülni kényszerülők helyzetével, a velük szemben felmerülő eljárási problémákkal csekély mértékben foglalkoznak a különböző szakirodalmak annak ellenére, hogy ezek egyike sem számít igazán új jelenségnek. Témaválasztásom oka is éppen ez volt: felhívni a figyelmet arra, hogy egy ilyen egyszerű, az ember identitásától elidegeníthetetlen tényező miatt is bárki annyira kiszolgáltatottá válhat, hogy kénytelen legyen a hazáját elhagyni. Egy kérelmi eljárás során ugyanakkor ezek az okok nehezen bizonyíthatók, értekezésem egy részében éppen ezért a szavahihetőség vizsgálatával foglalkozom, hiszen olykor ezen múlhat egy kérelem elbírálásának végkimenetele. Mindennek sikeréhez fontos feladat lenne egy egységes menekültügyi rendszer kidolgozása is, amelyben már a társadalmi nem vagy a szexuális beállítottság okán üldözöttekkel kapcsolatos esetek cseréje is ugyanolyan kiemelt szerephez jutna, mint a bármely más ok miatt menedéket kérőkre vonatkozó bevett gyakorlatok.

Az 1951. július 28-án, Genfben aláírt, menekültek helyzetére vonatkozó egyezmény egyike a nemzetközi jog menekültvédelmi rendszerének alapjait tartalmazó dokumentumoknak.¹ Az egyezmény I. fejezet 1/A cikkének második bekezdése szerint menekült az, aki: „faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országban kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni”. Ez a definíció immár több mint hatvan éve a nemzetközi menekültvédelem egyik alaptételének tekintendő, ám mégsem ad teljesen átfogó képet a menedékkérelem okaival vagy egy kérelem elbírálásával kapcsolatban.

Éppen ezért a Menekültügyi Főbiztosság az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa Hivatalának 1950. évi Alapokmánya és a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi egyezmény 35. cikkének, valamint az 1967. évi jegyzőkönyv II. cikkének rendelkezései alapján a 2000-es években a társadalmi nemmel,² illetve a szexuális orientációval és nemi

1 A menekültek jogállására vonatkozó 1951. évi genfi egyezmény.

2 UNHCR Position Paper on Gender-Related Persecution. Genf, 2000.

identitással³ kapcsolatban megalkotta különálló dokumentumait. Ezek az iránymutatások szilárd elvként kezelik azt, hogy a menekültdefiníció egészét – a menekültstátus iránti kérelmek pontos elbírálása érdekében – esetlegesen nemi vetületre való tekintettel kell értelmezni. A Menekültügyi Főbiztosság ezen intézkedése azt is mutatja, hogy a szervezet támogatja a társadalmi nem és a nemi hovatartozás szélesebb körű elfogadását, s felvette a védelemre jogosító feltételek közé azt az elvet, hogy az üldözés összefüggésben állhat a nemi hovatartozással, vagy azzal, hogy ki milyen neműnek született. Egyre nagyobb figyelmet kap mindkét – jelenlegi írásomban üldöztetési okként feltüntetett – téma, például élve: gondoljunk csak az iszlám tradíciókra és törvényekre, amelyek az ott élő nőket elnyomás alatt tartják napjainkban is, vagy éppen a meleg és leszbikusok mai napig kívánt jogainak elfogadására, másokkal való elfogadtatására, mint például a házasság vagy a gyermekvállalás. Mindezek nagy figyelmet kapnak a médiában.

Ugyanakkor kevesen tudják, hogy bizonyos országokban nagy áldozatokkal jár nőnek vagy homoszexuálisnak lenni. A legkomolyabb választás elé állíthatják az embert: halál vagy menekülés? Munkám egyik célja, hogy bemutassam: a legalapvetőbb, megváltoztathatatlan emberi tulajdonság miatt is válhat valaki áldozattá. A legnagyobb szervezetektől a legkisebb civilszervezetekig többen is készítettek a két témakörrel kapcsolatosan iránymutatásokat, kézikönyveket, ezek azonban magyar nyelven nem, vagy csak nehezen érhetőek el. Munkám másik célja, hogy – mindezt összefoglalóan – a magyar emberek számára is elérhetővé tegyem e két kevésbé ismert jelenség megismerését.

Meghatározott társadalmi csoport mint legfőbb indok

A meghatározott társadalmi csoport mint menekülési ok a jelenlegi esetben meghatározó, hiszen a társadalmi nemmel vagy a nemi hovatartozással összefüggő kérelmeket gyakran ezen ok kapcsán elemzik. A meghatározott társadalmi csoport következőkben leírt tulajdonságai alapján a nők, a homoszexuálisok és a transzszexuálisok is a társadalom egy-egy meghatározott csoportjának tekinthetők.

A „meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozás” a menekültügyi eljárásban egyre inkább előtérbe kerül, mivel az egyezményben részes államok a nemiszerv-csonkítás elől menekülő 12–14 éves gyermeklányokat, a családot, a törzset, a foglalkozási csoportokat és a homoszexuálisokat a genfi egyezmény szerinti meghatározott társadalmi csoportként kezelik és ismerik el. Ezen genfi elv alkalmazásának fejlődése hozzájárult a menekültdefiníció progressziójához.

Ide általában a hasonló háttérű, szokású vagy társadalmi státusú személyek tartoznak, épp ezért üldözéstől való félelmük gyakran kapcsolatba hozható egyéb okkal, így faji, vallási vagy nemzeti hovatartozásuk miatti üldözéstől való félelemmel. Meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozás oka lehet az üldözésnek, ha nem hisznek egy csoport kormány iránti lojalitásában, vagy a közösség politikai szemléletmódja, tagjainak előélete, gazdasági tevékenysége miatt is kerülhet hátrányos helyzetbe, illet-

3 UNHCR Guidance Note on Refugee Claims Relating to Sexual Orientation and Gender Identity. Genf, 2008.

ve ha a kormánypolitika a csoport létét akadályozó tényezőnek tekinti. A pusztán sajátos társadalmi csoporthoz tartozás nem kielégítő indok egy menedékkérelem benyújtásához, csak abban az esetben, ha fennállnak olyan különleges körülmények, amelyek hatására maga a tagság elégséges feltétel az üldözéstől való félelemhez.⁴

Mivel az egyezmény nem tartalmaz semmiféle specifikus, társadalmi csoportokra vonatkozó felsorolást, ezért nem lehet teljes körű listát arról összeállítani, mely társadalmi csoportok tartoznak ide. Egy meghatározott társadalmi csoport nem határozható meg csupán a tagjai által elszenvedett vagy az őket közösen fenyegető üldöztetés által. Nem követelmény, hogy a csoport kohéziót mutasson fel, mindössze az lényeges, hogy a tagjai rendelkezzenek valamiféle közös elemmel. Az sem szükséges, hogy a csoport minden tagja ki legyen téve az üldözés veszélyének, és nem lényegbevágó elem a csoport mérete sem. Ezek a csoportok folyamatosan változnak a különböző társadalmakban és az emberjogi normák folyamatos fejlődése miatt, ezért ezt az okot rugalmasan, a változásoknak megfelelően kell kezelni.

Vannak azonban olyan esetek, amikor egy csoport nem tekinthető meghatározott társadalmi csoportnak. Ezek a következők:

- A csoportot olyan széles körben határozzák meg, hogy abba egy adott ország szinte bármely állampolgára beletartozhatna.
- A közös jellemző nem tekinthető az emberi jogok katalógusa és a meghatározó esetjog alapján „védett jellemzőnek”.
- A közös jellemző nem lehet az adott államban büntetendő tevékenység.

Meghatározott társadalmi csoporthoz tartozáson alapuló menedékkérelmet gyakran olyan kérelmezők nyújtanak be, akik valamilyen nem állami szerv üldözésének vannak kitéve. Ezek az esetek pedig gyakran felvetik az ok-okozati kapcsolat elemzésének szükségességét. Az egyezmény szerint egy adott személy üldözéstől való félelmének megalapozottnak kell lennie, továbbá az üldözéstől való félelemnek egy (esetlegesen több) genfi okon kell alapulnia. Ez a megállapítás tehát nem zárja ki annak lehetőségét, hogy az üldözés megvalósítója állami szereplő legyen, sőt tipikusan az állam áll az üldöztetés hátterében. Nem állami üldözők esetében elsődlegesen a származási ország és az ottani hatóság feladata és kötelessége az üldöző elleni fellépés. Nem állami szervek által elkövetett súlyosan diszkriminatív vagy más jogsértő/sérelmet okozó cselekmények akkor tekintendők üldözésnek, ha ezeket a hatóságok ismerik és eltűrik, vagy ha a hatóságok képtelenek, esetlegesen nem hajlandók megfelelő védelmet nyújtani. Ez esetben az ok-okozati kapcsolat egyértelmű: az áldozat ellen a sérelmet az egyezményben meghatározott okból követik el.

4 Kézikönyv a menekült státusz meghatározására szolgáló eljárásról és az azzal kapcsolatos követelményekről a menekültek helyzetéről szóló 1951. évi Egyezmény és az 1967. évi Jegyzőkönyv alapján, 77., 78. és 79. pont, Genf, 1992.

A társadalmi nem

A társadalmi nem (angolul: *gender*) a társadalmilag és kulturálisan meghatározott „nem” angol fogalma (a „sex” szó a biológiai nemet jelöli), a feminin és maszkulin jelleg pszichikai, viselkedési és mentális különbségeit veszi figyelembe. A kifejezés utalhat a biológiai nemre (vagyis arra, hogy valaki férfi, nő vagy interszexuális⁵), a nemi alapú társadalmi struktúrára (beleértve a nemi szerepeket és az egyéb társadalmi szerepeket), illetve a nemi identitásra.

A genderspecifikus sérelmek formáinak felmérésében az egyik legfőbb probléma az, hogy néhány ország a társadalmi nemen alapuló erőszakot privát ügyként kezeli. Ennek van igazságalapja, hiszen a genderalapú erőszak valóban a magánszférában alakul ki, így ténylegesen nehezebb is bizonyítani. A társadalmi nem okán üldözöttek általában a következő indokok miatt nyújtanak be menedékkérelmet: szexuális erőszak, családi vagy családon belüli erőszak, kényszerházasság, családtervezés kényszer hatása alatt, női nemi szerv megcsonkítása, társadalmi normák áthágása miatti büntetés, emberkereskedelem és kényszerprostitúció, nők kényszerített sterilizációja és abortusza. Emellett a genfi egyezményben található okoknak is van társadalmi nemre vetített formája, illetve a nemi erőszak és a társadalmi nemen alapuló erőszak egyéb formái, melyek fájdalmat és szenvedést okoznak, mind-mind használatosak az üldöztetés formáiként. A kvalifikációs irányelv többek között gondoskodik arról is, hogy az üldöztetés ezen formáinak genderspecifikus természetük is legyen. Ez az egyetlen olyan hivatkozás⁶ a kvalifikációs irányelvben, mely a társadalmi nemmel kapcsolatos, és amely következetesen gondoskodik a részt vevő államok minimális útmutatásáról.

A társadalmi nemen alapuló kérelmek és a szavahihetőség

A gender okán benyújtott kérelmek esetén a szavahihetőség kritikussá válik, hiszen a társadalmi nemen alapuló üldöztetést olykor nagyon nehéz bizonyítani. A kérelmező már az elején nehézségekbe ütközik, hiszen kérelméhez nem tud elegendő materiális bizonyítékot felmutatni, a menekülés alatt őt ért trauma miatt pedig elfelejthetett vagy összekeverhetett lényeges információkat. Ezt gyakran figyelmen kívül hagyják, és elvárják a kérelmezőtől, hogy egy részletes, kronologikus, precíz és következetes beszámolót adjon a vele történt eseményekről.

A kérelmezők szavahihetőségének elbírálásában negatívan hathat, ha a kérelmező az eljárás elején nem közöl minden fontos elemet, amely a kérelmét indokolná. Ugyanakkor számos oka lehet annak, hogy miért nem közlik ezeket első alkalommal: ilyen ok a bűnösség érzete, a szégyenérzet, a hatóságoktól való félelem, a sokkhatás, a család becsületének védelme, az emberkereskedőtől, a fenyegetettségtől való félelem, vagy egyszerűen csak az érintettek nem érzik úgy, hogy releváns lehet az adott információ a

5 Interszexuálisnak nevezzük azokat az embereket, akik a nemi anatómiai jegyek (kromoszómák, hormonok, külső és belső nemi szervek) olyan kombinációjával rendelkeznek, amelyek sem a férfiak, sem a nők esetében nem szokványosak. (Forrás: www.transvanilla.hu/interszex/interszex)

6 9. cikk (2) f) bekezdése

kérelem elbírálásakor. Az államoknak biztosítaniuk kell a kérelmezők számára speciális eljárási garanciákat, és meg kell tenniük a megfelelő lépéseket, hogy elegendő időt és segítséget biztosítsanak nekik előadni kérelmük fontos elemeit minden elérhető bizonyítékkal együtt.

A nemi identitás és a szexuális orientáció

Sokan úgy gondolják, hogy a két fogalom alatt egy és ugyanaz értendő, ám ez nem így van. Bizonyos értelemben tartalmaznak átfedéseket, azonban mégis különbséget kell tennünk az identitás és az orientáció jelentéstartalma között. Az identitás az egyén önmagáról kialakult képét jelöli, az orientáció pedig az illető vágyait és viselkedését. Ebből kiindulva tehát a nemi identitás egy olyan nemi szerep, amellyel az egyén azonosul, azaz hogy valaki férfiként, nőként vagy transzszexuálisként határozza meg magát. Idesorolhatók az interszexuális személyek is, akik férfi és női biológiai jellemzőkkel is rendelkeznek, ezáltal nem határozhatók meg konkrétan. A szexuális orientáció pedig az egyénnek az a tulajdonsága, amely alapján eldönti, hogy a későbbiek folyamán melyik nem képviselőihez fog érzelmileg és szexuálisan is vonzódni. Ez megnyilvánulhat heteroszexualitásban, homoszexualitásban, illetve biszexualitásban.

A nemi identitás vagy a szexuális orientáció miatti üldöztetés nem egy új jelenség, azonban az utóbbi években megnőtt az emiatt hazájukból menekülők száma. Ez a növekedés azt eredményezte, hogy ezen tulajdonság releváns ténynek minősül egy menekültstátusz elbírálása során, hatással lehet az üldözés okaira és típusaira (vagy akár meg is határozhatja azokat), ezáltal pedig a lesbikus, meleg, biszexuális, transznemű és interszexuális személyek (LMBTI-személyek⁷) kérelmeinek megítélésére a Menekültügyi Főbiztosságnak külön kiegészítő irányelvet kellett megalkotnia.

A szexuális orientáció az ember identitásának alapvető része, megváltoztathatatlan tulajdonság. És noha a szexuális orientáció szabadsága nem egy általánosan, valamilyeni állam által tiszteletben tartott, elfogadott, univerzális emberi jog, az LMBTI-személyek is ugyanazon emberi jogokkal rendelkezhetnek, mint mások. Ez azonban nem minden esetben igaz, gyakran lesznek diszkrimináció, fizikai, verbális vagy szexuális erőszak áldozatai. A diszkriminatív, melegek ellen elkövetett cselekmények – súlyosságtól függően – elérhetik az üldöztetés szintjét. Mindannak ellenére történik ez, hogy a nemzetközi jog szabályai kimondják, hogy a szexuális alapú diszkrimináció minden formája tilos!

Az LMBTI-személyek által benyújtott kérelmekben gyakran olvasni az előbb említett bántalmazásokról, letartóztatásokról,⁸ az egészségügyi ellátás megtagadásáról, kivégzéssel való fenyegetésekről, illetve becsületgyilkosságokról. Ezek a tettek (és a megkülönböztető bánásmód) természetüknél fogva olyan súlyosak, hogy a genfi egyezmény alapján már az üldöztetés okainak tekinthetők. A család, illetve a közösség ál-

⁷ Az LMBTI a lesbikus, meleg, biszexuális, transznemű és interszexuális kifejezések betűszava.

⁸ Egy 2011-es adat szerint a világ hetvenhat országában büntetendő cselekménynek számít, ha valaki azonos neművel valamilyen szexuális kapcsolatot folytat, ebből hét országban (Irán, Mauritánia, Szaúd-Arábia, Nigéria néhány északi állama, Szudán, Jemen, Szomália déli része) a homoszexualitást halálbüntetéssel szankcionálják.

tali bántalmazások, a nemi erőszak és az egyéb szexuális támadások, az indokolatlan börtönbüntetések pedig még a kínzás fogalmába is beleeshetnek. Ezek a cselekedetek megsértik az egyén élethez, szabadsághoz és biztonsághoz való jogát, illetve a kínzás, kegyetlen és embertelen bánásmód tilalmát.

A nemi beállítottságon alapuló kérelmek és a szavahihetőség

Egy LMBTI-kérelmezővel kapcsolatban csak feltételezésekre lehet építkezni, hiszen nem mindegyikjük ugyanúgy éli meg nemi identitását vagy szexuális orientációját. Egy ilyen kérelem benyújtása esetén sokszor számítani lehet arra, hogy a vizsgálatot végző személy az LMBTI-személyekre vonatkozó sztereotípiákat tekinti irányadónak (férfiak esetében a feminin, nők esetében a maszkulin viselkedés és kinézet; meleg közösségi helyek ismerete vagy annak hiánya; heteroszexuális házasság és gyermek; meleg kulturális szokások ismerete és a meleg kulturális életben való aktív részvétel stb.). Általánosításból azonban nem szabad kiindulni.

A nemi beállítottságon alapuló kérelmek esetében a szavahihetőség értékelésénél orvosi vizsgálatokat, tanúvallomásokat, különböző meghallgatási módszereket és a feltételezett ismereteket és viselkedést veszik alapul.

- Orvosi vizsgálatok alatt a pszichológusok, pszichiáterek, illetve szexológusok által végzett vizsgálatokat kell érteni. Ez azonban nem nevezhető jó módszernek, hiszen valakinek az identitása vagy orientációja nem tekinthető semmilyen fajta mentális betegségnek, hiszen ez az egyén önazonosságának képezi részét. Emellett nem elhanyagolható az a tény sem, hogy ezek a vizsgálatok megsértik az ember magánéletének tisztelőben tartására vonatkozó jogot.
- A tanúvallomások bármely okból menedéket kérő személy esetében hordozhatnak olyan releváns információkat, amelyek kérelmük elbírálásának idejét jelentős mértékben lecsökkenthetik. Döntőnek számíthatnak a kérelmező korábbi szexuális partnereinek nyilatkozatai, vagy akár egy alátámasztott tanúvallomás arról, hogy korábban részt vett valamilyen LMBTI-megmozduláson.
- A meghallgatási módszerek – ezzel együtt pedig az ügyintéző által feltett kérdések is – döntő jelentőséggel bírnak a szavahihetőség értékelésekor. A döntéshozónak nyílt és eldöntendő kérdéseket is fel kell tennie, hogy feltárhassák a menedékkérelemhez szükséges és fontos információkat.
- A feltételezett ismeretek és viselkedés figyelembevételénél áll elő a korábban említett helyzet, amikor az ügyintéző csak egy, a társadalomban elterjesztett általános kép alapján tudja elképzelni, hogy néz ki vagy viselkedik egy LMBTI-személy, illetve hogy milyen ismeretekkel rendelkezik. És bár valóban vannak olyan személyek, akik ezeknek a konkrét elvárásoknak megfelelnek, figyelembe kell azt is venni, hogy vannak kivételek, akik nem tartoznak bele a sztereotip sémákba.

Sokszor előfordul, hogy az üldöztetés valódi okára csak később derül fény, s ez igen csak negatív hatással lehet a kérelem elbírálására. Olykor azonban ezek indokolt esetek, hiszen lehetséges, hogy a menedékkérő nem mer beszélni nemi hovatartozásáról

a megbélyegzés miatt, esetlegesen önmaga sem biztos identitásában vagy orientációjában, vagy egyszerűen nem tartja azt az eljárás menetét előbbre mozdító, fontos információnak.

Összefoglalás

A társadalmi nem, nemi identitás és szexuális orientáció miatti üldöztetés véleményem szerint a menedékkérelmek okainak legelfogadhatatlanabb esetei. Elfogadhatatlannak tartom azt a tényt, hogy a mai modern világban, ahol a folyamatok felgyorsulásával a társadalomnak egyre gyorsabban és rugalmasabban kellene reagálnia a mindennapi életben bekövetkező változásokra, még mindig vannak olyan helyek, ahol emberek egy általuk megváltoztathatatlan, veleszületett tulajdonság miatt nem élhetnek teljes életet, emiatt pedig másként tekintenek rájuk. Ezek azonban soha el nem fogadott jelenségek lesznek, hiszen az olyan államokban, melyek vezetésében központi szerepet kapnak a vallási tanok vagy a tradicionális értékek – mivel ezek éppen azt hirdetik, hogy a homoszexualitás bűn, továbbá hogy a nőnek kötelessége engedelmességni a férfinak, ezen tanítások és szokások fenntartása érdekében pedig képesek akár megölni is azt, aki „szabályt szegett” –, nehezebb vagy szinte lehetetlen valaminek az elfogadtatása.

Az Európai Unió különböző tagországainak menedékjogi joggyakorlatát tárgyaló és összehasonlító tanulmányok azt mutatják, hogy mindegyik állam másként kezeli ezeket a kérdéseket. Nincs két egyforma gyakorlat: amit az egyik állam enged, azt lehet, hogy a másik tiltja. Márpedig egy ilyen nemzetközi szinten szabályozott kérdést, mint a menekültek védelme, véleményem szerint egy nemzetközileg egyöntetűen elfogadott szabályozás keretei közé kellene szorítani egységes szabályozásokkal. Mindehhez pedig az eddig kiadott kiegészítő irányelvek bevezetése és alkalmazása szükséges a különböző államok joggyakorlatában. Ezenkívül úgy vélem, hogy az Európai Menekültügyi Támogatási Hivatal létrehozásáról szóló 439/2010. rendelet 3. cikke alapján a különböző országok hivatalainak prioritásként kellene kezelniük az ezen okok alapján menedéket kérők kérelmeire vonatkozó jó gyakorlatok azonosítását és cseréjét, illetőleg a kvalifikációs irányelv 4. cikk (3) bekezdés a) pontját valamennyi származási országra vonatkozóan a genderrel, szexuális beállítottsággal összefüggő adatok gyűjtése és cseréje kapcsán. A származási országra vonatkozó információk alapjául az emberi jogi szervezetek, ENSZ-szervezetek jelentéseit, illetve az államok diplomáciai képviselőitől kapott adatokat kell figyelembe venni, ezt kiegészítve hasonló helyzetben lévő menekültek szóbeli és írásbeli tanúvallomásaival, nem kormányzati vagy nemzetközi szervezetek jelentéseivel és független kutatásokkal. Mindezen javaslatok egyöntetű bevezetésével, úgy gondolom, az ehhez hasonlatos kérelmek elbírálási ideje a jövőben meghatározóan csökkenne.

IRODALOMJEGYZÉK

Gender-related asylum claims in Europe – A comparative analysis of law, policies and practice focusing on women in nine EU Member State. May 2012.

Nemzetközi védelmi iránymutatás „Meghatározott társadalmi csoporthoz tartozás” a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi Genfi Egyezmény és az 1967. évi Jegyzőkönyv 1A (2) bekezdésének összefüggésében. Az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosa, 2002. május 7.

Nemzetközi védelmi iránymutatás „Nemi hovatartozással összefüggő üldözés” a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi Genfi Egyezmény és az 1967. évi Jegyzőkönyv 1A (2) bekezdésének összefüggésében. Az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosa, 2002. május 7.

Sabine Jansen – Thomas Spijkerboer (2011): *Fleeing Homophobia – Asylum claims related to sexual orientation and gender identity in Europe.* Amsterdam, COC Nederland – Vrije Universiteit Amsterdam.

UNHCR *Guidance Note on Refugee Claims Relating to Sexual Orientation and Gender Identity.* Geneva, 21. November 2008.

SUMMARY

The concept of gender and persecution based on sexual orientation. The reasons for persecution and the examination of reliability

PAJTER Norbert

Academic papers focus very little on the concept of gender, on the situation of those who are forced to flee because of their gender-identity or sexual orientation and on related procedural problems despite the fact that these are not new phenomena. I started to research this topic to draw the attention to the fact that some people become so vulnerable for such trivial and inalienable reasons that they feel forced to leave their homeland. Nevertheless, during an application procedure these reasons can hardly be proven, in my paper I give great attention to the question of reliability, because a successful application can depend on it. For the above reason it is essential to work out a unified asylum system, in which cases of gender based or sexual orientation based persecutions have an equally important role as the other cases of asylum seekers.

IBM vagy nem IBM? Avagy gondolatok egy prédikátor nyomán

RITECZ György

A már több mint egy évtizedes IBM-et (Integrated Border Managementet), annak elveit, részeit és a definíció hiányát megvizsgálva megállapítható, hogy a tartalom és az elnevezés összhangjának hiánya okozza a kifejezés alkalmazásának, de még inkább a gyakorlati felhasználásnak a tartalmi korlátait. Eből kifolyólag szükséges egy új kifejezés meghonosítása, ez lehetne a SAS – Schengen Aquis System.

*„Akkor nemesb-e a lélek, ha tűri
Balsorsa minden nyűgét s nyilait;
Vagy ha kiszáll tenger fájdalomja ellen,
S fegyvert ragadva véget vet neki?”¹*

Nagy Boldizsár² 2013 novemberében több migrációval kapcsolatos konferencián hangzott, hogy „predikatori” minőségében mondja el gondolatait. Mint tudjuk, a predikátor legtöbb esetben nem talál meghallgatásra, de tudása, hite erőt ad arra, hogy az általa igaznak, jónak vélt dolgokról tájékoztassa a többieket. Ezen felbuzdulva, gondoltam, közreadom meglátásaimat az IBM (Integrated Border Management),³ illetve annak korlátai vonatkozásában.

Már egy évtizede használjuk e kifejezést, és ezen elv/szemlélet szerint működtetik a schengeni államok a határ-ellenőrzési és/vagy az – elsősorban – illegális migrációt kezelni kívánó rendszerüket. Ezzel együtt, vagy ennek ellenére, lényegében még sincs tudományosan, illetve nemzetközileg elfogadott, egységes definíciója. Talán nem véletlenül...

De ne szaladjunk ennyire előre! Nézzük meg, mi is a gyakorlati tartalma! Az IBM-et talán úgy lehet a legérzékletesebben bemutatni, ha a térben való elhelyezkedés vetületében tekintjük át a rendszer egyes elemeit. A katalógus⁴ szerinti négy lépcső:

- harmadik országokban alkalmazott intézkedések;
- együttműködés a szomszédos országokkal;
- határellenőrzés;
- ellenőrzési intézkedések a szabad mozgás térségében, beleértve a kiutasítást is.

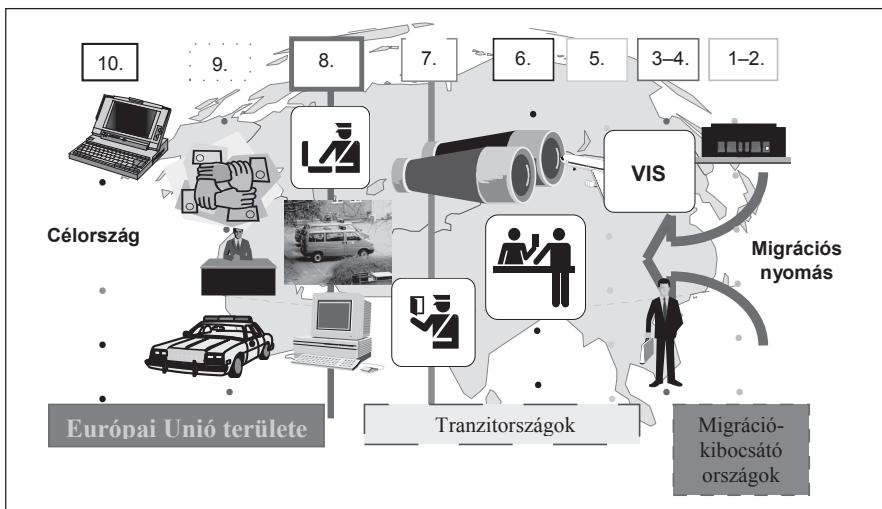
¹ Részlet William Shakespeare: „Hamlet” című művéből (fordította: Arany János).

² Ki ne ismerné e nevet hazánkban és Európában, aki a migráció kérdéseivel foglalkozik?

³ Szakmai berkekben elfogadott magyar megnevezése: Integrált Határbiztonsági Modell.

⁴ A külső határellenőrzésre, kiutasításra és visszafogadásra vonatkozó európai uniós schengeni katalógus frissített változata – Brüsszel, 2009. március 19. (28.05) (OR. en) 7864/09., 8. oldal.

Más megközelítésben az IBM – intra, inter és international együttműködésének szintereit kivétítve – egyfajta többszörösen összetett rendszert alkot, melynek egyes alrendszerei bizonyos értelemben biztonsági szűrőként szolgálnak.⁵

1. ábra: Az IBM-rendszer szűrői (vázlat)

1. Politikai, gazdasági és tájékoztató eszközök a migráció kezelésében
2. Vízumrendszer
3. Delegált okmányszakértő
4. Összekötő tisztviselők
5. Szállító vállalatok felelőssége
6. Tranzitállamok határ-ellenőrzési rendszere
7. Biztonságos harmadik országok
8. Külső határok szigorú őrizete
9. Kiegyenlítő intézkedések
10. Belső határ térsége

A felsorolt lépcsők egy komplex elméleti rendszert képeznek, az egyes elemek kölcsönösen hatnak egymásra, és együtt egy összetett szűrőrendszert alkotnak, így az egyes szűrőelemek hiánya vagy elégtelen működése a mögötte lévőkre pluszterheket hárít, illetve jelentős mértékben csökkenti az egész rendszer hatékonyságát, több komponens egyidejű működési hiánya pedig a teljes struktúra eredménytelenségéhez is vezethet.

1. Ezen lépcső csak kvázi tekinthető az IBM-rendszer szerves részének, mivel a jelenlegi működési rendszer csak közvetett módon tudja ezen elem részeit befolyásolni. Ezzel együtt mégis a rendszer részének kell tekinteni abban a vonatkozásban, hogy az

⁵ Lásd: Ritecz (2002)

IBM-et érintő valamennyi folyamat kapcsán az egyik legnagyobb befolyással rendelkező összetevő. Migrációs szempontból nem (kizárólag) az egyes illegális migránsok honi területéről való kijutását akadályozza, illetve nehezíti meg, hanem elsősorban a migráció kiváltó okát kívánja megszüntetni, tompítani, éppen ezért a migrációt kezelő, illetve a komplex határ-ellenőrzési rendszer elengedhetetlen eleme. Egy adott állam, illetve államszövetség – esetünkben például az EU – elsősorban politikai, de nem mellékesen gazdasági eszközökkel is képes politikai és gazdasági nyomást vagy támogatást nyújtani a nemkívánatos migráció elkerülése, illetve az illegális migráció akadályozása céljából.

A potenciális kibocsátó országokból eredő migráció kiváltó okait elemezve: a vándorlás által érintett (vagy veszélyeztetett) ország, országcsoport a migrációs veszély mértékének, érdekei esetleges sérülésének függvényében általában képes, illetve kész politikai, gazdasági⁶ támogatást nyújtani ennek elkerülésére, avagy szankciókkal élni, amennyiben a nem kívánt migráció nem csökken. Tipikus példája ennek Jugoszlávia,⁷ amely az 1990-es évek eseményei folytán az európai földrészen a legnagyobb migráns-kibocsátóvá vált. A Szlobodan Milosevics kormányozta állam háborút és polgárháborút gerjesztett, illetve vívott, amely embertömegek elvándorlásához, migrációjához vezetett. Ezen cselekmények elítélése – és nem elsősorban elhárítása, megakadályozása – érdekében az európai közösség a politikai életben elszigetelte Jugoszláviát, kizárták, illetve felfüggesztették a nemzetközi szervezetekben való tevékenységét, valamint gazdasági blokád alá helyezték. Milosevics 2000. őszi bukását követően az EU és tagállamai szinte azonnal elismerték az új szerb elnök (Vojislav Kostunica) legitimitását, az országot ismét fel-, illetve visszavették az addig azt kirekesztő szervezetekbe, illetve a gazdasági szankciók feloldásával egy időben a pénzügyi segélyek is beindultak. Ezzel is stabilizálni kívánták az országot, valamint elősegíteni a demokratikus és gazdaságilag fejlődőképes társadalmi lét megteremtését, és ezáltal is csökkenteni, illetve akadályozni a migráció eszkalálódását a térségben.

Egy másik példa, amikor 1998 első napjaiban több ezer törökországi kurd illegális migráns hajóval igyekezett a görög vagy az olasz partokat elérni. Az EU-államok politikai és akár gazdasági szankciókat is kilátásba helyeztek, ha a török hatóságok nem akadályozzák meg az illegális migrációs hullámot, s ennek hatására január végére már meg is szűnt az ilyen nagy tömegű, Törökországból egy időben, hajón történő kurd kivándorlás.

Akkor, amikor az ILO⁸ adatai szerint 12 millió embert zsákmányolnak ki kényszer-munkával még ma is, és közülük közel 2,5 millióan az emberkereskedelem áldozatai is, akkor belátjuk, ezen IBM-elemnek még számtalan súlyos problémát kell kezelnie. Ez különösen nehéz munkának ígérkezik, mivel a becslések szerint az emberkereskede-

6 Gazdasági fellendülés hatására előbb-utóbb csökkennek a kriminális és (a célországok vagy más országok irányába ható) egyéb biztonsági kockázatok is, amelyek elsősorban a diktatúrák nyomása alól felszabadult, szegény és válság-helyzetben lévő országokból eredeztethetők. Lásd: Szabó (2000) 20.

7 Nem mellékesen más tényezők is közrehatottak az alább leírtak megvalósulásában, de jelen műben ezek elemzésére nincs mód.

8 International Labour Organization (Nemzetközi Munkaügyi Szervezet). Forrás: www.origo.hu/gazdasag/hirek/2005051212millioan.html (2005. 08. 21.)

lem évi haszna 32 milliárd dollár, vagyis minden kényszermunkás dolgoztatása kb. 13 ezer dollárt hoz az emberkereskedőknek. Az emberkereskedelem és a kényszermunka áldoztainak 40–50 százaléka tizenennyolc év alatti gyerek. Politikai, diplomáciai és gazdasági lépéseket is meg kell tenni annak érdekében, hogy az érintett országokban hatékony igazságszolgáltatás működhessen, és a kiváltó okok – strukturális gyökerek – feltárása megtörténjen, ugyanis csak az érintett kormányok és nemzetközi szervezetek aktív lépései hozhatnak eredményeket.

Részen ehhez a „szűrőhöz” tartozónak tekinthető a potenciális migránsok tájékoztatása, informálása a legális migráció lehetőségeiről, az illegális migráció veszélyeiről, valamint az idealizált célország valós körülményeiről.⁹ Az ilyen jellegű megelőzésnek olyan információt kell adnia, amely korrekt, valóságos, teljes, hozzáférhető, a megfelelő szövegösszefüggésbe elhelyezett, szisztematikus, a társadalmi viszonyoknak megfelelő, stratégiaileg úgy irányított, hogy a maximális együttműködést kihozza a hallgatóságból, mivel csak így képes hatékonyan betölteni preventív szerepét.

2. Ezen lépcső lényegét tekintve két részből áll. Először is a vízummentességet élvezők, illetve a vízumkötelezettség körének meghatározásából, valamint a vízumkötelezett országokban a külképviseletek vízumkiadó hatóságainak tevékenységéből. A vízumkötelezettség, illetve az attól való mentesség megállapításához az adott ország a rövid és hosszú távú érdekeit, így a migrációs tényezőket és a biztonsági kockázatokat is figyelembe veszi. Ennek megfelelően azon országokkal szemben, ahonnan nagyarányú nem kívánt migráns vagy biztonsági kockázatot jelentő személyek érkezése prognosztizálható – más irányú érdekekkel együtt, komplexen vizsgálva –, vízumkötelezettség bevezetése indokolt.

A vízumkötelezett országokban a külképviseletek kijelölt, illetve felkészített személyei jogosultak a vízum kiadására. Ennek során a belépés és tartózkodás feltételeit is vizsgálják. Az EU előírásainak megfelelően ennek keretében a többi uniós tagállam érdekeit is képviselni kell. A valamennyi tagállamban vízumköteles országok állampolgárai számára a schengeni egységes vízumot a külképviselet állítja ki, a Schengeni határ-ellenőrzési kódexnek¹⁰ megfelelően. A nemzetközi együttműködés erősítése mellett közös vízumkiadó helyeket szándékoznak létrehozni a harmadik államokban. Hazánk kisinyovi külképviselete például már jelenleg¹¹ is tizennégy másik tagállam nevében (számára) is ad ki vízumot.

A vízumkiadáshoz szükséges az adott ország, illetve a közösség azon adatbázisait (VIS) és információit felhasználni, melyeknek segítségével kiszűrhető az a személy, aki az adott ország (vagy a közösség más államának) valamely érdekét sértené vagy sérthetné beutazásával, ott-tartózkodásával. Ennek segítségével megakadályozható azon személyek beutazása is, akik illegális vándorlási céllal kívánnának az adott országba bejutni, illetve akik biztonsági kockázatot jelentenek valamely tagállamra nézve.

9 Lásd például Kanada plakátprogramját Miskolcon 2013 januárjában.

10 A személyek határátlépésére irányadó szabályok közösségi kódexének (Schengeni határ-ellenőrzési kódex) létrehozásáról szóló, 2006. március 15-i 562/2006/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet.

11 2013. januári állapot.

3. Harmadik – elsősorban migránskibocsátó, illetve jelentős tranzit- – országba delegált (kihelyezett) okmányszakértők, akik szakértelmükkel, tanácsaikkal, javaslataikkal segítik az adott helyen működő külképviseletek, szállító vállalatok illegális migráció elleni tevékenységét. A kihelyezett okmányszakértő az adott országban intézkedési jogosultsággal nem rendelkezik, így csak a hamis, hamisított okmányok, illetve az ezeket felhasználó személyek felismerésében szerzett szakismeretét használhatja fel. Objektív okokból kifolyólag a kiküldött szakértő nem lehet jelen minden esetben a külképviselet, illetve a szállító vállalat útiokmány-ellenőrzései során, így a – kiküldött okmányszakértő által tartott – felkészítés, képzés során történő ismeret-, illetve tapasztalatátadásnak nagy jelentősége van. Emellett kérdéses esetekben az okmányszakértő – fizikai közelségéből adódóan – direkt módon is képes segítséget nyújtani. Ezen tevékenység jelentős mértékben növelheti a külképviseletek és a szállító vállalatok illegális migráció, nemzetközi szervezett bűnözés (és más biztonságra veszélyt jelentő személyek, szervek) elleni munkájának hatékonyságát, ezért is tekinthető ez külön lépcsőnek, valamint ezen személyek általában a küldő ország határőrizeti szervének tagjai, így szervezetenként – rendszerszemléletű megközelítésből – elkülönítendő az általuk támogatott két másik elemtől. Emellett célszerű a fogadó állam rendészeti szerveivel is partneri viszonyt kialakítaniuk. Megemlítenéd, hogy az EU, illetve a schengeni államok az okmányszakértők kiküldését igyekeznek összehangolni, így általában egy adott helyre csak egy tagállam delegál szakértőt, aki viszont munkájával valamennyi (vagy legalábbis több) tagállam szerveit, illetve szállító vállalatait támogatja. Bizonyos mértékig a FADO-rendszer¹² külső, határon kívüli elemeinek is lehet őket tekinteni. A delegált okmányszakértők¹³ – ugyanúgy, mint az összekötő tisztek – az ILONet, vagyis a migrációs összekötő tiszti rendszer részei, jól mutatja ezt az erre vonatkozó EU-rendelet¹⁴ és a még mindig el nem fogadott ILO közös kézikönyv¹⁵ is.

4. A kihelyezett összekötő tiszteket, tisztviselőket (immigration liaison officers – ILOs) általában azon országokba küldik ki, amelyekben az illegális migrációs tevékenységek, illetve a küldő ország (országcsoport) biztonságát fenyegető cselekmények (terrorizmus és/vagy nemzetközi szervezett bűnözés) ezáltal is hatékonyan gátolhatók, vagyis azon kibocsátó vagy tranzitállamokba, ahonnan releváns információk szerezhetők be a migrációs és kockázatot jelentő folyamatokról.¹⁶ Igazán akkor lehet eredményes ez a munka, ha a helyi szervekkel való együttműködés, információátadás során kezelhetőbbé válik a migráció, valamint a helyi hivatalos és nem ritkán a civil szervekkel kialakított közvetlen kapcsolat a migrációból eredő és a más jellegű biztonsági kihívások kezeléséhez is hozzájárul. Az összekötők szakértőkként a fogadó állam

12 European Image Archiving System (FADO – False and Authentic Documents Online): európai képtároló rendszer (a továbbiakban: FADO).

13 Jelenleg a magyar rendőrség Kisinyovban és Isztambulban foglalkoztat delegált okmányszakértőt.

14 Council Regulation (EC) No. 377/2004 of 19 February 2004 OJ L 64., 1. oldal.

15 DRAFT Common Manual for Immigration Liaison Officers posted abroad by the Member States of the European Union.

16 Jelenleg hazánk (BÁH) összekötő tisztviselőket alkalmaz Ankarában, Kairóban és Hanoiában.

rendészeti szerveivel szorosan együttműködnek, és részt vesznek az információcserében, melynek segítségével – a küldő és a fogadó állam érdekében egyaránt – az operatív és a preventív határbiztonsági tevékenységet is támogatni képesek. A helyi (regionális) migrációt megelőző tevékenység a határbiztonsági rendszer kiépítésében, fejlesztésében, az egyes elemeinek hatékonyabbá tételében nyújtott szakmai támogatásban, illetve az összekötő szakértői véleményére alapozott segélyek, támogatások biztosításában is megnyilvánulhat. Az illegális migráció operatív kezelése elsősorban a határelőőrzésben, idegenrendészetben részt vevő, illetve a releváns nemzetközi szervezett bűnözés elleni közdelemben érintett szervek munkájának összehangolása, konkrét információk cseréje, akciók végrehajtása útján valósul meg, amelyhez elengedhetetlen az összekötői feladatok ellátása. Ma már az ellenőrzött szállítás, határon túli figyelés, közös nemzetközi akció elképzelhetetlen az összekötők bevonása nélkül, nemkülönben a felderítési technikák megismerésében, bevezetésében és alkalmazásában, operatív és általános stratégiai információk cseréjében is jelentős szerepük van. Jól mutatja ezt az a tény is, hogy hazánk ILO-i 2009 májusa és 2012 decembere között 912 fő vonatkozásában fedtek fel illegális szándékú beutazást.¹⁷

Ebből is kitűnik, hogy az összekötők az ún. „korai előjelző rendszer” (early warning system)¹⁸ szerves és elengedhetetlen részei. Ez a rendszer a statisztikai adatok elemzésével, értékelésével, valamint közvetlen és közvetett operatív információkkal egyaránt igyekszik mind a legális, mind az illegális migrációs tendenciákat, folyamatokat nemcsak figyelemmel kísérni, hanem a kockázatot jelentő eseményeket, folyamatokat oly mértékben előre jelezni a tagállamoknak, hogy azok meg tudják tenni a szükséges lépéseket. Sajnálattal tapasztalhatjuk, hogy ezen dokumentum, illetve a rendszer is mutatja, hogy az IBM szellemét nem teljes mértékben képviselik még a jogalkotók sem. Pedig talán könnyen belátható, hogy a terrorizmus, a nemzetközi szervezett bűnözés és a migráció a globalizálódott világban csak széles nemzetközi együttműködés révén kerülhet kezelhető keretek közé, ha ennek elemei már meg is vannak, akkor azt alkalmazni is kellene. A már meglévő lehetőséget jelzi, hogy összekötő tiszteket nemcsak a határőrök, bevándorlási szervek, hanem a vámőrség mellett a rendőrség, csendőrség és más bűnüldöző hatóságok is kiküldenek, akik aktívan részt is vesznek az ILONetben.¹⁹ Az ILONet, illetve a korai előjelző rendszer is jól mutatja viszont, hogy az IBM – mint nagy rendszer – egyes alrendszerei mennyire egymásba érnek, mivel a korai előjelző rendszer információkat, adatokat kap az IBM mind a tíz szűrőjétől, és egyben elemzett, értékelt információkat, ajánlásokat is ad, hogy milyen lépéseket kellene tenni az adott (másik) szűrő hatékonyabb működtetése érdekében.

17 Forrás: Belügyminisztérium Külső Határok Alap, Solid rendszer, 2011/3.3.1 projekt, 2012. december havi előrehaladási jelentés.

18 Resolution of 27 May 1999, on the creation of an early warning system for the transmission of information on illegal immigration and facilitator networks – Council Decision establishing a secure web-based Information and Coordination Network for Member States' Migration Management Services.

19 2010-ben tizennyolc tagállam szándékban 384 összekötőt működtetett. Forrás: https://circa.europa.eu/Members/irc/jai/iconet/libadmin?l=/ilo_network/list_ilo_and_alo&a=ls (2013. 01. 30.)

5. Szállító vállalatok, amelyek annak ellenére, hogy az ún. civil szférához tartoznak, az illegális tranzit- és bevándorlási célú migráció és a nemkívánatos elemek vonatkozásában – ezen belül is elsősorban (de nem kizárólag) a légi közlekedést választóknál – az egyik fontos kiszűrési pont. Jogsabályok kötelezik a szállító vállalatokat a nem megfelelő úti okmánnyal rendelkező, illetve a beutazási feltételekkel nem rendelkező utasok visszaszállítására, valamint a tartózkodási költségeinek megtérítésére, ha a személyek beutazásáért az adott szállító vállalat felelős. Indokolt esetben pénzbírság is kiszabható a vállalattal szemben. Ezen „lépcső” elősegíti, hogy a szállító vállalatokat igénybe venni kívánó, de legális úti okmánnyal nem rendelkező illegális migránsok kiszűrhetők legyenek, még a felszállás előtt, illetve amennyiben mégis az adott országba jutnak, onnan különösebb nehézség – más eljárások igénybevétele – nélkül visszajuttathatók a kiindulási helyre, anélkül hogy ennek költségei az érkezési állam határellenőrző szervét (ezáltal az állami költségvetést, vagyis a polgárokat) terhelnék.

1. táblázat: A rendőrség által kiszabott közrendvédelmi bírságok a szállító vállalatokat érintően²⁰

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Bírságolások száma	102	16	2	n. a.	6	8
Bírság összértéke (Ft)	111 695 006	16 118 903	2 156 720	n. a.	9 918 932	9 493 988

Forrás: ORFK Határrendészeti Főosztály

²⁰ Az adatokból, illetve az ezek által jelzett tendenciából érdekes következtetések vonhatók le – főleg, ha a 9. szűrőnél lévő mélységi felfedési adatokat és az osztrák statisztikákat is megnézzük –, de sajnos jelen tanulmány tartalma, jellege és terjedelme nem teszi lehetővé ezek kifejtését.

6. A migrációkibocsátó, valamint a tranzitországok határrendészeti ellenőrző-szűrő tevékenysége. Az adott migrációs hullám tranzitországaiban működő határellenőrzés rendszerének jellege, eredményessége nagyban befolyásolja a célország államhatáráig eljutó illegális migránsok számát, minőségét, útvonalát, ezáltal befolyásolják az ide koncentrálódó erő, eszköz mennyiségét és minőségét. A tranzitállamokban, amennyiben a honi jogszabályi keretek, a határellenőrzést végző szervek szervezettsége, hatékonysága nem teszi indokolttá, illetve nem teszi lehetővé az adott illegális migrációs cselekmények akadályozását, akkor várhatóan ezen ország területe fokozottabb mértékben válik illegális migrációs útvonallá, és a „mögötte” lévő migrációs lépcsők terhelése jelentősen megnő. Példaként szolgáltak erre a hajdani Szovjetunió utódállamai, amelyek a határ-ellenőrzési rendszer megbomlása miatt a távol-keleti illegális migránsok egyik kedvenc útvonalává váltak. Másik példa, amikor 2000 nyarán a „Milosevics-rezsim” elősegítette kínai állampolgárok Jugoszláviába jutását és továbbvándorlását, melynek következtében az év második felében hirtelen jelentősen megnőtt Közép-Kelet-Európában és Nyugat-Európában egyaránt az illegális kínai migránsok száma. Ilyen szempontból fontos ez az elem, melynek megléte, hatékonyságának növelése – közvetett és közvetlen támogatással – elősegítheti a migrációs folyamatok eredményes kezelését. A „Szélesebb Európa” gondolata és programjai is ezen irányba hatnak, ahogyan a különböző twinning, CARDS és más nemzetközi (NATO, EBESZ, ENSZ stb.) programok is,²¹ azáltal, hogy igyekeznek biztonságossá tenni a külső határok menti országokat, de ez már át is vezet a következő szűrőelemhez.

7. Ez részben a 6. szűrő részének is tekinthető, de talán külön is megemlítendő a jelentősége, illetve az illegális migráció feltartóztatásának gyakorlatában elfoglalt helye, szerepe folytán, amely nem más, mint az unió külső határai mentén elhelyezkedő harmadik (gyakorlatilag csatlakozásra váró, abban reménykedő) országok határ-ellenőrzési és biztonsági rendszere. A csatlakozási szándék kényszerén túl a toloncegyezmények rendszere, valamint az ún. biztonságos harmadik ország elve is arra inspirálja ezen országokat, hogy ne engedjék eljutni a potenciális illegális migránsokat és a kockázatot jelentő személyeket (tárgyakat) az EU külső határára, illetve területére, és ennek érdekében szoros együttműködést alakítsanak ki a tagállamokkal. 2004-ig Magyarország is ebbe a körbe tartozott, s ez megmutatkozott abban is, hogy hazánk primer érdekei nem kívánták jelentős határellenőrzést végző erők fenntartását és működtetését nyugati határainkon, ennek ellenére a magyar szervek a hosszú távú érdekek szem előtt tartásával jelentős erőfeszítéseket tettek arra, hogy minél kevesebb illegális migráns jusson az EU külső határára, illetve a közösség területére, és ezzel az unió külső határán, valamint a mélységben dolgozó határellenőrző szervek munkáját jelentős mértékben segítették. Mint láthattuk, a lényegét tekintve az 1–7. „lépcső” egyfajta értelemben preventív intézkedést jelent, legalábbis a schengeni tagállamok szempontjából,

21 Pl.: „Training System for Border Police” („A török határrendőrség képzési rendszerének kialakítása”) című twinning program, a magyar határőrség és a spanyol csendőrség partnerségével, vagy a „Strengthening Border Management Control” – „Operational training in selective risk-based border control techniques for Border Police and Customs”, melyben román kollégáinkat segítették.

erre utal az IBM fogalmában a „külső határok előtt” kifejezés. Itt jegyzendő meg, hogy a „biztonságos harmadik ország” manapság inkább idegenrendészeti szempontból használatos, s lényege, hogy a biztonságosnak tekintett államból érkező migráns, menedékkérő kérelmét alapvetően elutasítandónak ítélik a tagállami szervek, tekintettel arra, hogy már „biztonságos”, üldözésmentes helyen tartózkodhat, így nem indokolt a továbbvándorlása.²²

8. Külső határral rendelkező EU-tag (schengeni tagállam) szigorú határforgalom-ellenőrzése és aktív zöldhatárőrizete, illetve adott esetben „kék-” (tengeri) határőrizete. Az SVE, Schengeni határ-ellenőrzési kódex, illetve az ún. Schengeni közös kézikönyv, illetve a katalógusok (határok ellenőrzése, rendészeti szervek közötti együttműködés, SIS, SIRENE, vízumkiadás) igen részletesen rögzítik, milyen módon, milyen eszközökkel kell megvalósítani a valamennyi tagállam biztonsági érdekeit szolgálni képes, hatékony határforgalom-ellenőrzést. Az átkelőhelyek közötti határszakaszokon az ún. zöldhatárőrizet megvalósításával szemben támasztott igények kielégítésére vonatkozóan egyértelmű (számon kérhető) előírások nem igazán vannak, ennek ellenére a kialakult gyakorlatok²³ egy igen szigorú, a legkorszerűbb technikai eszközökkel felszerelt, valamint kellő mennyiségű és minőségű humánerőforrással rendelkező határőrizeti rendszer működtetését várják el. A külső határokon érzékelhető talán a leginkább az IBM összetett jellege, ahol a határforgalom-ellenőrzésben részt vevő határőr, vámőr, állat- és növény-egészségügyi hatóságokon kívül a migrációs hivatal, illetve a civil szféra érintett képviselői (többek között speditőrök, szállító vállalatok, de például a polgárőrség is), a nemzetbiztonsági szervek, a rendőri szervek és nem utolsósorban a zöldhatár őrizetéért felelős szervek is részt vesznek. A háromszintű (intra, inter, international) együttműködést – a fent említett szervek bevonásával is – jól prezentálják az információcsere hivatalos kereteit is biztosító kapcsolattartó helyek, közös központok és kapcsolattartási szolgálati helyek, valamint a közös akciók és a fókuszponti irodák.

9. Az ország területén foganatosítandó ún. kiegyenlítő²⁴ intézkedések több elemet foglalnak magukban. Idetartoznak:

- a harmonizált idegenrendészeti szabályok, eljárások (belépés, tartózkodás feltételei, szabályai, menedék iránti, menekültkérelem elbírálásának előírásai);
- a bünygyi jogsegélyintézmények;
- a rendőri, határrendészeti együttműködés kérdései;
- az összehangolt információs rendszerek, adatbázisok (SIS, VIS, FADO, EURODAC stb.);
- a migránsok integrációja.

²² Ezen gondolat mentén született meg a dublini konvenció is.

²³ Gondolva itt az ún. „best practices”-re.

²⁴ Elnevezése a belső határ átjárhatóságából eredő biztonsági vákuum kiegyenlítése, kompenzálása érdekében bevezetett intézkedésekből ered, bizonyos megközelítésben idetartoznak a felsorolt lépcsők más elemei is.

Mindez azt tükrözi, hogy valamennyi tagállam területén valamennyi migrációkezelésben részt vevő szerv azonos elvek alapján, a kölcsönös információcsere segítségével a közös érdekek kielégítése érdekében tevékenykedik.²⁵ Ennek keretében történik a legális migrációnak (menekült, menedékes tevékenységnek) „álcázott” illegális migrációs cselekmények kiszűrése, elsősorban idegenrendészeti eljárások keretében az illegálisan bejutottak, illetve az illegálisan ott-tartózkodók, illegális munkavégzők, valamint a keresett személyek, tárgyak felderítése, és a velük szembeni eljárás lefolytatása, valamint a főbb migrációs csatornák, csomópontok „lefogása”.

Az ún. „kiegyenlítő intézkedések” sorában is célszerű megemlíteni a tömegtájékoztatást,²⁶ mivel ezáltal mind a migránsok, mind az „öshonos lakosság” migrációval kapcsolatos cselekedetei, reakciói sokkal racionalizáltabbakká, kiszámíthatóbbakká, és így kezelhetőbbekké válhatnak, vagyis az objektív és szubjektív biztonság is nagyobb mértékben biztosítható (lehetne). Ennek keretében a migránsokat és a „bennszülötteket” egyaránt fel kell világosítani a valós tényekről, és fel kell tární az érintettek²⁷ tényleges érdekeit, bemutatni az együttélés normatíváit. Ebben a tevékenységben jelentős szerepet vállalhatnak és vállalnak a civilszervezetek, nem utolsósorban a xenofóbia visszaszorításában és a migránsokban élő irreális illúziók eloszlatásában.

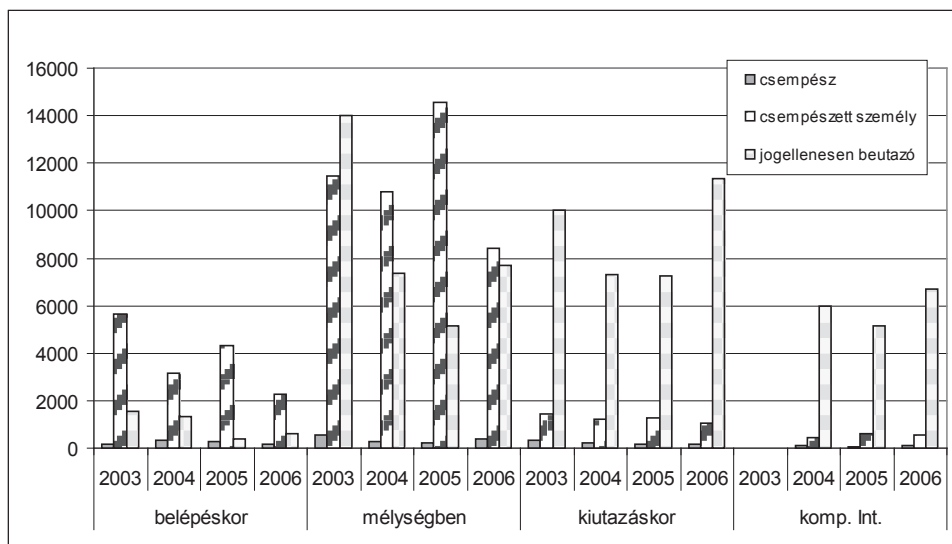
Talán még sokak által nem kellően ismert, hogy miért is van szükség a kiegyenlítő intézkedések keretében az ún. komplex mélységi ellenőrzésekre és a belső határok mentén folytatott tevékenységekre. A statisztikai adatokat áttekintve²⁸ láthatjuk, hogy még a jelenlegi EU- és schengeni államokban is milyen jelentős szerepe van a mélységi és a belső határ menti ellenőrző rendszereknek. Erre példa nyugati szomszédunk, Ausztria is. Az adatokból jól érzékelhető, hogy igen sok csempésztett személy kerül felfedésre már a belépés megkísérlése során, de ezek több mint kétszeresét a mélységi területeken fogták el, sőt még kiutazáskor is sikerül ilyeneket tetten érni. A jogellenesen beutazóknak pedig csak töredékét sikerül a külső határon feltartóztatni, a mélységben és a kilépéskor is tízezres nagyságrendben fognak el ilyen jogsértőket. A nyomozati munka jellegéből adódóan az embercsempészek többségét is a mélységben fogták el.

25 Az elmélet és a gyakorlat között, mint oly sok más területen, itt is vannak eltérések.

26 Hasonlóan az első szűrőben szereplő tájékoztatáshoz, ezen elem általában nem jelenik meg a „schengeni rendszer” vizsgálatakor, bár a migrációt, és különösen az illegális migrációt érintő tényezők enélkül nagyságrendekkel kevésbé hatékonyan kezelhetők.

27 Értve ez alatt az illegális és legális migránsokat, az embercsempészeket, a szűkebb és tágabb környezetet, az intézményeket stb.

28 Jelen tanulmány terjedelmi korlátai nem engedik meg az adatok részletes ismertetését, így ajánlott a felhasznált irodalomban jelzett osztrák dokumentumok megtekintése.

2. ábra: Az illegális migránsok felfedésének helye Ausztriában²⁹

Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy amennyiben kizárólag a külső határ térségében működtetjük a „határrendészeti” rendszert (IBM-et), vagyis csak itt alkalmazzuk a „határrendészeti” erőket, akkor a jogsértők nagyobb aránya nem kerül az igazságszolgáltatási rendszerbe, vagyis a jogérvényesítés elve sérül, azaz biztonsági kockázat (nem is kis mértékben) keletkezik.

A magyar határőrség ezt felismerve dolgozta ki az illegális migrációt ellenőrző mélységi hálót („CheckNet”).³⁰ Ennek megvalósítása érdekében az érintett miniszterek (belügyminiszter, pénzügyminiszter, foglalkoztatáspolitikai és munkaügyi miniszter) a közöttük lévő együttműködési megállapodások alapján közös utasítást adtak ki,³¹ majd ennek folyományaként 2004-ben³² az illegális migráció és az ahhoz kapcsolódó más jogellenes cselekmények elleni hatósági fellépés hatékonyságának növelése, illetve összehangolása érdekében létrehozták az Integrált Vezetési Központot. A CheckNet feladata, hogy a szolgálati és a hatósági tevékenység időben, térben és módszereiben történő összehangolásával, a rendelkezésre álló erők és eszközök gazdaságos felhasználásával, az információcsera felgyorsításával, a totális ellenőrzés mellőzésével, differenciált és szelektív módon, az ország egész területén biztosítsa a külföldiek jogszabályokban meghatározott hatósági ellenőrzésének végrehajtását, továbbá az illegális migráció, valamint az ahhoz kapcsolódó más jogellenes cselekmények felfedését, illetve a szükséges hatósági eljárások lefolytatását. Sajnálatos módon a rendőrség és a határőrség integrációja ezt a rendszert gyakorlatilag megszüntette (minimalizálta), s ezt az

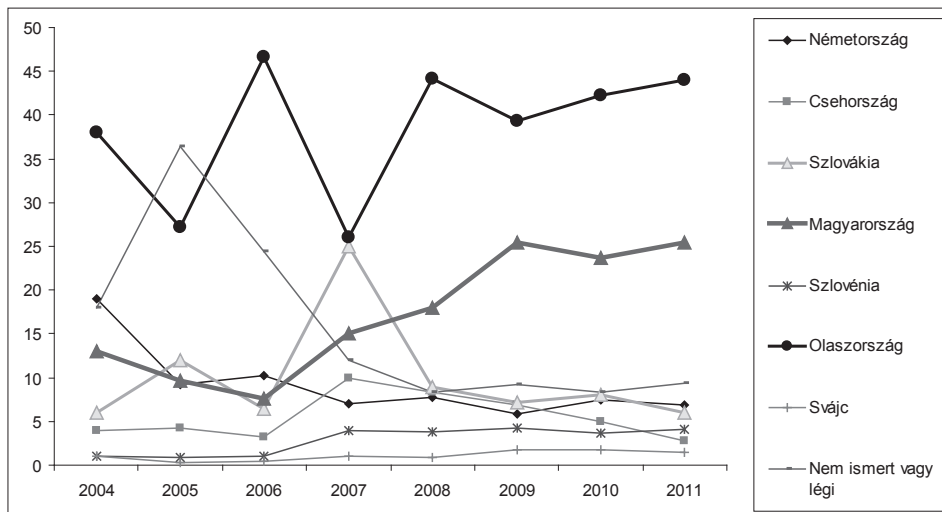
29 Az „Organisierte Schlepperkriminalität Jahresbericht 2003, 2004, 2005, 2006 – Republik Österreich, Bundesministerium für Inneres” adatai alapján, a szerző által készített grafikon.

30 A szerző által, az „ellenőrző hálózat” angol fordításával megalkotott kifejezés.

31 2/2002. BM-PM-SZCSM együttes utasítás

32 20/2004. (BK 15.) BM-FMM-PM együttes utasítás

is jól prezentálja, hogy míg 2004-ben 3065, 2005-ben pedig 3635 illegális migránst fedtek fel a mélységben, addig 2010-ben mindössze 71-et, és 2011-ben, a nemzetközi kifogások következtében³³ is csak 745-öt.³⁴

3. ábra: Ausztriában felfedett illegális migránsok érkezés iránya szerinti százalékos megoszlása³⁵

Ha már integrációról beszélünk, a rendészeti feladatokon túl a már idáig eljutó és itt maradni szándékozó (és erre jogosult) migránsok integrációjának is a komplex rendszer szerves részét kell képeznie. Talán nem véletlen, hogy az EU az ún. „Szolidaritási Alapok”-at együtt kezeli.³⁶

10. A belső határok térségében – elsősorban azon országoknál, ahol szárazföldi vagy tengeri külső határ is van, és ezek szomszédainál – a tranzit illegális migráció, a más tagállam területére lépni nem jogosultak, valamint más jogsértők továbbhaladásának megakadályozására és a határokon átnyúló jogsértő cselekmények felfedésére, kiküszöbölésére irányuló intézkedések fogantatása elengedhetetlen a biztonság megteremtése és fenntartása érdekében. A schengeni rendszer a már ismert és elterjedten alkalmazott intézményeken, illetve eljárásokon túl újakat is létrehozott, ezen a lépcsőn belül a határon átnyúló megfigyelést, a határon átlépő követést, a közös nyomozásokat, járőrözéseket, az információcserét és a kapcsolattartási helyeket³⁷ sorolhatjuk ide.

33 A korábban elvont erőket, eszközöket részben visszairányították ezen feladatokra.

34 Az Ausztriában felfedett illegális migránsok érkezési arányának változása jól érzékelteti, miért is fogalmazódtak meg nemzetközi jelzések hazánk ellenőrzési rendszerének hiányosságaival kapcsolatban.

35 Az „Organisierte Schlepperkriminalität Jahresbericht 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 – Republik Österreich, Bundesministerium für Inneres” adatai alapján, a szerző által készített grafikon.

36 Lásd később.

37 Nem tévesztendő össze a „kontaktpontként” emlegetett EUROPOL nemzeti egységgel vagy a SIS nemzeti kapcsolattartási helyével.

A határon átnyúló megfigyelés keretében a Schengeni Végrehajtási Egyezmény (SVE), a nemzeti jogosítványokat kiegészítve, az egyik tagállam kijelölt³⁸ szerveinek tisztviselői vonatkozásában engedélyezi, hogy bűnüldözés céljából, bizonyos feltételek mellett, személyek vagy csoportok, illetve tárgyak tervszerű, észrevétlen megfigyelését egy másik tagállam felségterületén folytathassák. A megfigyelésnek tehát a megfigyelő rendőri szerv államának felségterületén kell kezdődnie, és a kijelölt szervnek a hazai jog szerinti felhatalmazással kell bírnia a megfigyeléshez. A megfigyelés általában rövid távú, csak szigorú feltételek mellett lehet hosszú távú.

A határon átlépő követés nem más, mint egy olyan szökésben lévő személy üldözése, aki ki akarja vonni magát a letartóztatás alól. Kritériumai:

- a kiadatást megalapozó bűncselekmény;
- a követést végző tisztviselő számára biztosított fogvatartási jog;
- a követés idő- és térbeli korlátozottsága.

A közös nyomozás manapság már megkerülhetetlen, amikor a bűnszervezetek több ország területén hozzák létre és működtetik szervezetüket. Ezekkel szemben két vagy több ország bűnüldöző hatóságai is készek és képesek egy vagy több nyomozócsoportba összeállva hatékonyan és közösen nyomozati cselekményeket lebonyolítani, és az illetékes igazságszolgáltatási szerv és eljárás számára lehetővé tenni a jogérvényesítést a jogsértőkkel szemben.

A közös járőrözés, illetve a járőrözés összehangolása a szoros együttműködés egyik legekleatásabb megnyilvánulása, amely – ahogy a közös nyomozásban és más együttműködési kérdésben egyaránt – a kétoldalú nemzetközi szerződésekben rögzítetteknek megfelelően, meghatározott rendszerességgel (általában hetente), egyeztetett rendben történik. A szerződés rögzíti nemcsak a tevékenységek fizikai korlátait (általában ez a határtól számított 20–30 kilométeres sáv), de az intézkedési kötelezettségeket és jogosultságokat egyaránt, ami magában foglalja a felszerelésre, fegyverzetre vonatkozó előírásokat is.

Az együttműködés elképzelhetetlen gyors, pontos és szakszerű információcserére nélkül, ennek részben szimbolikus, de egyben nagyon is gyakorlatias helyszíne a kontaktpont. A közös kapcsolattartási szolgálati hely, lényegét tekintve, elsősorban a belső határon két vagy több állam határellenőrző (vagy más rendvédelmi, határbiztonságban érintett) szervei között az információcsere helyszíne és bázisa. Feladatkörébe tartozóan a határterületet – de tágabban értelmezve ennél nagyobb régiót is magában foglaló területet – érintő határ-ellenőrzési, rendőri, idegenrendészeti információk, adatok kölcsönös cseréjét, a tevékenységek összehangolását, koordinálását hajtja végre.

A belső határok térségében a bűnüldöző (rendészeti) szervek közötti együttműködés erősítésének szükségességét támasztja alá a 2005. május 27-én létrejött, ún. prümi egyezmény (kvázi Schengen III.). Az egyezmény résztvevői a jövőbeni európai együttműködés szempontjából úttörő szerepet kívánnak játszani, a lehető legmagas-

38 Az SVE 40. cikk 4. bekezdésében felsorolt szervek.

sabb szintű kooperáció megteremtését tűzve ki célul, főként a terrorizmus, a nemzetközi bűnözés és az illegális migráció elleni küzdelemre vonatkozó információcsere területén.³⁹

Frontex

Jól látható, hogy kialakult egy viszonylag egységes „szűrőrendszer” elve, vagyis az IBM, melynek gyakorlati elemei meg is találhatók a tagállamokban, de az is nyilvánvalóvá válhatott, hogy az egységes rendszer csak koordináltan, összehangolt módon működtetve lehet hatékony, s ennek nem volt adott az intézményi háttere, illetve a „brüsszeli bürokrácia” szövevényes rendszeréből nem lehetett egyértelműen kibontani. Ezért született meg az „egységes európai határőrség” gondolata, majd a Frontex.⁴⁰

A Frontex feladatai a rendeletben rögzítetten az alábbiak:

2. cikk

Fő feladatok

(1) Az Ügynökség a következő feladatokat látja el:

- a) a külső határok igazgatása terén a tagállamok közötti operatív együttműködés összehangolása;
- b) a tagállamok segítése a nemzeti határőrök képzésében, beleértve közös képzési követelmények kialakítását;
- c) kockázatelemzés végzése;
- d) a külső határok ellenőrzését és határőrizetét érintő kutatási eredmények nyomon követése;
- e) a külső határokon fokozottabb technikai és operatív segítségnyújtást szükségesé tevő körülményekkel szembesülő tagállamok segítése;
- f) a közös visszatérési műveletek megszervezéséhez szükséges támogatás biztosítása a tagállamok részére.

Ez is jól érzékelteti, hogy a Frontex (Fx) feladatai szinte kizárólag a külső határookra koncentrálódnak. Sőt, az időközben történt módosítások is ez irányba hatnak. Nézzük meg például a (2) c) pontban szereplő kockázatelemzésre vonatkozó feladat 2011. évi⁴¹ módosulását: „kockázatelemzés végzése, beleértve a tagállamoknak a külső határoknál megjelenő fenyegetések és nyomás leküzdésére irányuló képességének értékelését”. Leszűkítő módosítás történt tehát: míg korábban a feladatkörbe tartozó valamennyi feladat kapcsán jelentkező kockázatelemzési tevékenységekre kapott felhatalmazást az Fx, addig a módosítást követően már csak a külső határoknál jelentkező fenyegetése-

39 A 9. és 10. szűrőelemmel talán kicsit bővebb terjedelemben is foglalkoztam, ennek oka pedig éppen az, hogy ezeket kevésbé ismerik, illetve ismerik el az IBM szerves részeként, holott a gyakorlat szerint markáns szerepük van a rendszer hatékonyságának tekintetében.

40 Az Európai Unió Tanácsának 2004. október 26-i 2007/2004/EK rendelete az Európai Unió Tagállamai Külső Határain Való Operatív Együttműködési Igazgatásért Felelős Európai Ügynökség felállításáról

41 Az Európai Parlament és a Tanács 1168/2011/EU rendelete (2011. október 25.) az Európai Unió Tagállamai Külső Határain Való Operatív Együttműködési Igazgatásért Felelős Európai Ügynökség felállításáról szóló 2007/2004/EK tanácsi rendelet módosításáról

ket elemezhetik. Talán úgy is fogalmazhatnánk, hogy az integráció (Integrated Border Management) helyett a differenciálódás felé haladunk.

Holott a rendelet preambulumának 4. szakasza az alábbiakat rögzíti: „A külső határok ellenőrzés és őrizet révén történő hatékony igazgatása hozzájárul az illegális bevándorlás és az emberkereskedelem elleni küzdelemhez, és a tagállamok belső biztonságát, közrendjét, közegészségügyét és nemzetközi kapcsolatait fenyegető veszélyek csökkentéséhez.”

Ha logikusan végiggondoljuk, ezen veszélyek gyakorlatban való tényleges csökkentése csak minimális mértékben történhetne meg, ha csak a határok mentén észlelnénk, illetve reagálnánk rá, ezért is került kialakításra a fentebb ismertetett tíz „lépcső”, vagyis az IBM.

Alapok

Említhetnénk az ún. „Szolidaritási Alapok”-at is, vagyis a Külső Határok Alap (KHA),⁴² az Európai Menekültügyi Alap (EMA),⁴³ az Integrációs Alap (IA),⁴⁴ az Európai Visszatérési Alap (EVA)⁴⁵ átfogó rendszerét, amely célul tűzte ki,⁴⁶ hogy a külső határokhoz és a migrációhoz kapcsolódó feladatok sokaságát tekintve négy elkülönült, de szorosan egymáshoz kapcsolódó, szinte egymásra épülő alapot hozzon létre és működtessen azon alapelv alapján, miszerint a külső határ mentén, illetve az egyes tagállamokban elvégzett feladatok a határellenőrzés és migrációkezelés témakörében nemcsak az adott tagállam, hanem valamennyi együttes érdekét érinti, és a közös biztonságot is szolgálja. Értelemszerűen az EMA, az IA, de még az EVA feladatait is elsősorban a tagállamok területén (tehát nem a határon), illetve részben harmadik országok területén lehet elvégezni. A KHA, mely nevében is hordozza a „határ” kifejezést, szintén tartalmaz olyan feladatokat is, melyek nem közvetlenül a külső határokon oldandók meg, hanem a harmadik országokban végrehajtandó feladatok,⁴⁷ s ez az alap felhasználható összegének 15 százalékát is elérheti.⁴⁸ Az Fx koordinációs⁴⁹ feladatai viszont csak a KHA-ra⁵⁰ terjednek ki, de azon belül a harmadik országokban végzett (előbb jelzett) feladatokra,

42 Az Európai Parlament és a Tanács 2007/574/EK határozata (2007. május 23.) a „Szolidaritás és a migrációs áramlások igazgatása” általános program keretében a 2007–2013-as időszakra a Külső Határok Alap létrehozásáról

43 Az Európai Parlament és a Tanács 2007/573/EK határozata (2007. május 23.) a „Szolidaritás és a migrációs áramlások igazgatása” általános program keretében a 2008–2013-as időszakra az Európai Menekültügyi Alap létrehozásáról és a 2004/904/EK tanácsi határozat hatályon kívül helyezéséről

44 2007/435/EK: A Tanács határozata (2007. június 25.) a „Szolidaritás és a migrációs áramlások igazgatása” általános program keretében a 2007–2013-as időszakra a harmadik országok állampolgárainak beilleszkedését segítő európai alap létrehozásáról

45 Az Európai Parlament és a Tanács 2007/575/EK határozata (2007. május 23.) a „Szolidaritás és a migrációs áramlások igazgatása” általános program keretében a 2008–2013-as időszakra az Európai Visszatérési Alap létrehozásáról

46 Nagyon leegyszerűsített megfogalmazás szerint.

47 2007/574/EK határozat 3. cikk (1) d) pontja

48 Uo. 14. cikk (1) d) pontja

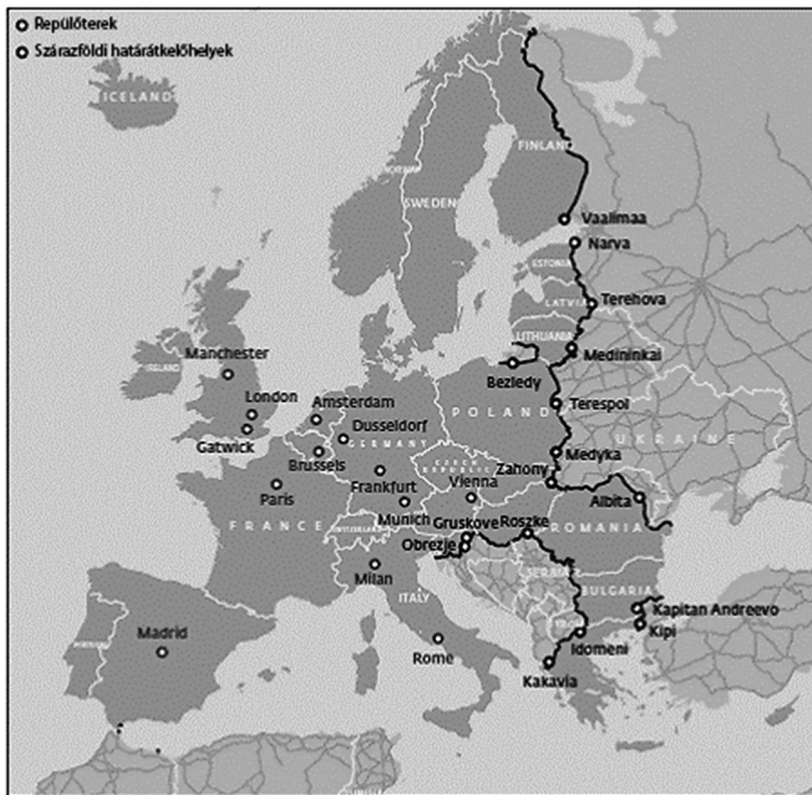
49 A feladatok koordinációján és szervezésén túl a KHA forrásainak elosztását alátámasztó statisztikákat, elemzéseket is az Fx végzi.

50 Részben még a Visszatérési Alapra, amely gyakorlatilag a „légi toloncok” koordinációjában merül ki, melynek jogalapja a 2007/2004/EK rendelet 2. cikk (1) f) pontja.

illetve a tagállamok mélységében, illetve a belső határok térségében végzett – a határ-
biztonsághoz közvetlenül kötődő,⁵¹ illetve a migrációkezelést érintő – tevékenységekre
lényegében nincs ráhatásuk.

Külső határ

Az EU számos normatívája és intézkedése ezen túlmenően is még mindig szinte kizáró-
lag a külső határ(vonal)ra koncentrálódik, és nem képes túllépni a keretein, megfelelő
módon kihasználva az IBM többlepcsős, összetett rendszerét.

4. ábra: Főbb határátkelőhelyek⁵²

51 Például az Fx adatai alapján felfedett embercsempészek 67 százalékát az ún. mélységben sikerül elfogni, és további 6,5 százalékát a belső határokon (lásd az Fx 2013. évi jelentését).

52 Nem létezik átfogó adatszolgáltatás az EU külső határainak utasforgalmáról, de a tagállamoktól származó részleges információk alapján nagy valószínűséggel azonosíthatók a külső határok legnagyobb utasforgalmú határátkelőhelyei. (Az ábra az Fx 2013. évi jelentésében található.)

Definíció

Talán ezen belső ellentmondások gátolták mindeztidáig a témával foglalkozó tudományos kutatókat, szakértőket az IBM definiálásában. Inkább körülírásokat, mentegőzéseket találhatunk a témakörben.⁵³ A katalógus⁵⁴ is csak a fogalom dimenzióinak ismertetését vállalja fel.

Tényleges és pontosan az IBM-re vonatkozó fogalommeghatározás egyedül Teke András írásában található: „Az Integrált Határigazgatás munkadefiníciójának az alábbi javasolt: Az (nemzeti) integrált határigazgatás a tagállam kompetens hatósága(i) által történő olyan egységes szemléleten alapuló fejlesztési tevékenysége, amely a meglévő emberi erőforrás, eszközök, és technológia és ismeretek, tudás felhasználásával, az EU-szabályok egységes és következetes alkalmazásával, az irányítási és ellenőrzési feladatok realizálásával a magas szintű határbiztonság megteremtésére irányul.”⁵⁵ Mint ahogy a szerző is jelzi, csak „munkadefinícióról” van szó. Tudomásom szerint ez idáig nem került sor sem elfogadásra, sem további pontosításra. Talán nem mellékesen magam sem értek teljesen egyet a fogalommal. Elsősorban azért, mert alapvetően „fejlesztési tevékenység”-ként definiálja az IBM-et, míg megítélésem (vagy akár az ún. schengeni katalógus értelmezése) szerint nem szűkíthető le ennyire a fogalom, mivel nemcsak fejlesztési, hanem – véleményem szerint túlnyomó többségben – napi működtetési feladatok, tevékenységek is megjelennek a rendszerben.

Miből is eredeztethető a tény, hogy mind ez idáig nincs elfogadott IBM-fogalom,⁵⁶ illetve hogy a fent említett ellentmondások is feszítik a közösségi és hazai normákat a téma kapcsán?

Talán egy kicsit el kellene mélyednünk az emberi agy működésében. Maslow óta tudjuk, hogy az embert a szükségletei motiválják. A 21. század pszichológiai tanainak⁵⁷ ismeretében viszont már azt is érteni véljük, hogy a „mémeknek”⁵⁸ milyen fontos szerep jut az életünkben. Talán egy egyszerűbb példával illusztrálnám. Amikor az autót feltalálták – közel két évszázada –, még egyszerűen a helyváltoztatást megkönnyítő eszköz volt. Lassan azonban önálló fogalommá, illetve „mémmé” vált, amely mára szinte az emberi élet elválaszthatatlan részévé lett. Ez az értékes eszköz manapság már nemcsak szabadságot, erőt és büszkeséget ad tulajdonosának, de függővé is teszi. A tudatunkban egyre nagyobb teret követel magának. Aggódunk a hiteltörlesztés miatt, nyomasztanak a karbantartás gondjai, a biztosítás, a tolvajok, félünk az esetleges balesettől, kénytelenek vagyunk folyamatosan figyelni az üzemanyagárak változását,

53 Lásd: Carrera (2007), továbbá a külső határellenőrzésre, kiutasításra és visszafogadásra vonatkozó európai uniós schengeni katalógus frissített változata.

54 A külső határellenőrzésre, kiutasításra és visszafogadásra vonatkozó európai uniós schengeni katalógus frissített változata – Brüsszel, 2009. március 19. (28.05) (OR. en) 7864/09.

55 Teke (2005) 72.

56 „Egyetlen fogalmat sem lehet önmagában meghatározni, és csak az egésznek való megfelelés nyújtja a fogalom tudományos teljességét” – Schelling (2010) 9.

57 Csikszentmihályi (2007)

58 Mém: „emberi cselekedetek által szándékosan létrehozott dolgok vagy információk állandósult mintája” – Csikszentmihályi (2007) 155. (Nem tévesztendő össze az utóbbi időben egyre gyakoribb, az interneten terjedő, rövid, képes, rajzos, esetleg szöveges fájlokkal! Bár a névazonosság nem a véletlen műve, de ennek kifejtésére itt nincs mód.)

hogy megfelelő időben tankolhassunk – és folytathatnánk a sort. A reklámok azt sugározzák felénk, hogy nem is „normális” ember, aki nem cseréli le a kocsiját három-öt évente. Maga a jármű minősít téged: aki ránéz a kocsidra, tudja, milyen korosztályhoz, társadalmi réteghez tartozol, ezért, hogy megfelelj „énképednek”, a kocsidat is ehhez kell igazítanod – vagy fordítva? Még sokáig fejtegethetnénk az autót, a mém hatását tudatunkra, de talán ennyi is elég volt, hogy bemutassam, egy mém milyen mértékben képes befolyásolni gondolatainkat, tetteinket.

Megítélésem szerint az IBM-en belül is lényegében mémként működik a „határ” kifejezés, és ebből adódóan az ismert komplex, összetett rendszert leszűkítik, hol jogi kereteiben, hol a tevékenységet illetően, és nem ritkán finanszírozási aspektusában. Talán ezért is idegenkedik ezen kifejezéstől, illetve a használatától több, a rendszerben részt vevő, de „nem határellenőrzést végző szerv”.⁵⁹ Vagyis – értelmezésem szerint – az „Integrated Border Management” elnevezésből a „border” (határ) kifejezés a témával foglalkozók döntő többségénél tudat alatt hangsúlyosabb szerepet kap, tekintettel arra, hogy a határ könnyen vizualizálható⁶⁰ (piros vonal a térképen). Ily módon az IBM bármely más szegmensét érintő kérdések esetén – nem tudatosan – is a határvonalhoz kötik az adott témát, illetve szinte kizárólag a határhoz kapcsolódóan értelmezik azt. Ezt tapasztalhattuk az előző oldalakon jelzett példák nyomán is.

Konklúzió – SAS

A probléma megoldását az IBM tartalmához jobban illő kifejezés bevezetésében látom, amely ezt a „korlátozást” megszüntetné, és ezáltal a normatívákban is megjelenő belső ellentmondások is feloldódna. A feladat nem egyszerű, mindenesetre célszerű lenne megkísérelni, ha előre akarunk lépni. Egy új kifejezés kialakítása szükséges tehát, melynek kapcsán természetesen szak- és tudományterületi viták, megbeszélések keretében kellene konszenzusra jutni.

Kiindulópontként a „Migrációt Kontrolláló Rendszer” (Controlling System of Migration – CSM)⁶¹ kifejezést javasoltam.⁶² Annál is inkább, mivel annak ellenére, hogy a fentebb említett szűrők ismertetése során elsősorban az illegális migráció feltartóztatása, megakadályozása került bemutatásra, a gyakorlatban a rendszer valamennyi eleme képes pozitív megkülönböztetésre is, vagyis a tagállamok számára kedvező migráció támogatására, elősegítésére. Ezen tevékenység viszont, a közel- és főként a távolabbi jövőben, egyre nagyobb jelentőséget kaphat fogyatkozó és előregedő tagállamainkban és a közösségben.

59 Nem ritkán még ezek is.

60 Bár más okai is lehetnek a dominancia meglétének, de pszichológiai ismereteim, illetve ez irányú tudományos kutatások hiánya folytán ezek jelenleg még nem leírhatók.

61 „Tagadhatatlanul remek találmány egy ilyen általános név megalkotása, mellyel egész szemléletek egy szóval leírhatók. Ha egy rendszerre egyszer megtaláljuk a megfelelő nevet, akkor a többi már magától jön, és nem kell fáradozunk azon, hogy a rendszer sajátosságát pontosabban megvizsgáljuk.” – Schelling (2010) 10.

62 Jelen mű a „Piros vonal helyett...” című tanulmány továbbgondolt és jelentősen átdolgozott változata. Lásd: Ritecz (2013)

Az IBM jelenlegi hatáskörébe ugyanakkor beletartozik a kábítószer-, cigaretta- és autócsempészet is, nem is beszélve a terrorcselekményeket előkövető, azzal megalapozottan gyanúsítható, és más körözött személyekről, valamint a körözött tárgyakkal kapcsolatos feladatokról. Ez a kifejezés sem fedi tehát teljes mértékben a valóságot, így be kell látni, a CSM nem megoldás a problémára.

Ezért induljunk el ismét a kályhától! Vagyis a schengeni megállapodás, illetve a végrehajtási egyezmény szabályozza ezen kérdéseket, és tartalmazza valamennyi tevékenységet. Miért is nem hívhatnánk Schengeni Rendszernek (Schengen System)? Azért, mert a nemzetközileg használatos rövidítése így SS lenne, s ez igencsak rossz képzettársítást szülne. Továbbgondolva: mi lenne, ha a teljes jogszabályi körre utalnánk, amely ezt a feladatkört/rendszert szabályozza, vagyis az aquisra? Így lehetne Schengen Aquis Rendszer (Schengen Aquis System), vagyis SAS.⁶³

Teke András munkadefinícióját alapul véve megkísérlem a fogalom meghatározását: „A Schengen Aquis Rendszer (SAS) az egyes tagállamok és a közösség kompetens hatóságá(i)nak és más érintett szervezeteknek olyan egységes szemléleten alapuló tevékenysége, amely a meglévő emberi erőforrások, eszközök és technológia, illetve ismeretek és tudás felhasználásával, az EU-s és a schengeni szabályok egységes és következetes alkalmazásával, a preventív intézkedések koordinált működtetésével, az irányítási és ellenőrzési feladatok összehangolt realizálásával, a személyek, az áruk és a szolgáltatások szabad mozgásának magas szintű biztosítása mellett a tagállamok és polgáraik, illetve a közösség területén tartózkodó valamennyi személy határbiztonsági szükségleteinek kielégítésére, valamint a hatékony migrációkezelésre irányul.”

Természetesen ezt csak kiindulási pontnak, mondhatni vitaalapnak tekintem. Mindenesetre remélem, sikerül elősegíteni, hogy az integrált határbiztonsági modell gyakorlata alapján az elmélet korrigálhatóvá váljon, és ezáltal egyfajta permanens fejlődés folytatódhasson. A viták vizuális megalapozásához, illetve az IBM kontra SAS különbség érzékeltetésére hadd írjak le egy hasonlatot, amelyet a labdarúgásból⁶⁴ veszek! Az IBM – külső határra szorítókozó értelmezésben – a futball nyelvén lényegében azt jelenti, hogy csak a saját tizenhatosunk vonalában védekezünk, középpályások és csatárok nélkül, nem is beszélve arról, hogy még kapust se állítunk a kapuba. Eközben az ellenfél (illegális migránsok, csempészek és más jogsértők) egészpályás letámadást hajt végre. Ezzel szemben a SAS esetében a teljes pályát be tudjuk játszani, minden poszton megfelelően felkészült, gyakorlott játékosaink (szakembereink) vannak, ezáltal legalább „közel azonos pozíciókhoz” juthatunk, mint a schengeni államok (és polgáraik) számára veszélyt/kockázatot jelentő személyek „csapata”, sőt megfelelő felkészülés, koordináció (edző – Fx), stratégia és taktika, valamint együttműködés esetén még akár előnyt is szerezhethünk.

Reményeim szerint tanulmányommal sikerült rendszerbe foglalva érzékeltetni schengeni tagságunk tapasztalatait, valamint a felhasznált szakirodalom segítségével, illetve példákon keresztül rámutatni néhány anomáliára és a továbblépést akadályozó

63 Talán túlzó e képzavar: a SAS minden kihívást felfed (és igyekszik kezelni is), amely a külső határokhöz kapcsolódik.

64 Ha már kis hazánkban szinte mindenki „ért” a focihoz, és amúgy is ma nagy divatja van e sportágnak.

egyik meghatározó problémára, amelyre megoldási javaslattal is éltem. Bízom benne, hogy sikerült gondolatokat ébreszteni, és talán tettekre is sarkallni a témával foglalkozó hazai és „brüsszeli” szakembereket és tudományos tevékenységet folytatókat, annak érdekében, hogy az IBM (SAS) eredeti szellemiségének megfelelően működhessen, s a Frontex megtalálja valós helyét e rendszerben.

IRODALOMJEGYZÉK

- Carrera, Sergio (2007): The EU Border Management Strategy: FRONTEX and the Challenges of Irregular Immigration in the Canary Islands. In: *Justice and Home Affairs*, CEPS Working Document, No. 261.
- Császár Tibor – Gazdag Ferenc – Koós Anna (szerk.) (1997): *Biztonságpolitika*. Budapest, SVKI – ELTE BTK – MTT Tanári Tagozat.
- Csikszentmihályi Mihály (2007): *A fejlődés útjai – A harmadik évezred pszichológiája*. Budapest, Nyitott Könyvműhely.
- Finszter Géza (2001): Rendészet vagy rendvédelem. In: *Belügyi Szemle*, 49. évf. 2. sz. 86–96.
- ICMPD (2000): *Border Management in Europe*. Bécs.
- Maslow, Abraham (1943): Elmélet az emberi motivációról. In: *Psychological Review*, Vol. 50. No. 4. 370–396.
- Nagy Boldizsár (1997): Magyarország az Európai Unió peremén: uniós jog és nemzetközi együttműködés a migráció terén. In: *Acta Humana*, 8. évf. 26. sz. 9–26.
- Organisierte Schlepperkriminalität Jahresbericht 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 – Republik Österreich, Bundesministerium für Inneres. Forrás: www.bmi.gv.at (2012. 12. 23.)
- Risk Analysis Unit (2013): *Annual Risk Analysis 2013*. Varsó, Frontex.
- Ritecz György (2002): *Az illegális migráció és az EU csatlakozás hatása a magyar határőrizetre*. PhD-értekezés. Budapest, ZMNE.
- Ritecz György (2005): Félreértések és téves nézetek a schengeni határok kapcsán. In: *Szakmai Szemle*, 1. évf. 1. sz. 29–41.
- Ritecz György – Makai Viktor (2005): *Integrált Border Menedzsment*.⁶⁵
- Ritecz György (2013): Piros vonal helyett... In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *A modernkori magyar határrendészet száztíz éve*. Budapest, MRTT.
- Sallai János (1999): A schengeni egyezmény felépítése, tartalma és végrehajtásának tapasztalatai. In: *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 9. évf. 26. sz.
- Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph (2010): *Filozófiai vizsgálódások az emberi szabadság lényegéről és az ezzel összefüggő tárgyakról*. Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor.
- Sik Endre – Tóth Judit (szerk.) (1997): *Migráció és politika*. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézet.
- Statistische Erfassungen des Ausländer- und Asylrechts durch den Bundesgrenzschutz und die beauftragten Behörden Jahresstatistik 2003–2002*. Forrás: www.bmi.gv.at (2012. 12. 23.)
- Szabó A. Ferenc (2000): *Migráció, biztonság, EU-bővítés*. Budapest, SVKI.
- Teke András (2005): (Nem szokványos) Gondolatok a biztonságról. In: *Szakmai Szemle*, 1. évf. 1. sz. 90–102.
- Teke András (2006): *A veszélyek kezelése és a határbiztonság*. Forrás: www.pecshor.hu/periodika/2006/VI/teke.pdf (2013. 03. 27.)

65 A Határőrség Tudományos Tanácsának, az MRTT Határrendészeti Tagozatának és az MHTT Határőr Szakosztályának 2005. évi pályázatán I. helyezést nyert mű. (Nyílt publikációban nem jelent meg.)

SUMMARY

IBM or not IBM... Thoughts inspired by a preacher

RITECZ György

When doing research on the more than 10 years old IBM (Integrated Border Management) (principles, components and the lack of definition), it can be determined that the usage of the term is not widespread because there is a the lack of harmony between the meaning and phrasing. Therefore a new term needs to be adopted, which could be SAS – Schengen Aquis System.

Az MH370-es maláj repülőgép eltűnése. Kriminalisztikai és légi biztonsági megfontolások

FENYVESI Csaba

A maláj MH370-es utasszállító repülőgép 2014. március 8-i rejtélyes eltűnése elemezhető mind kriminalisztikai, mind légtérbiztonsági szempontból. A tanulmány megvizsgálja a rendkívüli esetet a kriminalisztika alapkérdéseinek, alapelveinek, nemzetközi tendenciáinak tükrében. Felállítja a lehetséges verziókat, elemzi azokat, s egyúttal a szerző saját verzióját alátámasztó érveket is felsorakoztatja. Végül az esetből levonható légi biztonsági tanulságokat is megfogalmazza a hasonló események megelőzése, elkerülése érdekében.

Esettanulmányunk is jól példázza azt az egységesnek tűnő szakirodalmi álláspontot, hogy a kriminalisztika lényegét tekintve elméleti és gyakorlati (egyetemes) bűnügyi nyomozástan,¹ azaz a bűnügyi tudományok azon ága, amely a bűncselekmények felderítésének (megelőzésének) és bizonyításának eszközeit és módszereit tárja fel, rendszerezi és alkalmazza normatív jogi kereteken belül. Alapvető funkciója a felderítés, illetőleg a minél több és minél hitelesebb bizonyíték megszerzése, a – végső soron bíróság általi – büntetőjogi felelősségre vonás megalapozása, biztosítása. (Mellékfunkciója az eredményes bűnmegelőzés is.) Sommásan tehát a kriminalisztika a hatékony és szakszerű bűnüldözés tudománya,² amelynek nincs olyan részterülete, amely ne szolgálna a bűn elleni harcot, azaz a bűnelkövetők leleplezését és bíróság elé állítását akár a szülőhelyének számító európai kontinensen, akár azon túl. Működési területe pedig átfedi a polgárok, a városok, az országok, a kontinensek és – példánkból majd látszani fog – az egész világ személyi és vagyónbiztonságát. A kriminalisztikának van lehetősége – s egyúttal kötelezettsége is – a biztonsági kihívások kezelésére, a biztonsági kockázatok megelőzésére és csökkentésére egyaránt.

- 1 Hozzáteesszük azonban, hogy a kriminalisztika módszertana (ajánlásgyűjteménye), eszközrendszere – javarészt – nemcsak a bűnügyi tényállások megállapításánál ad segítséget, hanem más területek, így a közigazgatási, szabálysértési, munka- (pl. fegyelmi) és polgári jog alkalmazói is élhetnek vele. Zlinszky János (1990: 11) nem véletlenül utal arra, hogy a „crimen” szó a latinban eredetileg „különböztetést” jelent, vagyis nem a bűnügyi terület a kizárólagos használója, mindenfajta tényállásra alkalmazható.
- 2 Van olyan francia gondolat is, amely a kriminalisztikát úgy jellemzi, mint „d’art de la deduction”, vagyis a dedukció művésze (Chauveau 1993: 24). Művészetről igazán nem beszélhetünk, ám a dedukcióra való hivatkozást helyénvalónak tartjuk, mivel a kriminalisztikában az ok-okozati gondolkodás központi helyet foglal el. A káros-bűnös eredmény (bűncselekmény) jelenik meg a kriminalista előtt, és joggal kíváncsi az ok-okozati összefüggésekre. Visszafelé kell elindulni, mégpedig az okozaton keresztül az okhoz, vagyis dedukciót kell alkalmazni a feltáráshoz, a múlt megismeréséhez. (A bűnüldözési tevékenység szükségszerűen retrospektív szemléletű tevékenység.) Néhányan magát a kriminalisztikát is művészetnek minősítették korábban. Véleményüket éppen az egyéb formájú elnevezésében (és egyikük kötetcímében) is szereplő tudományos (scientific, forensic) tartalom cáfolja. (Brötéljesen tudományközpontú napjainkban monografikus szinten nem találkozunk már ezzel a felfogással.) Lásd korábbirol: Beveridge (1957) és Fisher (1963) műveit.

Az esetelemzés lehetséges nyereségei

Ezen gondolatok, célkitűzések szellemében vizsgáljuk meg a Malaysia Airlines légitársaság 2014. március 8-án eltűnt, MH370-es járatszámú repülőgépének világszerte a figyelem középpontjába került esetét. Az elemzést azért tartjuk hasznosnak, mert:

- lehetőséget ad kriminalisztikai alapkérdések felvetésére,
- megvizsgálhatók rajta keresztül a kriminalisztika aktuális világtendenciái,³
- lehetőséget nyújt a verziók felállításának és ellenőrzésének gyakorlására,
- kriminalisztikai adatelemzést tesz lehetővé,
- a megalkotott elméleti kriminalisztikai piramismodellünk⁴ gyakorlati ellenőrzésére is példát szolgáltat,
- tükrösképe lehet az általunk modellezett kriminalisztikai alapelveknek,⁵
- megfogalmazhatók általa egyes biztonsági kockázatok,
- azok megelőzésének formái, a prevenció (világ-) feladatok,
- valamint a biztonsági-kriminalisztikai szakembereknek szóló üzenetek.

Az eset alapvető tényadatai

A Malaysia Airlines MH370-es járatszámú, Boeing 777-200-as típusú, a repülésben fiatalnak számító, 1995-ös konstrukciójú (300 tonnás, tele tankú), menetrend szerinti gépe Kuala Lumpurból szállt fel – jó időjárási viszonyok között – 2014. március 8-án éjjel, pontosan 00.40-kor, és kezdte meg útját Peking felé, fedélzetén 14 országból 239 személlyel. (Ezt két pilóta, tíz légiutas-kísérő és 227 utas tette ki, utóbbiból a legnépesebb a 157 fős kínai csoport volt.) A gép majdnem egy órán keresztül a maláj légi forgalmi irányítók által megadott útvonalon haladt. A járat kapitánya vezette a légi járművet ezen a szakaszon, miközben az első tiszt („másodpilóta”) rádiózott a kommunikációs csatornán. Utolsó (nyugodt hangú) üzenetét 01.19-kor adta a maláj főváros irányító központjának. Tartalma az első híradások szerint az volt, hogy „Minden rendben, jó éjt”. Ezt állították – és közölték a világsajtóval is – a maláj hatóságok egészen április 1-ig, amikor is az eredeti felvételtől nyilvánosságra került, hogy „Jó éjszakát, Malaysian 370” volt a tényleges szöveg.

Ez akkor hangzott el, amikor a gép éppen elérte a vietnami határt, északra tartva továbbra is. Ugyanakkor az is kiderült a későbbiekben, hogy ez az üzenet már az egyik jelző- (kommunikációs) rendszer kikapcsolása után hangzott el. Az utolsó mondatot követően (néhány másodperc után) először nyugat felé fordították a gép orrát, majd haladása közben a repülő 13 000 méter fölé (a katonai radarok szerint pontosan 13 700 méterre) emelkedett. A későbbiekben (szinte zuhanásszerűen) 7000 méterre ereszkedett. Pinang szigeténél ismét irányt változtatott a gép, és az Indiai-óceán felé, vagyis délre haladt, az Andamán-szigetek irányába.

3 Ezekről lásd részletesebben: a szerző „A kriminalisztika XXI. századi világtendenciái” című írását (Fenyvesi 2013a: 7–33).

4 Lásd erről részletesebben: a szerző „A kriminalisztika piramismodellje és alapelvei” című írását (Fenyvesi 2012: 14–26).

5 Lásd erről részletesebben: a szerző „A kriminalisztika alapelvei” című írását (Fenyvesi 2013b: 37–50).

01.38-kor észlelte a vietnami irányítótorony, hogy hozzájuk nem jelentkezett be a légi jármű. Érdeklődtek a maláj kollégáknál, mintegy 25 percen keresztül kommunikáltak, próbálták tisztázni a helyzetet. 2.15-kor egy Malaysian Airlines-tisztviselő jelezte a Kuala Lumpur-i légiforgalmi irányítóknak, hogy a gép Kambodzsa felé tartott, azonban jelét nem észlelték ott sem. Érdeklődtek felőle Szingapúrban, Hongkongban és Pekingben, azonban egyik légiforgalmi irányító csapat sem észlelte az MH370-est a légterében. Ezek után kezdődött a riadóhelyzet, amelynek következtében 5.30-kor elkezdtek keresni a Dél-kínai-tenger (a Malaka-szoros) fölött (vízen, vízben), mivel az utolsó civil jelet az Andamán-szigetek felé tartva érzékelték.⁶ A katonai műholdak érzékenyebbek voltak, és jóval később, napok múltán derült ki, hogy 8.11-kor fogtak egy utolsó jelet a gépről, ám akkor már mélyen délen, az Indiai-óceán fölött – vagy annak vizében – volt.

A tengeri kutatás nem vezetett eredményre, a maláj miniszterelnök – műholdas adatok példa nélküli elemzésére hivatkozva – március 24-én kénytelen volt bejelenteni, hogy „az MH370-es járat az óceánban végezte”.⁷ Mind a mai napig ott keresik, és nem túlzás azt állítani, hogy a világ eddigi legnagyobb kiterjesztett kutatása folyik azóta is. Malajzia mellett Kína, Vietnam, Tajvan, a Fülöp-szigetek, Szingapúr, Japán, Norvégia, Nagy-Britannia, Ausztrália, Új-Zéland és az USA tengeri-légi flottájának számtalan egysége vesz részt a nemzetközi együttműködésben.⁸ Az Ocean Shield nevű ausztrál hadihajóról időről időre útnak indítják az amerikai gyártmányú Bluefin-21-es önműködő tengeralattjárót,⁹ amely folyamatosan pásztázza a („háromszögeléssel”) már 63 000 négyzetméterre szűkített (1500–7000 méter vízmélységű) célterületet, hogy megtalálja a repülőgépet, illetve „fekete dobozát”.¹⁰

6 Az Andamán-szigetek India és Thaiföld között található, 570 szigetcskéből áll, ezekből 36 lakott. A szigeteknek összesen négy kifutópályája van, mindet ellenőrizték még március 8-án, eredménytelenül. Ha az öserdőben vagy a parti főnyenlen történt volna a leszállás, messziről is észlelhető lett volna. A kerozin mennyiségét figyelembe véve a légi jármű akár Kazahsztánba is eljuthatott, és egy kifutópályával nélküli közép-ázsiai sivatagban is leszállhatott volna. Ám akkor át kellett volna repülnie Pakisztánon, Indián vagy az afgán légtérén, azonban ezekben az országokban a legerősebb a katonai megfigyelés, és egyikben sem észlelték a gépet.

7 A május 28-i szakértői adatalemzések alapján a kifogyott üzemanyagtartállyal Ausztrália nyugati partjaitól kb. 2000 kilométerre érte el a gép az Indiai-óceán vízfelszínét (majd a mélyét.)

8 Ezek között megtalálható hatvan hajó, ötven repülőgép, egy kínai jégtrő, a HMS Echo brit rádiójel-kereső hadihajó, az USA USS Pinckney rombolója és a NASA műholdjai, amelyek az elmúlt két-három hónapban kb. 7,6 millió négyzetkilométert fésültek át.

9 A Bluefin-21 önműködő, pilóta nélküli tengeralattjáró 4,93 méter hosszúságú, 750 kilogramm súlyú és 4500 méteres mélységbe képes lemerülni. Két óra alatt ér a tengerfenékre, ahol óránként 30 négyzetkilométert képes a szonárjaival, szenzorjaival átvizsgálni. (Kriminalisztikai hasznosításán túlmenően régészek, vízi aknamentesítők, környezetvédők is igénybe veszik.)

10 A fekete doboz jele csak két tengeri mérfőldről (kb. 3,6 km) érzékelhető. Az akkumulátor lemerülése után is megtalálható, és őrzi titkát. A 2009-es Air France-járat gépének pilótafülkés fekete dobozát is csak két év után találták meg az Atlanti-óceán mélyén. Az értékes adatokat, a pilóták beszédét ki tudták nyerni akkor is. Egyébként két fekete doboz van a repülőgépek hátulsó részében elhelyezve. Ezek valójában nem is dobozok, és nem is feketék. A mintegy tíz kilogramm súlyú félgömbök narancssárgák. Az egyik a pilótafülkés beszélgetést rögzíti, a másik pedig a repülési adatokat. Ha vízbe kerülnek, másodpercenként egyet-egyet sípolnak, általában harmincnaposra tervezik az akkumulátorukat. A francia tragédia után több légitársaság nagyobb teljesítményűre, hosszabb ideig jelzőre cserélte a gépein a fekete dobozokat. A Malaysia Airlines nem volt köztük, így ma már csak a fizikai fellelése segíthet, a jelek felfogása nem várható. Hozzáteesszük még mindehhez azt a tényt, hogy a pilótafülkés fekete doboz csak az utolsó két óra beszélgetését rejtja magában. (Ha egyáltalán volt ez idő alatt beszélgetés vagy beszéd a maláj gépen.)

A lehetséges magyarázatok – a verziók

Már a felszállás napján, tehát március 8-án el kellett gondolkodni a maláj hatóságoknak, és értelmes, lehetséges verziókat felállítani a történetekre vonatkozólag. A szóba jövő magyarázatok közül az alábbi, realitással bírót emelték és emeljük ki:

1. Gépeltérítés.
2. Terrorakció.
3. Az utasok pszichológiai problémái.
4. A személyzet pszichológiai problémái.
5. Személyes összetűzés a gépen tartózkodók között.
6. Biztosítási eset – családnak támogatás.
7. Tűzeset.
8. Műszaki hiba.

1. A gépeltérítést mint lehetséges magyarázatot erősen támogatta a kezdeti maláj hivatalos kommunikáció, mintegy reményt adva az utasok hozzátartozóinak. Valahol még leszállhatott a gép, élhetnek a családtagok. A nagy tömegű és tiszta, korrekt felvilágosítást követelő – főleg kínai – hozzátartozóknak szimpatikus hipotézist azonban nagyban gyengítette, hogy semmiféle vészjelet nem adott le egyik kapitány sem, csakúgy, mint ahogyan a személyzet és a 227 utas egyike sem az ezerféle digitális készülékén (mobiltelefon, tablet, notebook stb.). Követelés sem érkezett egyik érintett országba sem, és nem fedeztek fel leszálló gépet sem a polgári, sem a katonai radarok, műholdak.

2. A terrorakció ellen szóltak az 1) pontban kifejtett érvek is; feltűnő a „negatív nyomok” sorozata (halmaz), vagyis nem történtek meg olyan dolgok, amelyeknek egy terrorcselekménynél (az általános tapasztalatok szerint) meg kellett volna történniük. Nem volt követelés, felelősség magára vállalás, üzenet a világnak a célokról, és nem csapódott be semmilyen épületbe, „ellenséges” szárazföldi célpontba a gép. Más általi lelövés sem történt, mert a hang- és fényhatást érzékelik, érzékelték volna a műholdak és a katonai radarok.

3. Már március 8-án megkezdődött az utasok (kínai, orosz, ukrán, olasz, osztrák stb.) háttérellenőrzése, ebben (és a maradványkutatásban) már huszonhat ország hivatalos vizsgálói, felderítői, titkosszolgálati, katonai és repülésbiztonsági egységei vettek részt. Egy fokozottan ellenőrzött repülőmérnökön túlmenően összesen két utas akadt fenn ezen a rostán: az olasz Luigi Maraldi és az osztrák Christian Kozel. Valójában – a sajtóhírek szerint – a tizenkilenc éves Puri Nur Mohammadi és az idősebb Delavar Seyed Mohammadreza rejtőzött a két, 2012-ben, Thaiföldön ellopott útlevél mögött. A két iránit március 11-én azonosították az Interpol segítségével: saját útlevelükkel utaztak a katarai Dohából Kuala Lumpurba, majd a hamis útleveleket felhasználva szálltak be a maláj gépbe, hogy Peking után Amszterdamba repüljenek.

Onnan pedig egyikük végül Koppenhágába, másikuk Frankfurtba szeretett volna eljutni – munkavállalás céljából.¹¹

4. A légiutas-kísérők körében semmi gyanús nem merült fel, ám az ötvenhárom éves, 19 000 órát már repült Zaharie Ahmad Shah kapitány lakásában tartott házkutatásnál egy repülőgép-szimulátort¹² találtak a nyomozók, amelyen a pilóta szabadidejében is gyakorolt, és amelyről nemrégiben adatot töröltek ki. A számítógépes adatállományt (gépet) átadták az amerikai hatóságoknak, konkrétan az FBI-nak, hogy feltárja, visszanyerje a letörölt adatokat. A házkutatók találtak egy 2012 novemberében feltöltött képet és egy rövid leírást is a kapitány által megépített, otthoni, 777-es szimulátorról. A vizsgálóknak úgy tűnt, mintha a képernyőn a kelet-iráni Konarak melletti reptér látszana éppen leszállás közben, s ez elvileg benne volt az eltűnt gép hatóságurában. (Iránból azonban nem jeleztek leszállást, behatolást.) Egy másik videón pedig azt mutatja be a pilóta, miként lehet huszonöt százalék áramot spórolni a légkondicionálón. Olyan adatokra is fény derült az egyéb adatgyűjtés során, hogy a kapitány a maláj ellenzéki személy, Anwar Ibrahim „Igazság” elnevezésű pártjának aktivistája, ám ennek megalapozottságát, valóságtartalmát a későbbiekben nem erősítették meg.

A másodpilóta sem volt minden gyanú felett álló, mivel a huszonhét éves Fariq Abdul Hamid otthonában tartott eredménytelen házkutatást követően az adatgyűjtés feltárta, hogy nemrégiben egy Phuket–Kuala Lumpur rövid járaton két dél-afrikai nőt engedett be a pilótafülkébe, és miközben kedélyesen szórakoztatta őket, még a cigarettaoztatót is megengedte nekik, ami szigorúan tilos. Egyéb gyanúok azonban nem merült fel. És végül ehhez az alponthoz még egy fontos adalék: egyik pilóta sem kérte, hogy a másikkal vezethessen. (A sajtó, a maláj hatóságok nem adtak hírt az egymás közötti korábbi kommunikációjukról, családi körülményeikről.)

5. Semmiféle jelzést nem adott a személyzet (a pilóták és légiutas-kísérők) a fedélzeten történt bármiféle személyes összetűzésről, konfliktusról. Ugyanígy nem küldtek ezzel kapcsolatos üzenetet, vészkiáltást a jelen lévő utasok sem.

6. A maláj hatóságok nem említettek, nem közvetítettek semmiféle verziót esetleges biztosítási csalással kapcsolatban, vagyis azt, hogy valaki szándékosan, családja, hozzátartozói, netán hitelezői támogatására, kielégítésére baleset látszatát keltette volna, tragikus eseményt idézett volna elő, hogy a jelentős biztosítási összeget megkaphassák az arra jogosultak. A magunk részéről mégis egy lehetséges verzióknak tekintjük ezt is.

11 Az adatgyűjtés feltárta, hogy a két repülőjegyet egymás után vásárolták a China Southern Airlinesnál, amely közösen működtet egyes járatokat a Malaysia Airlines-szal, és thai báttal fizettek értük, pontosan ugyanolyan összeget. Az egyik iráni utas anyja jelentkezett is a hatóságnál, miután fia nem érkezett meg a németországi Frankfurtba, ahová csak hamis útlevéllel léphetett volna be az Iránnal szemben alkalmazott nyugati szankciók miatt.

12 A házi szimulátor nem hivatalos gyakorlásra alkalmas eszköz, például gyakorolható vele, hogy a gép kibír-e súlyledést, emelkedést (illetve mennyt), hogyan lehet látótér alatti repülést vagy „lopakodó, illetve árnyékmanővert” végrehajtani, vagyis olyan közel haladni egy másik repülőhöz, hogy a katonai radarok is csak egy pontnak érzékeljék a két járművet.

7. Hasonló a helyzet a tüzeset lehetőségével is, amelyet több amerikai-brit és egyéb nemzetiségű hivatásos pilóta, illetve repülésbiztonsági szakember felvetett. Feltételezésük szerint tűz keletkezett a gépen, és az elektromos fogyasztók (illetve a kommunikációs csatornák) lekapcsolásával tesztelni akarták a pilóták a hibát, lokalizálni a hibaforrást. Sajnálatos módon azonban szén-monoxid-mérgezést szenvedtek, és a robotpilóta vitte tovább a gépet egészen az üzemanyag elfogyásáig. (Vagy megpróbáltak leszállni a legközelebbi szárazföldi kifutópályán, ezért fordultak nyugatra, Langkawi szigete felé, ott lett volna ugyanis a legközelebbi maláj leszállási lehetőség.¹³)

Ezen verziót azonban a rendelkezésre álló adatok már a kezdetekben is kérdésessé, mondhatni kizárta tették. Egyrészt nem írja elő a repülési protokoll ilyen esetekre a kommunikációs sávok lekapcsolását, másrészt az első tiszt („másodpilóta”) utolsó szóbeli, teljesen nyugodt, semmiféle vészhelyzetre, problémára, műszaki hibára nem utaló bejelentkezése már az első jelzőrendszer kikapcsolása után történt. Harmadrészt füst esetén a pilótáknak oxigénmaszk áll rendelkezésükre, tehát mérgezésüknek kicsi a valószínűsége. Végül pedig igen erős ellenérvként jött elő a későbbiekben, hogy nem a szarvkormány elfordításával fordult a légi jármű nyugat felé, hanem a komputerét programozták át új repülési adatok aprólékos begépelésével. (S ez tudatos előrelátásra, időgazdagságra, és nem hirtelen vészhelyzetre utal.)

8. Külön csoportba tartozónak véljük, hogy a tüzeseten kívül más meghibásodás is felmerülhet, netán valami természeti csapás következményeként (villámcsapás, tornádó, légörvény stb.).¹⁴ Ha ezt megvizsgáljuk, gyorsan el is vethetjük, mivel egyrészt teljesen tiszta időjárási viszonyok uralkodtak a térségben a járat mozgási pályáján, másrészt a kabinból semmiféle vészjelzés nem érkezett, harmadrészt a másodpilóta megnyugtató elköszönése után történt meg a nyugatra fordulás, nem merült fel semmilyen akadály vagy természeti nehézség, ilyet a malájon túlmenően a vietnami légtérben sem tapasztaltak. És nem küldött az ACARS rendszer sem műszaki-technikai hibaüzenetet a repülőgépgyártónak.

A vizsgálati részletadatok

Biztonsági kommunikációs csatornák

Az előző bekezdés utolsó mondatában említett ACARS rendszer felmerülése okán is szükséges taglalni néhány lényegi kijelentés erejéig a repülőgépek biztonságot szolgáló kommunikációs rendszereit. Annál is inkább, mivel az ezekkel kapcsolatos tudás, illet-

13 Rutinos pilóták általában útjuk során mindig tudják (figyelnek rá, fejükben tartják, bekalkulálják), hogy hol van a legközelebbi leszállóhely, ha vész esetén igénybe kellene venni.

14 Tanítjuk az egyetemi katedráról, hogy a verziók felállításánál – paradoxonként – „mindenre kell gondolnunk, még arra is, amire nem is gondolunk.” Vagyis nincs teljesen életszerűtlen, elképzelhetetlen verzió, mivel az élet sokkal gazdagabb, mint a fantáziánk, ezért elsőre ne vessünk el semmilyen – főleg már megtörtént példákra alapuló, múltbeli – magyarázatot. (Ennél az esetben voltak, akik az ufók beavatkozását vizionálták – a magunk részéről e kört nem tartjuk az ésszerű, tapasztalati útra épülő verziók közé sorolandónak.) Lásd erről részletesebben a „Kriminalisztika tankönyv és atlasz” című művet: Tremmel–Fenyvesi–Herke (2005).

ve az ezekből nyerhető adatok segíthetik a jelen rejtély megoldását, végső soron a fő kriminalisztikai kérdések megválaszolását.

- A pilótafülkében levők több készüllet VHF és HF rádióval és transzponderrel tartják a kapcsolatot a légiforgalmi irányítókkal. Az elsődleges, egyszerűbb, hagyományos radar elektromágneses hulláma a géptestről visszaverődve a gép földrajzi pozíciójáról tájékoztat, a magasságról már nem. Ehhez a másodlagos radarra van szükség, amelynek jelére automatikusan reagál a fedélzeten levő válaszjeladó (transzponder), és újabb, egyre gyarapodó információkat ad meg a járatról. Az aktuális magassági adatok és a járatszám mellett például azt is, hogy milyen magasságra akar emelkedni, illetve mennyi üzemanyaga van még.¹⁵
- GPS is van a gépeken, ám a pilóták a számukra leolvasható adatokról nem informálják folyamatosan a légiforgalmi irányítókat, a földiek viszont ezen adatokra nem, vagy csak korlátozottan látnak rá. Műszakilag megoldható lenne a rálátás, azonban igen költséges a GPS-adat visszajuttatása a műholdra, majd a globális megosztásuk. Ezért van elsősorban és mindenképp felett radarhullám a polgári repülésben. Tervezik már az új generációs, ún. ADS-B-rendszert (automatic dependent surveillance-broadcast), amely folyamatos GPS-alapú lesz, és olvashatóvá válik a földi személyzet számára is.
- A már említett ACARS-jeladó VHF rádión vagy (drágán üzemeltethető) műholdon keresztül kommunikál – mint egy speciális, független (globálisan elérhető) világháló – a gépet, illetve a hajtóműveket gyártó céggel. Annyira független, hogy ezt a pilóták sem tudják kiiktatni (szándékosan sem). Automatikusan küld adatokat a repülőgép, azon belül például a hajtóművek műszaki állapotáról.¹⁶
- Megemlítettük a műholdakat is, amelyekből igen sok van már manapság. Ám ezek – minden ellenkező híresztelés ellenére – csak sávokat (egy-egy sávot) látnak, nem minden pontot a földön. A szintén említett radarok gyengesége pedig az, hogy a parttól nem látnak messzebb 3–400 kilométernél, az óceánokra meg nemigen telepítenek ilyeneket.¹⁷ Az érzékelőradaroknál legnagyobb probléma a földfelszín görbülete, így nem lehet velük akármeddig ellátni, maximális látótávolságuk kb. 400 km. Az óceánokon nemigen van radarállomás, ameddig nincs part, addig a rövidhullámú rádió marad kommunikációs csatornaként. A radarrendszer gyengeségére utal az a tapasztalati tény is, hogy „árnyékhaladás” is be-

15 A terroristák, gépeltérítők általában azzal kezdik, hogy kikapcsolják a transzpondert. Ez történt például a 2001. szeptember 11-i amerikai eltérítéseknél is.

16 Egy-egy pilóta nem is tud róla, de már a gép leszállásakor várja például a Rolls-Royce javító csapata, mert az ACARS valamiféle műszaki gyengeséget, meghibásodást, alkatrészcsere-igényt jelzett a levegőből. A híradások szerint a maláj gép esetében is érkeztek az ACARS-jelek a Rolls-Royce-hoz, ám műszaki meghibásodást nem jelentett. Még az utolsó polgári radarészlelés után is adott magáról óránként nagyjából egy-egy jelet, amelyet az egyik malájiai katonai műhold érzékelt is. Nem tudjuk azonban pontosan, a föld felszínéről (!) honnan érkezett 8.10-kor, csak azt, hogy melyik a műhold által pásztázott sáv.

17 Ennek köszönhető, hogy több órán keresztül előfordulhat ún. „vakfoltos” repülés. Például az Air France 2009. június 1-jén Rio de Janeiróból Párizsba tartó, 477-es járatának jelét a szenegáli radarokon még jóval azután is látták, hogy az Airbus A330-as az óceánba csapódott. Esetében is csak az ACARS-jelek működtek hatékonyan.

következhet, vagyis az egyik gép eltakarja a másikat.¹⁸ Ilyenkor a földi személyzet csak egy pontot lát a képernyőn – ez már egy kilométeres megközelítésnél bekövetkezik.¹⁹

A rádiós hangfelvétel tartalma

Miután az Inmarsat cég május végén nyilvánosságra hozta az MH370-es pilótafülkéje és a földi irányító személyzet teljes (utolsó) 54 perces beszélgetését (kommunikációját), a repülési szakértők megállapították, hogy az két apró tényező kivételével rutinszerű. Az egyik, hogy az első tiszt az adatközlő rendszer utolsó helyzetjelentésével egy időben teljesen fölöslegesen közölte az irányítással a gép repülési magasságát. A másik furcsaság, hogy a kommunikáció megszakadása és a repülőgép éles ívű, nyugati irányú elfordulása éppen akkor történt, amikor a járatot a Kuala Lumpur-i irányítás átadta volna a vietnami Ho Si Minh-város légiforgalmi irányítóinak. Ez azért lényeges, mert a sokat repült pilóták szerint ez a pillanat és helyzet optimális az illegális cselekedetekre (eltérítés, ellopás stb.), mert átmeneti holtteret lehet a két irányítási szolgálat között. Ez volt útja során az első és ez idáig egyetlen olyan pillanat, amikor a malajziai repülőgépet esetleg egyik földi irányító központból sem láthatták, látták.

A repülőgép szállítmánya

Csak napokkal az eltűnés után tárták fel a maláj hatóságok, hogy – az utasokon kívül – mit szállított még az MH370-es járat, mi volt a csomagok tartalma. Kiderült, hogy jelentős mennyiségű lítiumion-akkumulátor volt a raktérben. Ezeket főleg mobiltelefonokba és táblagépekbe építik be, és – ügyünk szempontjából ez a lényeges – rendkívül gyúlékonyak. Ugyanakkor – mint a verzióknál már utaltunk rá – nem érzékelt senki és semelyik jellevő semmiféle füstöt, lángot, tüzet, tehát irrelevánsnak tűnik az adat.

Az oxigénszabályozás módja

A repülőgép belterében mesterséges légnyomást kell létrehozni a biztonságos oxigénellátás érdekében, hiszen a szokásos 9–12 000 méteres magasságban erre már szüksége van az emberi szervezetnek. Ebből következően 13 700 méteres magasságban még rosszabb a helyzet. Ha ilyen magasságban kikapcsolják az utastér mesterséges légnyomásának fenntartását (ún. dekompresziót okozva), automatikusan kinyílnak a légzőmaszkok. Negyedóra múlva azonban kifogy belőlük az oxigén. A pilótáknak ettől

18 Egyes elemzők felvetették, hogy előfordulhatott, hogy az MH370-es irányítója tudatosan a Szingapúr–Barcelona között közlekedő, szintén Boeing 777-200-as, SA68-as járatszámú gép árnyékvonalába bújhatott a nyugatra fordulása után, és kb. 15 percig annak takarásában repült, így nem láthatták a földiek külön pontként a képernyőn. S mivel a maláj gépen lekapcsolták mindkét jelzőrendszert, így az árnyékot adó gép pilótája sem észlelhette a közelében repülő esetleges másik utasszállítót.

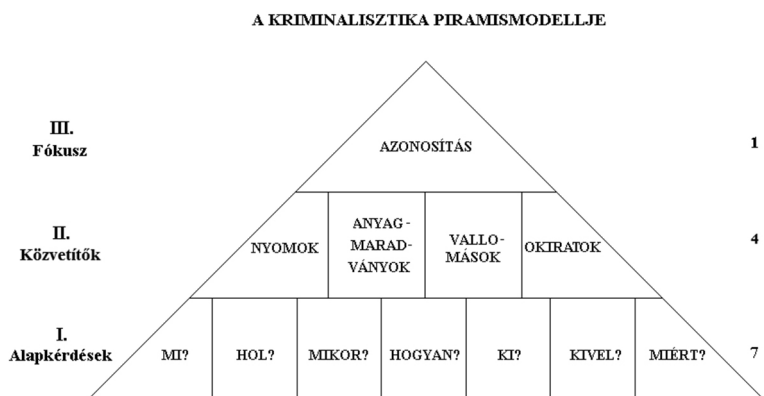
19 A katonai radarok felbontása általában jobb, mint a polgáriaké, ám többször előfordult már a gyakorlatban, hogy „radarviszhangnak” (szokványos hibának) tartották a képernyőfigyelők, és nem foglalkoztak vele.

független oxigénrendszer áll rendelkezésükre, így ők – vagy bárki, aki átvette a gép irányítását – túlélhették a dekompresziót.

KÖVETKEZTETÉSEK

A kriminalisztikaelméleti piramismodellünk tükrében

A repülőgép rejtélyes eltűnése már az első napon felkeltette érdeklődésünket, mivel al-
kalmat adott a felállított piramismodellünk gyakorlati tesztelésére. Csak emlékeztetőül
szerepeltetjük itt újfent.

Az ábra alapját képező hét kriminalisztikai kérdésre kell minden bűnügyben, mond-
hatjuk kiterjesztően: rejtélyben, megadni a pontos választ. A maláj repülőgép ügyében
az első pillanattól kezdve máig rejtély az is, miként lehetséges olyan eset, hogy egyetlen
alapkérdésre sem tudunk válaszolni még három hónap elteltével sem, a széles körű,
nemzetközi összefogást sem nélkülöző vizsgálatot, mondjuk ki bátran, nyomozást kö-
vetően. Itt ugyanis a mai napig a hét aranykérdés²⁰ egyikére sincs válaszunk, még hoz-
závetőleges sem, nemhogy pontos. A „number 1” alapkérdésre, a „Mi történt?”-re sem
tud senki felelni, pusztán verzióink vannak jelenleg is. Még a „Hol?” kérdésre is csak
annyi a végső válaszunk, hogy körülbelül sejtjük a gép vízbe érkezésének helyét, ám az
is meglehetősen bizonytalan. Az igazsághoz legközelebb a „Mikor?” kérdés megvá-
laszolásának terén jutottunk el, ezt sem tekinthetjük azonban minden kétséget kizáró-
an végsőnek. A „Ki kivel?” örök és felettébb izgalmas kérdésére szintén csak verzióink
vannak, biztos tudás nélkül. És előfordulhat, hogy még válaszolunk az első hatra, ám a
hetedik, a „Miért?” örökre tisztázatlan marad. Talán éppen ez a felelet adná meg a töb-
bire is a választ – ha tudnánk az okot, az esetleges motivációt, tudnánk, kit kell keresni,
és az illető mit és hogyan, hol, mikor tett.

²⁰ Ahogy a német szakirodalomból ismerjük: *sieben golden Fragen*.

Ha megnézzük a piramis középső részét, láthatjuk, hogy a maláj gép esetében folyamatosan nyom- és legfőképpen anyagmaradvány-kutatás folyik már hónapok óta. A nyomok között kiemeljük a 21. század csúcsonyomat, a digitális adatot, amely speciális elektronikus, kézzel nem fogható, „virtuális” nyom.²¹ A kommunikációs csatornák, a hangfelvételek, a radarok és a műholdak adatai is mind-mind ebbe a kategóriába tartoznak. Éppúgy, mint a nagy erővel keresett fekete doboz is, ha megtaláljuk, vagy a kapitány szimulátorából letörölt, ám utóbb visszanyert, „újraélesztett” fájlok. Ha pedig megeljük a roncsokat, a repülőgép (vagy utasainak) részeit, akkor az anyagmaradványokat kell majd értékelnünk. A jelenlegi óriási, ház- helyett óceánkutatás erre irányul. A vallomásokot már begyűjtötték, kihallgatták a számításba vehető személyeket, a személyzet és az utasok hozzátartozóit. Felkutatták és ellenőrizték az összes dokumentumot, okiratot, például a hamis útleveleket, a valódi személyeket, a repülő és a konkrét járat szárazföldi és légi iratait, a hozzájuk kapcsolódó jegyzeteket, protokollokat. A piramis csúcsához, az azonosításhoz azonban ez idáig egyik kérdés körében sem jutottunk el. Annak ellenére, hogy sok ezer ember és szakember erre fókuszál már hónapok óta.

A kriminalisztika nemzetközi világtendenciáinak tükrében

Azért is figyelemre méltó számunkra az MH370-es esete, mert – nézetünk szerint – jól tükrözi a kriminalisztika általunk már modellezett és idézett világtendenciáit. Emlékeztetőül álljon itt a tizenhárom tendenciamegjelölésünk:

1. A krimináltechnika elsődlegessége (primátusa).
2. Specializálódás.
3. Minúcializálódás (mikroszkopizálódás, miniatürizálódás).
4. A múlt közeledése – a képek élesedése.
5. Expertizálódás („szakértősödés”).
6. A valószínűségi szint emelkedései.
7. Csapatmunka-dominancia.
8. Komputerezálódás („számítógépesedés”).
9. Cyberfelderítés („digitkommandó” előretörése).
10. Titkos eszközök és módszerek felértékelődése.
11. Nemzetköziesedés (internacionalizálódás).
12. Veszélyhelyzetek szaporodása.
13. Privatizálódás (magánosítás).

A hagyományos, taktikai elemekre épülő nyomozási mozzanatok semmiféle átütő adatot nem tártak fel. Az egész felderítési folyamat és a további remények is a krimináltechnikai eszközökre épülnek. (Gondoljunk csak például a radar-, műhold-, kommunikációs, számítógépes, informatikai technika, speciális kutatóhajók, szonárok, szenzorok igénybevételére!) Mindezeket igen magas felkészültségű, műszaki-techni-

21 A digitális nyomokról lásd részletesebben a szerző „A kriminalisztika tendenciái” című MTA doktori értekezését: Fenyesi (2013c) 107.; 214–218.

kai-katonai-biztonsági-repülési ismeretekkel rendelkező specialisták, külön erre kiképzett és szakosodott szakértők (expertológusok) végzik mikrométerű, „world-high-tech” szintű pontossággal és gépekkel, műszerekkel, számítógépekkel (komputerekkel). Teszik mindezt huszonhat országot érintő és összefogó, nemzetközi (a terrorizmusra és az utasok hozzátartozóinak határozottan megnyilvánuló haragjára is tekintettel nem is veszélytelen) csapatmunkában, bevetve nyílt és titkos (digitális, cyber-) eszközök rendkívül széles tárházát. Múltba nézésük élesítésének, a valószínűségi fokok növelésének érdekében az állami apparátuson kívül szakosodott magáncégek segítsége is igénybe vehető a teljes vizsgálati, nyomozási, kutató-felderítő, biztonságérősítő folyamatban.

A modern kriminalisztika alapelveinek tükrében

Az MH370-es esete alkalmat ad továbbá arra is, hogy a már általunk megfogalmazott kriminalisztikai alapelvek tükrében tekintsünk rá. Ezeket is felsoroljuk e helyütt emlékeztetőül:

1. Kriminalisztikai alapkérdések.
2. A múlt megismerhető és megismerendő.
3. Minden bűncselekmény „nyomot” hagy.
4. Minden kriminalista annyit ér, amennyi adata van.
5. Az „első csapás” jelentősége és követelménye.
6. Natura non facit saltum.

Az alapvető szintre emelkedett hét alapkérdést már taglaltuk. A másodikként szereplő múltmegismerésben pedig továbbra is hinnünk kell, és bizonyítanunk az egész világ számára ebben az esetben is, hogy nem maradhatnak megmagyarázhatatlan rejtélyek ember által irányított vagy azzal összefüggésben álló folyamatokban. Ezért nem szabad feladni és megszakítani a múltmegismerési folyamatot ebben a konkrét ügyben sem. Amint azt a francia gép 2009-es esete szemlélteti, még két év múltán is kaphatunk pontos válaszokat a hét alapkérdésre. Az MH370-es is, és az ahhoz kapcsolódó személyek is – mint a fent felsorolt sok-sok digitális adatból látható – hagytak nyomot maguk után, és még mindig kell lennie nyomnak és anyagmaradványnak, hiszen a „corpus”, a gép teste (és az emberi csoport) még nincs meg.

Mintapéldány az MH370-es arra nézve, hogy csak minőségi, releváns, pontos adatokkal halad előrébb a kriminalista, a tényfeltáró, és pontosan addig jut, amennyi adat van a birtokában: kevés, „zajos” adatból nem lehet pontos, reális képet kapni a múltból. A legnagyobb tanulsága pedig az utolsó alapelvben rejlik. Úgy tűnik, igaz a levegőben is, ami igaz a szárazföldön. Aki az elsődleges intézkedéseket, az első csapást („erste Angriff”-et, „first strike”-ot) elhibázza, késlekedik, bizonytalankodik, az később ennek kárát látja. A rossz, elmulasztott vagy megkésett kezdeti lépések (helytelen adatelemzések, értékelések) megbosszulják önmagukat, az egész feltárást, múltmegismerést lehetetlenné teszik. Egyúttal a súlyos következmények, tragédiák megelőzését is meg-

hiúsítják.²² Az egyedi, személyre szóló azonosítás – a „natura non facit saltum” elveként – sajnos még várat magára, ahhoz meg kell találnunk az eltűnt személyeket.

A saját verziónk felállítása

Joggal követelheti az olvasó, hogy ha már ennyi mindent megfogalmaztunk, foglaljunk állást mi is, mi történt, adjuk meg a saját válaszunkat, verzióunkat. A jogos követelésre – a magunk igényére is persze – igyekeztünk az adatokat bűnelemző módjára górcső alá venni. A fenti verziókat már március 8-án magunk is felállítottuk, és a sajtó- és internetes híradások adatait elemezve mindegyik erősségét és gyengeségét is vizsgáltuk. Vajon melyik állja ki az adatpróbát?

Ez idáig egy verzió maradt, amelynek nem látjuk a túlzott gyengeségeit (nem állítva, hogy egyáltalán nincs), sokkal inkább gyanúokat, indíciuumait, erősségeit.²³ Nézetünk szerint kizárható az adatok alapján minden természeti és műszaki csapás. A repülőgép kommunikációs csatornáinak lekapcsolása és a kétszeri, éles, nyugatra és délre történő, részben programozott irányváltoztatása tudatos emberi tevékenység eredménye. Ennek kivitelezése mögött nem látunk terrorfenyegetettséget, gépeltérítő személyt, mivel a programozás előkészítésre utal, és nem történt vészjelzés leadása sem a személyzet, sem az utasok részéről. Márpedig ebben az ügyben nagyon határozottan értékelni kell az – általunk a katedrán is sokszor hirdetett és hangsúlyozott – ún. *negatív nyomokat*. Vagyis nem (kizárólag) azt kell értékelnünk, amit látunk, hallunk, kaptunk, megszereztünk, hanem azt is, amit nem látunk, nem hallunk, nem kaptunk meg, holott normális esetben meg kellett volna kapnunk. Ezek közé tartozik jelen ügyben a meg nem érkezett, el nem indított vészjelzések, kommunikációs csatornák jelei, egyrészt a személyzet, azon belül a két pilóta, másrészt a légiutas-kísérők, harmadrészt pedig a digitális készülékek garmadájával bíró utasok köréből. A negatív nyomok pedig órákon keresztül „élnek”, hosszú órákon, 01.19 után 08.11-ig nem érkeznek, nem futnak be. E mögött nem lehet természeti vagy műszaki csapás. E mögött még az a szörnyűségesnek tűnő tény is fennállhat, hogy nincs, aki megküldje ezeket. Nincs ilyen, mivel a verziónk szerint tudatosan iktatták ki ezeket a forrásokat. A hírközlési csatornákat lekapcsolásokkal iktatták ki, kivéve az ACARS rendszert, amelynek leállítása a gépről nem lehetséges. Ám aki ezt tette, tisztában volt azzal, hogy annak nincs is jelentősége, mert nem helyzetjelző készülék, hanem műszaki állapotot jelző, azzal pedig nincs és nem is volt semmilyen probléma, tehát nem veszélyeztette, veszélyeztethette tervét. Aki veszélyt jelentett rá, az a humán szektor lehetett, hiszen észlelhetnék (volna) a légiutas-kísérők, netán az utasok a kétszeri útvonal-módosítást, lényeges égtájjelző-változtatást. Őket kellett tehát semlegesíteni, és ezzel mindjárt megvan a magyarázat a negatív nyomra is, hogy miért nem érkezik a több mint hétórás út során semmilyen jelzés az égből, egyetlen személytől sem. Erre igazán csak egy magyarázat életszerű: mert csak egy vagy két ember,

22 Ha megtörtént volna a helyes gépatadás a maláj-vietnami légterhatárnál, ha felismerték volna időben a gép helyes útirányról való letérését, a kommunikációs csatornák elnémulását, azonnal a katonai hatóságokat kellett volna értesíteni, és vadászgépek felküldésével ellenőrzést, szükség esetén beavatkozást kellett volna végrehajtani.

23 Lásd ezekről részletesebben Tremmel Flórián: „Bizonyítékok a büntetőeljárásban” című művét: (2006) 103–129.

verzióink szerint egy ember maradt életben a fedélzeten ilyen hosszú ideig. Ő pedig nem lehet más, mint a kabinban tartózkodó kapitány vagy első tiszt. Utóbbi azért esik ki igazán a képből feltételezésünk (természetesen nem bizonyosságunk) szerint, mert huszonhét évesen általában nem kívánnak a halálba vezetni egy gépet. Nem is volt igazán nagy rutinja, tapasztalata a különleges manőverek terén, ezért sem ő volt az első számú pilóta, hanem inkább életvidám, nőket kedvelő első tisztként („másodpilótaként”) írható körül, akinek magánéleti körében semmilyen gyanús jel nem merült fel a háttérkutató (ház)kutatók során. A rostánkon a kapitány akadott fenn több indíciós okból is:

- Rutinos kapitány, aki jól ismeri a már régóta forgalomban lévő géptípust.
- 19 000 órát repült, és otthoni szimulátora segítségével remekül gyakorolhatta a 13 700 és 7000 méter magasságban való repülést, le-föl emelkedést, süllyedést is. Könnyen lehet, hogy éppen erre készülve is, az életben innovatív, kreatív alkat, a házkutatás során új üzemanyag-modellezést is találtak nála.
- Ötvenhárom évesen már „sok mindent letett az asztalra”, és az ő esetében előfordulhat olyan érzelmi,²⁴ értelmi, vallási,²⁵ politikai, szakmai vagy biztosítási pénzből²⁶ adódó indíttatás, amely kibillentette egyensúlyából, és motiválttá vált jogellenes tetteire is.
- Egy repülőgép-kapitány – ha felmerült benne bosszú vagy öngyilkossági szándék –, bármennyire etikátlannak is tűnik másoknak is fájdalmat okozni, „stílszerűen” repülőgéppel tud igazán „távozni”.
- Ezt az akciót nem lehet a kapitány nélkül végigcsinálni, kivéve, ha őt iktatták ki, és ez a kiiktató a másodkapitány volt, ő „férhetett” hozzá.
- Kicsi a valószínűsége a kettős elkövetésnek, mivel nem is kérték magukat egymás mellé a pilóták, és nem tudunk korábbi, előzetes egyeztetéseikről, kommunikációjukról (ez értékes negatív nyomként értékelhető).
- A „másodpilóta” nyugodt hangon búcsúzott el, ugyanakkor verzióinkat gyengítő érv, hogy ezt az első jelrendszer kikapcsolása után tette meg, s e mögött még mindig húzódnak a kapitány tudatos (első csatornát kiiktató) magatartása.
- A kabinon belül a „másodpilóta” elnémitása ezerféle módon megtörténhetett, a kabinon kívül tartózkodók hallgatására pedig magyarázatot ad az első elfordulás utáni gyors, 13 700 méteres magasságba való emelkedés, a tudatos oxigénhiányos állapot megteremtése, „a néma tanúk” létrehozása, miközben a kapitány saját oxigénmaszkkal rendelkezhetett, s erre még tudatosan, eszközzel is készülhetett.

24 A kriminalisztikai tapasztalatok alapján – bár sokszor csupán hangzatosnak tűnik – nem alaptalan kutakodni a „Cherchez la femme!”, a „Keresd a nőt!” szellemében, vagyis van-e esetleg egy férfit pszichésen felzaklató (kiborító), netán motiváló női személy az ügyben. A kapitány magánéletéről semmilyen adatot nem közölt a hatóság ez idáig – legjobb tudomásunk szerint. (Nem kutattak fel, nem adtak hírt semmiféle férfihoz fűződő – érzelmi – kapcsolatról sem, amely a maláj – iszlámra épülő – jog szerint tiltott, s büntetendő lenne.)

25 Felmerülhet bármiféle vallási (politikai) fanatizmus, erre vonatkozóan az ellenzéki „aktivitás” tényét nem erősítették meg a hatóságok.

26 Ha a rejtély nem oldódik meg, és nem bizonyosodik be emberi mulasztás, tudatos, szándékos (bűnös) tett, akkor a biztosítótársaság(ok) helytállnak a gépen lévő összes személyért – beleértve a kapitányt is. Ha megállapítható lesz személyi felelősség, akkor azonban a Malaysia Airlinesnak kell helytállnia, és ez nagy különbség. (Már több nagy múltú és tökeerős légitársaság ment csődbe az elmúlt évtizedekben felelősségalapú kártérítési összegek miatt.) A Malaysia Airlines foglalásainál egyébként már az eset utáni tíz napon belül 20–30%-os csökkenést regisztráltak.

- A gép irányítója mindenképpen rejtőzködésre, lopakodásra, tudatos eltűnésre törekedett, s ehhez eszköz lehetett az „árnyékreplés”, a túl magasra, illetve túl alacsonyra repülés, az első nagy fordulat időzítése, a holttér és holtidő kihasználása, a Malajzia felé vezető gyors út választása, és utána a „minél előbb az óceán fölé” elvének érvényesítése.
- A minél előbb és minél láthatatlanabban az óceán fölé érés, a kimenekülés több racionális célt is szolgálhatott: a radarok látóköréből való kibújást, a szárazföldi leszállás fizikai lehetőségének kizárását a kerozin végeessége miatt, és az sem kizárt, hogy esélyt sem kívánt magának adni, hogy (lemondva halálos szándékáról) visszafordítsa a járművet egy biztonságos szárazföldi leszállópályára, miután ezzel a géppel vízre nem lehet leszállni balesetmentesen, és ezt ne tehessék meg a katonai elfogógépek sem, ha netán elérnék őt tette közben (amire azért reálisan számíthatott).

A verziókat egyelőre nem döntötte meg egyik adat sem, ugyanakkor bizonyosságot vagy ahhoz közeli, nagy valószínűséggel bíró állapotot sem nyugtázhatunk. Bármiféle ilyen irányú verziót, amely a személyzet tudatos vagy tudattalan, gondatlan tetteire utalt volna, a maláj hatóságok azonnal visszautasítottak, még a feltételezéseket is. Magunk is csak gyaníthatjuk, modellezhetjük a történeteket. Reményt adhat esetleg a fekete doboz tartalma, ha a pilótafülkében beszélt valaki az utolsó két órában. Például üzenetet hagyott az utókornak, vagy netán többen voltak ott és egymással beszéltek. Annak persze tudatosnak kellett lennie, hiszen aki ebben részt vett, az pontosan tudta, hogy mit rögzít, hogyan működik a fekete doboz, amely még akár – mint azt tapasztalhattuk a francia gép esetében – két év elteltével is „vall.”

Talán további reményt ad tanulmányunk májusi írásakor a szimulátor törölt adatainak visszanyerése is, ha a verzióknak van valami köze a valósághoz, azonban könnyen lehet, hogy csak egy lelkiismeretes, szorgalmas pilóta otthoni gyakorlása lesz rajta, semmi több.²⁷ Végül segíthet a jövőben bármikor az általunk a katedráról sokszor hangoztatott „legnagyobb rendőr a véletlen” elve. Valamilyen emberi vagy digitális forrásból, valamelyik piramismodelles közvetítőből (mediátorból) becsúsztat, beeshet a kutatásba egy olyan adat, információ, amely mindent megmagyaráz, rávilágít az összes kérdésre, és a válaszokat is tálcán nyújtja. Ebben (is) reménykedjünk!

Tanulságok, javaslatok

Mindenesetre, amíg ez a (véletlen) beesés megtörténik, addig is már most megfogalmazhatunk számos (biztonsági) észrevételt, tanulságot és javaslatot a hasonló megrázó esetek megelőzése, elkerülése érdekében.

Első észrevételként emlékeztetjük az olvasót, hogy egy bátor fiatalember, név szerint Mathias Rust 1987. május 28-án, Cessna típusú kisrepülőgéppel leszállt a

²⁷ A tanulmány nyomdai előkészítése közben napvilágot látott, júniusi nemzetközi sajtóforrások szerint a kapitány által törölt szimulátoros adatokat az FBI feltárta, visszanyerte. Egy apró óceáni szigetre való – rövid pályás – leszállást gyakorolt a kapitány az otthonában tartott szimulátora segítségével. (Újabb indíciум, gyanúok.)

moszkvai Vörös térre úgy, hogy landolásáig senkinek, így a katonai radaroknak (és figyelőiknek) sem tűnt fel a légsértés. A 2001. szeptember 11-i amerikai repülőgépes eseményeket nem is kell részleteznünk, mindenki ismeri, hogy több gép is „elszabadult” a légtérben. 2013-ban pedig Edward Snowden, az amerikai Nemzetbiztonsági Ügynökség (NSA) informatikusa feltárta, hogy bárki és bármi lehallgatható, megfigyelhető a világban. 2014. május 28-án világgá kürtölte, hogy „az USA ma már több és jobb hírszerzési adathoz jut számítógépekből, mint emberektől.”

2001 óta minden laikus abban a meggyőződésben volt, hogy egyetlen mozgó objektum sem „tűnhet el a térképről”, különösen nem egy 300 tonnás repülőgép. A maláj gép eltűnése azonban azt mutatja, hogy a valóságban ez koránt sincs így a világ minden pontján és az élet minden területén. Megfogalmazhatjuk, hogy:

- lényeges rendszergyengeségek vannak a légtérben,²⁸
- gyengeségek, felületességek, bizonytalanságok mutathatók ki a földi légiforgalmi irányításnál is,²⁹
- a polgári (alkalmanként a katonai) radarozás technikája elavult,³⁰
- a korszerű GPS rendszerre szükség van a polgári repülésben is,
- a repülőgépek számítógépes, kommunikációs, kiszolgáló hálózatát is korszerűbbé kell tenni,
- a polgári és katonai kommunikáció és együttműködés erősítése szükséges a légi forgalomban is,³¹
- a folyamatos pilóta-ellenőrzés, háttérmunka (kiszűrés) elengedhetetlen a légitársaságoknál is.

Reménykedjünk abban is, hogy ezen üzeneteink is eljutnak mind a polgári, mind a katonai szolgálatokhoz, felfogják radarjaikon és komolyan is veszik azokat! Mindannyiunk (hétmilliárd ember) biztonsága követeli ezt.

28 Azért is különösen veszélyes, mert ezen gyengeségekre, hiányosságokra (főleg az eset kapcsán) terrorcsoportok is felfigyelhetnek.

29 A maláj civil és katonai légi irányítók mechanikai hibára gondoltak, amikor észlelték a gép nyugatra fordulását. Azt gondolták, a gép visszatér majd egy maláj reptérre. Az idővesztés, a katonai szolgálat értesítésének késedelmessége (meg nem történte) megbosszulta önmagát. (A maláj hatóságok kezdetben tagadták, nem tárták fel a gép nyugatra fordulásának tényét sem, holott aznap 10.30-kor – katonai radaradatból – már tudták, hogy elfordult.)

30 A BBC szerint gyengék a térségben lévő katonai radarok is, csak az ausztráloknak van horizonton túli – a légkör legfelső rétegein visszaverődő rádióhullámokkal operáló – rendszere, amely akár háromezer kilométerről is észleli a mozgást a levegőben vagy a vízben.

31 Egy azonosítatlan repülőgép tűnt fel a penangi katonai bázis radarján, de nem zavartatták magukat a légi irányítók, a gép ugyanis nem tűnt ellenséges objektumnak. Később kiderült, hogy ez volt az utolsó radaros nyom a gépről. Ha ezt figyelembe vesszük, legalább tudták volna, merre tart a repülő, és nem kutatták volna fölöslegesen a Malaka-szoros, ugyanis a gép jóval délebbre repült. A katonai hatóságok csak egy héttel az eltűnés után adták ki a penangi radarfelvételeket – azt is csak maláj kormányfői nyomásra.

IRODALOMJEGYZÉK

- Beveridge, W. I. B. (1957): *The Art of Scientific Investigation*. New York, Random House.
- Fenyvesi Csaba (2012): A kriminalisztika piramismodellje és alapelvei. In: *Belügyi Szemle*, 60. évf. 10. sz. 14–26.
- Fenyvesi Csaba (2013a): A kriminalisztika XXI. századi világtendenciái. In: *Belügyi Szemle*, 61. évf. 10. sz. 7–33.
- Fenyvesi Csaba (2013b): A kriminalisztika alapelvei. In: *JURA*, 19. évf. 2. sz. 37–50.
- Fenyvesi Csaba (2013c): *A kriminalisztika tendenciái*. MTA doktori értekezés. Pécs.
- Fisher, J. (1963): *The Art of Detection*. New York, Carlton Press.
- Chauveau, L. (1993): *Les traces du crime. Enquete sur la police scientifique*. Paris, Calmann-Lévy.
- Tremmel Flórián (2006): *Bizonyítékok a büntetőeljáráásban*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- Tremmel Flórián–Fenyvesi Csaba–Herke Csongor (2005): *Kriminalisztika tankönyv és atlasz*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- Zlinszky János (1990): *Római büntetőjog*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- <http://mh370.dca.gov.my/>
- <http://aviation-safety.net/database/record.php?id=20140308-0>
- www.mot.gov.my/en/Newsroom/Pages/PressRelease.aspx?RootFolder=%2fen%2f-Newsroom%2fPress%20Release%2fYear%202014&FolderCTID=&View=%7b-7CA08741-EA46-44A4-9A05-60557E3CDF5D%7d
- www.mot.gov.my/PublishingImages/MH370%20-%20Actions%20taken%20between%2001.38%20and%2006.14%20on%20Saturday%208%20March%202014.pdf
- www.mot.gov.my/PublishingImages/MH370%20-%20Cargo%20Manifest%20and%20Airway%20Bill.pdf
- www.mot.gov.my/PublishingImages/MH370%20-%20Passenger%20Manifest.pdf
- www.mot.gov.my/PublishingImages/MH370%20-%20Search%20Radius%20for%20MH370.pdf
- www.aairb.gov.uk/latest_news/updated_statement_on_malaysian_airlines_flight_mh370_is-sued_26_03_14.cfm
- [www.mot.gov.my/en/Newsroom/Press%20Release/Year%202014/Information%20Provided%20To%20MH370%20Investigation%20by%20UK%20Air%20Accidents%20Investigation%20Branch%20\(AAIRB\).pdf](http://www.mot.gov.my/en/Newsroom/Press%20Release/Year%202014/Information%20Provided%20To%20MH370%20Investigation%20by%20UK%20Air%20Accidents%20Investigation%20Branch%20(AAIRB).pdf)
- www.malaysiaairlines.com/my/en/site/mh370.html
- www.icao.int/Search/pages/Results.aspx?k=mh370

SUMMARY

Disappearance of the Malaysian MH370 airplane (Criminalistics and air safety considerations)

FENYVESI Csaba

The disappearance of the Malaysia Airlines airplane (MH370) on the 8th of March 2014 can be analyzed from criminalistics and air safety aspects as well. The study examines this very strange case in light of basic principles and international tendencies of criminalistics. The author creates possible scenarios and decides for one of the possible options substantiating his claim with evidence. Lastly, the writer draws conclusions for air safety to prevent similar cases from happening in the future.

Budapest bűnözésföldrajzi vizsgálata 2009 és 2012 között

MÁTYÁS Szabolcs

A dolgozat a BRFK kriminálstatisztikai adatait elemzi a 2009 és 2012 közötti időszakban, összehasonlítva azt nyolc másik regionális központ bűncselekményi értékeivel. A főbb gyakorisági mutatók tekintetében a főváros a leginkább érintett a vizsgált városok között. Meg kell azonban jegyezni, hogy a főváros külső kerületei lényegesen kevésbé érintettek a bűncselekmények által, mint a belső kerületek. Bécs, Varsó és Prága bűncselekményi értékeivel összehasonlítva a budapesti eredményeket, megállapítható, hogy számos deliktum tekintetében a magyar fővárosban kevesebb bűncselekményt követnek el.

A hazai nagyvárosokat bemutató tanulmánysorozat keretében jelen dolgozatban a főváros vonatkozásában vizsgáltam meg a bűnözés szociálgeográfiai aspektusú, tér- és időbeli változását a 2009 és 2012 közötti időszakban. A magyarországi kriminálgeográfiai vizsgálatokkal kapcsolatban kijelenthetjük, hogy azok erősen fővárosközpontúak, hisz a legtöbb e témakörben íródott tanulmány Budapest bűnügyi helyzetét veszi górcső alá. Az elemzés során kapott értékeket Debrecen, Miskolc, Szeged, Pécs, Győr, Székesfehérvár, Kecskemét és Nyíregyháza kriminálstatisztikai adataival vetetem össze, bár nyilvánvaló volt számomra, hogy a fővárosi értékek igen nagy heterogenitást mutatnak.

Budapest főbb statisztikai adatai

Budapest Magyarország fővárosa, a közép-magyarországi régió és Pest megye központja. Hazánk legnépesebb városa, lakossága 1,74 millió fő (2012). (A budapesti agglomeráció – amelyhez 81 település tartozik – lakosságával együtt jóval több mint kétmillió fő.) A város területe 525,09 négyzetkilométer. Budapest Magyarország kulturális, gazdasági, kereskedelmi, ipari és politikai központja. A város hazánk és Európa egyik legfőbb turisztikai desztinációja, évente több millió turista keresi fel (2011: 4,38 millió). Térszerkezeti adottságai és helyzeti energiái egyedülállók, s ez Közép-Európa legjelentősebb gazdasági erőcentrumává tette. Egyben hazánk közlekedési központja, az ország összes autópályája és főbb vasúti vonala érinti a fővárost. Az évszázadok során kialakult Budapest-központúság és a természeti adottságok következtében a főváros közlekedés-földrajzi adottságai kimagaslók. Méretéből adódóan kerületekre tagozódik, 1950 és 1994 között 22 kerület volt, az 1994-ben létrehozott XXIII. kerülettel együtt – amely a korábbi Soroksár nagyközség területét öleli fel – jelenleg 23 kerület található a fővárosban.

A kerületek rendőrkapitányságai a Budapesti Rendőr-főkapitánysághoz (a későbbiekben: BRFK) tartoznak, azonban a kerületek számánál eggyel kevesebb kapitányság van, ugyanis a XX. és a XXIII. kerületnek közös kapitánysága van, így összesen 22 rendőrkapitányság tartozik a BRFK irányítása alá. A kerületek között igen jelentős társadalmi, gazdasági, népességföldrajzi stb. különbségek fedezhetők fel, s ez gyökeresen eltérő kriminálgeográfiai viszonyokat teremt. Épp ezért a BRFK egységes (az összes kerület kriminálstatisztikai adatait tartalmazó) adatbázisát nem célszerű homogénen kezelni, mivel az egyes kerületek rendszerint nagyvárosnyi lakosságsszámmal rendelkeznek.

Ha Budapest bűnözésföldrajzát vizsgáljuk, akkor feltétlenül érdemes tanulmányozni az ott kialakult szubkultúrákat, vagyis a kultúrát, amely eltér az adott környezetben megszokottól. Egy Budapest méretű városnál már megvannak azok az elkülönült településrészek, amelyek eltérő értékrenddel és társadalmi státuszú lakossággal rendelkeznek. Itt már kimutathatók a kriminalitási különbségek, ahol a bűncselekmények megoszlása igazodik a lakóterület jellegéhez.

A Budapesti Rendőr-főkapitányság bűnügyi helyzetének általános jellemzése (a bűncselekmények számának alakulása, dinamikája és tendenciája)

Az ismertté vált bűncselekmények területi vizsgálata kapcsán megállapítható, hogy a bűncselekményi értékek változásának előjele nem mindig követi az országos bűnügyi trendet. Ennek ellenére egyértelműen megfigyelhető az emelkedő tendencia úgy az országos, mint a fővárosi értékek esetén is (2009: 104 253; 2012: 118 600). A területi vizsgálat során feltétlenül említést érdemel az a tény, hogy a főváros az ország lakosságának valamivel kevesebb, mint egyhatodát adja, az ismertté vált bűncselekményeknek viszont az egynegyede a BRFK illetékességi területén válik ismertté. A főváros tehát döntő befolyással van az országos bűncselekményi értékek alakulására.

Az abszolút értékeket tovább vizsgálva megállapítható, hogy az ismertté vált bűncselekmények számának 1990 és 2011 közötti számtani átlagát tekintve több mint háromszor annyi bűncselekményt követtek el Budapesten, mint a legmagasabb értékkel bíró Pest megyében. A bűnelkövetők esetében ez a differencia „csak” 1,7-szeres.¹

A 2011–2012-es évek vonatkozásában 10,24 százalékkal emelkedett az ismertté vált bűncselekmények száma (107 581 → 118 600). Az emelkedés hátterében Tóth Tamás főkapitány szerint² „a korábbi időszakban az ún. járulékos bűncselekményekként a súlyosabb bűncselekmény magába olvasztotta [...] a kisebb súlyú cselekményeket, azonban a tavalyi évtől ezeket már önálló deliktumként is értékelnünk kellett.”³

1 Patkós-Tóth (2012) 253–254.

2 Tóth (2013) 4.

3 A statisztikai adatszolgáltatás változásának következtében nemcsak Budapesten, hanem az ország valamennyi rendőrkapitányságán megemelkedett az ismertté vált bűncselekmények száma az elmúlt évek értékeihez képest, kivéve azon rendőrkapitányságokét, amelyek már korábban is alkalmazták a B lap helyes kitöltési mechanizmusát (pl. Győri Rendőrkapitányság). Ott, ahol ezt már korábban is helyesen értelmezték, a közrend elleni bűncselekményi fősoport értéke (visszaélés okirattal) már 5–6 évvel ezelőtt megemelkedett.

A BRFK esetében az egyes évek bűncselekményi értékei között – a nagy esetszámok okozta tompító hatás miatt – rendszerint csak elvétve fedezhetők fel olyan mértékben kiugró évek, amelyek extrém módon befolyásolnák egy adott év bűncselekményi struktúráját. Egy kisebb kapitányságnál viszont egy néhány ezer B lapos, sorozat jellegű bűncselekmény is már jelentős hatással van a tárgyév bűncselekményi struktúrájára (például a Székesfehérvári Rendőrkapitányságon 2011–12-ben: 13 369 → 20 081; a Kecskeméti Rendőrkapitányságon 2011–12-ben: 7548 → 11 659).

A bűnözési fertőzöttség

Mint az a fentiekben is említésre került, a BRFK összesített adatai esetében ritkán fedezhetők fel olyan kiugró évek, amikor egy-egy bűncselekmény jelentősen módosítaná egy adott időszak bűncselekményi értékét. Sokkal inkább fedezhetők fel a fővárosi értékek elemzése során több évet felölelő bűnügyi trendek és folyamatok, mint egy-egy sorozat jellegű bűncselekmény okozta bűncselekményi értéktorzulás. Ez természetesen megmutatkozik a 100 000 főre számított bűnözési fertőzöttségben is. Amennyiben más, kisebb népességű városok bűncselekményi értékeiben nem következik be valamilyen extrém bűnügyi szituáció, a fővárosi gyakorisági mutató a legmagasabb. 2011-ben 6205,34, 2012-ben pedig 6815,93 volt a bűnözési gyakoriság értéke. Ezek a számok mintegy másfélszeresei a vizsgált nagyvárosok átlagának. A fővárosi értékek természetesen meghaladják az országos gyakorisági mutatót is (2012-ben Budapesten: 6815; országosan: 4722).

A fővárosi gyakorisági mutatót kerületi bontásban vizsgálva megállapítható, hogy rendkívül heterogén Budapest bűnügyi térképe. Elsősorban a külső kerületeknél (pl. XVI., XXII.) figyelhető meg, hogy a kevésbé fertőzött megyékkel mutatnak rokon vonásokat. A város központi kerületei (pl. V., VIII., XIII., VI.) viszont az ország leginkább fertőzött területi egységei közé tartoznak.⁴

A bűncselekményi főcsoportok struktúrája

A személy elleni bűncselekmények számában 2010 óta – statisztikai és bűnügyi szempontból egyaránt – kismértékű csökkenés figyelhető meg (3849 → 3769). A főcsoport részesedése 3,18 százalék, amely az egyik legalacsonyabb a vizsgált városok között. (A legmagasabb gyakorisági értékeket mutató város 2012-ben Debrecen – 6,11 százalék –, Nyíregyháza – 8,58 százalék – és Pécs – 6,98 százalék – volt.) Az országos átlagtól való pozitív elhajlás több mint 2 százalék.

A befejezett emberölés terén már egyértelműen megmutatkozik a nagyvárosi mivolt. A többi vizsgált megyei jogú várossal összevetve a fővárosi értékeket, megállapítható, hogy egyes években nagyságrendi különbségek is megfigyelhetők a gyakoriságot illetően (2011: 90 fő). Az ezt megelőző két évben hetvenegy, illetve hetvennyolc, 2012-ben pedig „mindössze” negyvenhét fő halálozott el. 2012-re tehát 47,8 százalékos csökke-

4 Jármi-Tomay (2011); Patkós-Tóth (2012)

nés következett be az előző év értékeihez képest (78 → 47). A bűncselekmény százezer főre eső gyakorisága 2011-ben 5,19, míg 2012-ben 2,7 volt. Mindkét mutató alapján a budapesti értékek voltak a legmagasabbak. (A legalacsonyabb gyakorisági értékeket mutató város 2012-ben Miskolc – 0,4 –, Szeged – 0,43 – és Debrecen – 1,72 – volt.)

Ha más európai fővárosokhoz hasonlítjuk a budapesti értékeket, és a területileg kisebb, de népességszámát tekintve közel azonos Bécset, Varsót vagy Prágát vesszük alapul, akkor megállapítható, hogy többek között az emberölés, az erőszakos közöszlész, a rablás, de a lopás tekintetében is kevesebb bűncselekményt követtek el a magyar fővárosban.⁵

A testi sértések esetszámai szinuszgörbe-szerűen 1719 és 2047 között ingadoztak. A 2011–12-es évek esetében 3,93 százalékos esetszámi növekedés következett be (1882 → 1956). Rendkívül kedvező Magyarország nagyvárosainak gyakorisági adataival összevetve a testi sértések mutatója. 2011-ben a legalacsonyabb (108,55), 2012-ben pedig a harmadik legalacsonyabb volt a testi sértések lakosságszám-arányosan számított gyakorisága (112,41). (A legalacsonyabb gyakorisági értékeket mutató város 2012-ben Szeged – 94,87 – és Székesfehérvár – 106,34 – volt.)

A közlekedési bűncselekményekben 2010 óta csökkenés figyelhető meg, melynek mértéke mintegy 20 százalék (2170 → 1686). 2012-ben a *járművezetés ittas állapotban* bűncselekmény 18,07 százalékkal, a *járművezetés bódult állapotban* pedig 3,3 százalékkal csökkent. A főcsoport részesedése az ismertté vált bűncselekményekből 1,42 százalék. Ez az érték – amennyiben nem számítjuk a strukturálisan torzult székesfehérvári értékeket – a legalacsonyabb a vizsgált városok között. (2012-ben a második legalacsonyabb gyakorisági érték a Szegedi Rendőrkapitányságon – 2,17 –, a legmagasabb pedig a Nyíregyházi Rendőrkapitányságon – 3,82 – realizálódott.) Ez részben azzal hozható összefüggésbe, hogy a BRFK-nál „hiányzik” a többi kapitányság esetében a városon kívül található illetékességi terület, ahol látszólag kisebb a rendőrségi kontroll, ahol a közlekedési bűncselekmények nagy számban következnek be. A személyi sérüléses balesetek 2012-ben 4,8 százalékkal csökkentek (3278 → 3120), a halálos balesetek 14,3 százalékkal, a súlyos sérüléssel járó balesetek pedig 2,5 százalékkal emelkedtek.

A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények főcsoportja relatív kiegyenlített esetszámokkal jelentkezik. 2012-re az azt megelőző év értékéhez képest 12,7 százalékkal csökkent a főcsoportban ismertté vált deliktumok száma (764 → 667). Rendkívül pozitív, hogy a vizsgált városok között – amennyiben a torzult székesfehérvári értékeket nem vesszük figyelembe – a legalacsonyabb volt a főcsoport részesedése (2012: 0,56 százalék). (2012-ben a második legalacsonyabb gyakorisági érték a Kecskeméti Rendőrkapitányságon – 0,86 –, a legmagasabb pedig a Nyíregyházi Rendőrkapitányságon – 1,6 – realizálódott.) A főcsoporton belül a legnagyobb csökkenés a *kiskorú veszélyeztetése* (30,6 százalék) és a *tartás elmulasztása* (16,6 százalék) bűncselekmények esetében regisztrálható. Tekintettel arra, hogy mindkét deliktum a kiskorúakra nézve hátrányos, ezért az elrendelt nyomozások soronkívüliséget élveznek, és

⁵ Tóth (2013) 4.

kiemelt figyelmet kapnak.⁶ Az *erőszakos közöszlések* 2010 és 2012 közé eső esetszámai huszonhat és huszonkilenc között ingadoztak. Gyakoriság tekintetében a negyedik és az ötödik legmagasabb mutató realizálódott, vagyis a főváros a közepesen fertőzött települések közé sorolható. Az érintett időszakban a 2009-es év tekinthető kiugrónak, amikor negyvenegy erőszakos közöszlést követtek el.

Az *államigazgatás, az igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága elleni bűncselekményekben* 2012-ben következett be jelentős emelkedés, amikor közel ötszázzal növekedtek a főcsoport bűncselekményei (1061 → 1525). Részesedése ezáltal 0,3 százalékkal emelkedett a 2011-es év értékéhez képest (2012-ben 1,29 százalék). Az emelkedés ellenére az egyik legalacsonyabb a főváros részesedése volt a vizsgált kilenc város között. (A legalacsonyabb gyakorisági értéket 2012-ben a Székesfehérvári – 0,55 – és a Kecskeméti Rendőrkapitányság – 0,55 – mutatta.)

A *közrend elleni bűncselekmények* – követve az országos trendet – 2009 és 2012 között jelentős esetszámi növekedésen mentek keresztül, és közel kétszeresére emelkedett a számuk (15 975 → 31 885). 2012-re az előző évhez képest 56,7 százalékos emelkedés következett be (20 342 → 31 885). A főcsoport részesedése 2012-ben 26,88 százalék volt, ami az egyik legalacsonyabb volt az érintett régióközpontok között. A főcsoport drasztikus esetszámi növekedése mögött a *visszaélés okirattal* bűncselekmény 211,5 százalékos emelkedése áll (7002 → 21 814). Az emelkedést a B lap már más városoknál is megfigyelhető kitöltési mechanizmusa okozta (lásd: 3-as számú lábjegyzet).

A főcsoportnak a szubjektív biztonságérzetre egyik legnagyobb hatást gyakorló deliktuma a *garázdaság*. Ennek esetszámai – a 2012-es év 16,9 százalékos emelkedésének ismeretében is – viszonylagos stabilitást mutatva, 1748 (2009) és 2052 (2012) között ingadoztak. A bűncselekmény gyakorisága alapján a főváros 2011-ben a 3. (101,29), 2012-ben pedig a 4. legalacsonyabb értéket mutatta (117,93). Ezek az értékek már csak annak a ténynek az ismeretében is figyelemre méltók, hogy a fővárosban gyakorlatilag heti rendszerességgel kerülnek megrendezésre olyan nagy tömegeket vonzó, kiemelt rendőri biztosítást igénylő rendezvények (elsősorban sportrendezvények), ahol gyakoriak a rendbontások (elsősorban garázdaság), amelyek nyilvánvalóan jelentősen emelik a deliktum számát.⁷ (A tömegrendezvényeknek a fiatalokra és a bűncselekményekre gyakorolt kedvezőtlen hatása már az 1960-as évektől problémaként jelentkezett a BRFK-n.)⁸

A *gazdasági bűncselekmények* terjedelmében 2012-ben következett egy nagyobb arányú emelkedés (53 százalék) (4839 → 7398). Ezt megelőzően ötezer környékén volt az ismertté vált gazdasági bűncselekmények száma. 2012-ben a főcsoport részesedése 6,24 százalék volt. (A főcsoport bűncselekményei a legnagyobb és a legkisebb részesedést 2012-ben a Szegedi Rendőrkapitányságon – 8,5 százalék –, illetve a Miskolci Ren-

6 Tóth (2013) 6.

7 „A Budapesti Rendőr-főkapitányság 2012. évben összesen 1879 rendezvény és 339 utazás és programhely biztosítást hajtott végre. A csapatszolgálati századok 2012. évben 419 esetben vettek részt biztosítási feladatok ellátásában. Ezek jellemzően sportesemények, védett személyek biztosítása, a március 15-ei, illetve október 23-ai állami ünnepség, mozgalmak által szervezett demonstrációk, bírói tárgyalások.” – Tóth (2013) 8.

8 Kobolka-Sallai (2008)

dőrkapitányságon – 2,9 százalék – érték el.) Az emelkedés hátterében a *készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés* 123 százalékos emelkedése áll (4839 → 7398), amely főként a bankkártyák mind szélesebb körben való elterjedésének egyik negatív következménye.⁹ A *pénzhamisítások* esetszámában 2009 óta igen figyelemre méltó, 65,79 százalékos csökkenés következett be (418 → 143). Feltétlenül említést érdemel a csökkenés dinamikája, amely a 2010–11-es években volt a legerőteljesebb (az esetszám ekkor 368-ról 176-ra csökkent). Szintén figyelemre méltó a deliktum gyakorisági mutatója. A 2011-es év értéke alapján (10,15) a közepesen fertőzött városok közé sorolható Budapest, a 2012-es év 8,22-os mutatója alapján viszont a legalacsonyabb érték realizálódott a fővárosban.

A *vagyon elleni bűncselekmények* esetszámai a vizsgált időszakban kiegyenlítettnek tekinthetők, abszolút értékei 71 567 és 76 044 között ingadoztak. 2010 óta csekély mértékben ugyan, de a főcsoport esetszámai csökkennek (76 044 → 71 567). A főcsoport részesedése meglehetősen magas (2012-ben 60,34 százalék) – annak ellenére, hogy a 2011–12-es évek esetében a részesedésben 4 százalékos csökkenés következett be –, a vizsgált városok között a legmagasabb volt, az országos átlagot pedig 5 százalékkal haladta meg. A vizsgált kilenc város esetében a legmagasabb értéket mutató Nyíregyháza (55 százalék) és Miskolc (56,04 százalék) is 5, illetve 4 százalékkal előzte meg a főváros a vagyon elleni főcsoport részesedése terén.¹⁰

A *lopások* számában 2010 óta csekély mértékű csökkenés tapasztalható (44 319 → 41 705). A BRFK mutatója a csökkenés ellenére is kétszerese a vizsgált városok értékeinek (2012-ben 2396,78). Ennek oka egyértelműen a nagyvárosi lét jellegzetességeiben keresendő, s ez az alábbiakban taglalt bűncselekménytípusok gyakoriságában markánsan megmutatkozik. Az ismertté vált lopások számában 2012-re 3,5 százalékos csökkenés következett be, s ez a szubjektív biztonságérzet alakulása szempontjából kevésbé tekinthető relevánsnak, azonban a gazdasági válság okozta társadalmi és gazdasági feszültségek következtében rendkívül pozitívnak minősíthető. A lopás adja a főcsoport ismertté vált bűncselekményeinek több mint felét (2012-ben 58 százalék). A lopáson belül 13,8 százalékkal növekedett az ismertté vált személygépkocsi-lopások száma.¹¹ A *betöréses lopások* esetében 2009 és 2011 között erőteljes területi növekedés következett be (7904 → 10 743), majd 2012-ben 600-zal csökkent az ismertté vált betöréses lopások száma. A vizsgált időszak utolsó két évében a főváros a harmadik legérzékenyebb település volt a bűncselekmény gyakoriságát illetően (582,29). (Az első Miskolc – 817,92 –, míg a második Pécs – 690,2 – lett.)

A *rablás* bűncselekmény tekintetében kiugró Budapest érintettsége. A 2010–12-es évek értékeit vizsgálva megállapítható, hogy éves szinten mintegy ezerötven deliktum realizálódik (2012-ben 1446). Az abszolút értékeknél „beszédesebb” a gyakorisági

9 Tóth (2013) 7.

10 A Székesfehérvári Rendőrkapitányságon a 2011–12-es évek vonatkozásában a vagyon elleni főcsoport bűncselekményeinél jelentős emelkedés következett be (7092 → 15 709), amely így a főcsoport részesedését jelentősen megnövelte (53,05 százalék → 78,23 százalék). Ez az emelkedés azonban nem a valós bűnügyi helyzetet tükrözi, ezért a Székesfehérvári Rendőrkapitányság értékeit jelen esetben nem vettem figyelembe.

11 Tóth (2013) 4.

mutató. 2012-ben 83,1 (!) volt a százezer főre eső rablások száma (2011-ben 89,29). A település érintettsége különösen akkor szembetűnő, ha összevetjük vidéki nagyvárosaink értékeivel. A 2012-ben legkevésbé érintett Nyíregyháza és Budapest között közel ötszörös volt a differencia, de a főváros és Miskolc között is közel kétszeres különbség figyelhető meg. A jelentős eltérések hátterében részben a nagyvárosi anonimitás nyújtotta kedvező elkövetési feltételek állnak.

A *rongálások* estében szintén hasonló aránytalanságok fedezhetők fel. A 2011-es és 2012-es év gyakorisági értékei alapján a leginkább érintett Budapest és a legkevésbé érintett városok gyakorisági mutatói között három-, olykor pedig négyszeres különbség fedezhető fel (2012: Nyíregyháza – 73,45; Budapest – 266,78). A 2012-es év 4642 darabos esetszáma és a 266,78-as gyakorisági mutatója relatív kedvezőnek tekinthető, amennyiben azt a 2010-es év 7418 darabos „aktaszámával” vetjük össze. A rongálások döntő többsége motiválatlan, garázda jellegű cselekmény, s ez a nagyvárosi élet egyik negatív következményének tekinthető. Budapesten halmozottan jelentkezik a nagyvárosokra jellemző, népességkoncentráció okozta sokszínűség (etnikai, jövedelmi stb.) és az emberi kapcsolatok elszemélytelenedése, melyek hatására csökken a társadalmi kontroll és a normákhoz való alkalmazkodás kényszere. Ebből adódóan országos szinten a fővárosban a legmagasabb a normaszegő és a deviáns viselkedésű emberek aránya, akiknél igen gyakori az alkohol- és a kábítószer-fogyasztás, a mentális betegségek, illetve a vandalizmusra való hajlam.¹²

A vagyon elleni főcsoportban számos olyan bűncselekmény szerepel, melyek elkövetése nagyban befolyásolja a szubjektív biztonságérzet alakulását. Ezen deliktumok közül 2012-ben többen pozitív előjelű változások történtek. A gépjárműfeltörések száma 8 százalékkal, a betöréses lopásoké 5,7 százalékkal, a lakásbetöréseké 2,2 százalékkal, a rablásoké pedig 6,6 százalékkal csökkent. Utóbbi kapcsán kiemelendő, hogy a postahivatalok és a pénzintézetek sérelmére elkövetett fegyveres rablások száma csökkent, viszont a kiskereskedelmi egységek sérelmére elkövetett rablások száma nőtt. Égető problémaként jelentkezik a BRFK működési területén a színesfémlopás. A bűncselekmény országos szinten is egyre nagyobb gondot okoz. A kiváltó ok: a színesfémeknek az elmúlt néhány évben bekövetkezett áremelkedése. Olyan mértékben emelkedett a színesfémek felvásárlási ára az elmúlt időszakban, hogy sok bűnelkövető számára gyakorlatilag ez biztosítja a megélhetést. Az elkövetők elsősorban a MÁV Zrt, a BKV Zrt. és a Magyar Telekom Nyrt. sérelmére követnek el éves szinten több százmillió forint értékben bűncselekményeket. Csekély mértékben ugyan, 4 százalékkal emelkedett a zsebtörések száma. Nemzetközi összehasonlításban azonban még mindig alacsonyabb ezek száma, mint Bécsben vagy Prágában.¹³

Bár a *közterületen elkövetett bűncselekmények* számában 2010 óta csökkenés figyelhető meg (41 414 → 37 793), gyakorisága alapján a legkisebb mutatójú városokkal összevetve akár 2,5-szeres különbség is megállapítható (2012: Budapest – 2171,96; Miskolc – 843,37). A közterületen elkövetett bűncselekmények számának csökkenté-

¹² Jármi–Tomay (2011)

¹³ Tóth (2013) 4.

se érdekében úttörő jellegű lépéseket tettek a főváros egyes kerületeiben a térfigyelő rendszerek kiépítésével. Ennek hatására a főváros számos, bűnügyi szempontból neuralgikus pontján jelentősen csökkent a közterületeken elkövetett bűnesetek száma.

A közbiztonság és a szubjektív biztonságérzet szempontjából mindenképp negatív előjellel minősíthető az a tény, hogy az ismertté vált *személy elleni erőszakos bűncselekmények* számában 2009 óta monoton növekedés figyelhető meg. Értéke 2009 és 2012 között 33,44 százalékkal emelkedett (5162 → 6888). Az összesített adatok alapján a növekedés ellenére is a közepesen érintett települések közé sorolható a főváros. Az ügyszám statisztika adatai alapján összességében kijelenthetjük, hogy amennyiben „az állampolgárokat leginkább irritáló bűncselekmények mutatóit összehasonlítjuk a környező országok fővárosainak bűnügyi statisztikai mutatóival, megállapítható, hogy Budapest közbiztonsága jó, az európai átlagnak megfelelő, több bűncselekmény tekintetében pedig igen kiváló eredményeket mutat fel.”¹⁴

A bűnözés személyi oldala

Az ismertté vált bűnelkövetők

Az ismertté vált bűnelkövetők száma 2010 óta csökken (2012-ben 13 633 fő). A lakosságszám-arányos gyakorisági mutató alapján a bűnelkövetők száma a második legkedvezőbb értéket mutatta (2012-ben az első Székesfehérvár – 676,87 –, a második Budapest – 796,22 – volt). A fenti értékek alapján azt a megállapítást tehetjük, hogy az ismertté vált bűncselekmények gyakorisága jóval a vizsgált városok átlaga feletti, a bűnelkövetők gyakorisága pedig átlag alatti volt. Ez alapján kijelenthetjük, hogy a fővárosban bűncselekményt elkövetők által megvalósított deliktumok száma átlag feletti (8,7 bcs./fő). Ugyanezen számítási mód alapján a 2012-ben legalacsonyabb bűnözési fertőzöttséget mutató Nyíregyházi Rendőrkapitányság esetében a fenti érték 3,6 volt.

A fiatalok száma a vizsgált időszakon belül 2010-ben és 2011-ben mutatott 1300 feletti értéket, 2009-ben és 2012-ben viszont az 1100-at sem érte el. A 2012-es év kedvezőnek tekinthető gyakorisági mutatója alapján a 14–17 év közötti bűnelkövetők aránya volt a legalacsonyabb az ismertté vált bűnelkövetők körében (7,6 százalék). (A két legmagasabb részesedést mutató város 2012-ben Miskolc – 12,73 százalék – és Nyíregyháza – 12,13 százalék – volt.)

A főváros értékeit a megyei főkapitányságok adataival összehasonlítva megállapítható, hogy Budapest a bűnelkövetők gyakoriságát tekintve csak a rangsor második felében található. A leginkább fertőzött megyék bűnkibocsátó területként azonosíthatók (pl. Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye). Ezen megyékből a bűnelkövetők egy része nagy valószínűséggel nem saját megyéjében, hanem más megyében, elsősorban a BRFK működési területén követ el bűncselekményeket.¹⁵

¹⁴ Uo.

¹⁵ Patkós-Tóth (2012) 256.

A bűncselekmények jóval nagyobb számban fordulnak elő a belváros fizikailag leromlott és „slumosodott” területein (lásd: betört ablak, „broken window” elmélet). Ezért tekinthető kiemelt fontosságúnak a belváros e gettósodott területeinek újjáélesztése, szociális és fizikai rehabilitációja. A Józsefváros egyik legnagyobb krízisterületén, a Magdolna negyedben a probléma kezelésére szakemberek bevonásával egy modellkísérleti programot indítottak el. Ennek keretében az egyik prioritás a városrész szociális rehabilitációja volt. A bűnmegelőzéssel és szociális munkával foglalkozó szakemberek kiemelt figyelmet fordítottak a területen élő gyermek- és fiatalkorúakra, mivel rendkívül nagy a veszélye a korcsoportok viktimizációjának, illetve bűnelkövetővé válásuknak.¹⁶

Sértetti oldal

A bűncselekmények áldozatává vált személyek számában 2009 óta 25,44 százalékos emelkedés következett be (2009: 58 375 → 2012: 73 226). A gyermekkorú sértettek esetében az érintett városok között az egyik legkedvezőbb mutatóval a főváros rendelkezik. 2012-ben a korcsoport részesedése mindössze 0,94 százalék volt. Számuk tekintetében 2012-ben 3,4 százalékos csökkenés következett be (709 → 685). A fiatalkorúak esetében 2009 és 2011 között számottevő területi növekedés volt tapasztalható (1294 → 1687), majd értékük 2012-ben 1687-ről 1560-ra csökkent (7,53 százalékos csökkenés). Mindkét korcsoport esetében a kapott érték a várakozásomtól eltérő, mivel a kriminológiai kutatások azt igazolják, hogy a nagyvárosokban nagyobb a viktimizáció veszélye, mint egy kisebb lélekszámú településen.

Az időskorú sértettek számának esetében 2009 óta tartó növekedés figyelhető meg (8970 → 13 740). A jelentős területi növekedés ellenére is átlagosnak tekinthető a korcsoport aránya a sértetti halmazból. (2012-ben az első Székesfehérvár – 15,08 százalék –, a második Nyíregyháza – 16,89 százalék –, a harmadik Kecskemét – 16,96 –, a negyedik Budapest – 18,76 százalék – volt.) A budapesti érték is kedvezőnek tekinthető, mivel a nagyvárosi anonimitást kihasználva a fővárosban a legkedvezőbbek a feltételek arra, hogy a koruknál fogva kiszolgáltatott emberek például csalás- és lopás-sorozatok áldozataivá váljanak.

A sértettek kapcsán a főváros esetében mindenképp meg kell említeni, hogy más városokhoz viszonyítva jelentős a külföldi sértettek száma. Ennek meghatározása azonban rendkívül problematikus, mivel esetükben jelentős látenciával számolhatunk.¹⁷ Ennek okát a kutatók részben abban látják, hogy legtöbbjük csak a súlyos deliktumok bekövetkeztekor él feljelentéssel,¹⁸ és főként azon bűncselekmények vonatkozásában, melyekben a biztosító a feljelentés megtételéhez köti a kár megtérítését.¹⁹ Abszolút értelemben a legtöbb külföldi a fővárosban válik sértetté, s ez tulajdonképpen törvényszerűnek mondható. A külföldiek sérelmére megvalósított bűncselekmények zömmel

¹⁶ Jármi-Tomay (2011)

¹⁷ Uo.

¹⁸ Michalkó (1996) 16.

¹⁹ Déri (2005)

vagyon elleni deliktumok, elsősorban lopások (pl. zseblopás) és gépkocsival összefüggésbe hozható bűncselekmények. Az ún. *gazdag nyugati turisták* a legveszélyeztetettebbek, mivel részint ők hoznak magukkal jelentős értéket képviselő tárgyakat, másrészt pedig ők azok, akik kevésbé vannak felkészülve ilyen jellegű támadásokra.²⁰

Nyomozati eredményesség

A BRFK nyomozati eredményességével kapcsolatban megállapítható, hogy az a vizsgált évek többségében legalább 10 százalékkal alacsonyabb, mint az érintett városoké. Ennek nyilvánvaló oka a város méretében és az ebből adódó kriminológiai törvényszerűségekben keresendő. A – nappali népességét tekintve – mintegy kétmillió városban jóval nagyobb számban fordulnak elő olyan ún. tömegügyeknek (vagy tucatügyeknek) nevezett deliktumok, melyek nyomozási eredményessége – más nagyvárosokhoz hasonlóan – rendkívül alacsony (zseblopás, kerékpárlopás, alkalmi lopások stb.). A nyomozati eredményességet csökkentik továbbá a külföldiek sérelmére elkövetett bűncselekményekben folytatott – nagy százalékban – eredménytelen nyomozások is.

Hasonlóan a vizsgált városokhoz, az érintett négy év alatt a fővárosban is jelentős csökkenés következett be a nyomozati eredményesség terén (2009: 39,96 százalék → 2012: 20,81 százalék). Ennek okaként a többi kapitányság esetében is megjelölt jogszabályi és statisztikai változásokat lehet megemlíteni.

Konklúzió

A főváros bűnügyi értelemben egy zárvány Pest megyében, ugyanis a megye a bűnözési fertőzöttség tekintetében az országos átlag alatti értékeket mutat, míg Budapest jóval afelett. Az országos trendek megfigyelhetők a főváros bűncselekményi értékeiben, bár egyes deliktumok és főcsoportok esetében vannak kisebb eltérések. Az elmúlt évek növekvő tendenciája a BRFK értékeiben szintén megfigyelhető, ennek okai azonban – a legtöbb vizsgált nagyvároshoz hasonlóan – nem a bűnügyi, operatív helyzet romlásában, hanem főként a statisztikai eljárás változásában keresendők. A főváros értékeit elemezve mindenképp szembetűnő, hogy az egyes évek viszonylatában rendkívül kiegyenlített bűncselekményi értékek regisztrálhatók, s ez elsősorban annak a következménye, hogy a huszonkét rendőrkapitányságból álló BRFK összesített értékei képesek tompítani egy-egy kiugró kerületi értéket. A másik fő jellegzetesség a területi heterogenitás. Az egyes kerületek egymástól jelentős különbséget mutatnak úgy a bűnözési fertőzöttség, mint a bűncselekményi struktúra tekintetében. Egyértelműen a nagyvárosi mivolt negatív következményeként tekinthetünk arra, hogy lakosságszám-arányosan rendkívül magas a befejezett emberölések, illetve a vagyon elleni főcsoport aránya. Rendkívül pozitívnak tekinthető viszont az, hogy a vizsgált városokhoz képest is alacsony a közlekedési főcsoport aránya, s ez főként azzal magyarázható, hogy a főváros esetében hiányzik a más városoknál meglévő illetékességi terület.

²⁰ Michalkó (2002) 28.

Jelen publikáció számos olyan eredményt tartalmaz, melyek felhasználhatók többek között a kapitányságvezetői évértékelő jelentések készítésénél, illetve a rendészeti oktatás terén. A publikáció utóbbi területen való megismertetését különösen azért tartom fontosnak, mivel rendőri munkám során gyakran tapasztalom, hogy nemcsak a frissen végzett munkatársaim, de még az évek óta rendészeti területen dolgozók sincsenek tisztában a Magyarországon lezajló főbb bűnügyi trendekkel, strukturális változásokkal, illetve a térbeli és időbeli különbségekkel.

IRODALOMJEGYZÉK

- Déri Pál (2005): Az összбűnözési statisztika nem a valóságot mutatja. In: *Belügyi Szemle*, 53. évf. 2. sz. 57–66.
- Jármi Gyöngyi – Tomay Kyra (szerk.) (2011): *Biztonságos város – Kézikönyv a városi bűnmegelőzés lehetőségeiről*. Budapest, VÁTI.
- Kobolka István – Sallai János (2008): Budapest kriminálgeográfiája 1960–1985 között. In: *KBH Szakmai Szemle*, 4. évf. 3. sz. 89–105.
- Michalkó Gábor (1996): A nemzetközi turizmus бűнözésföldrajzi aspektusai Budapesten. In: *Belügyi Szemle*, 34. évf. 11. sz. 12–30.
- Michalkó Gábor (2002): Magyarország turizmusának kriminálgeográfiája. In: *Belügyi Szemle*, 50. évf. 10. sz. 68–85.
- Patkós Csaba – Tóth Antal (2012): A бűнözés néhány térbeli jellemzője a rendszerváltás utáni Magyarországon. In: *Területi Statisztika* 15., 52. évf. 3. sz. 250–263.
- Tóth Tamás (2013): *Beszámoló a Budapesti Rendőr-főkapitányság 2012. évi tevékenységéről*. Budapest.

SUMMARY

Criminal geographical analysis of Budapest between 2009-2012

MÁTYÁS Szabolcs

This essay analyzed the criminal statistical data of the Budapest Police Headquarters from 2009 and 2012 comparing with the values of eight different regional centers. From the aspect of the main frequency indicators the capital is the most affected among the analyzed cities. Though it has to be mentioned that the outer districts of the capital are significantly less affected by crime than its inside districts. Comparing the criminal data of Budapest with those of Vienna, Warsaw and Prague, it can be concluded that as regards delicts less crime is committed in the Hungarian capital than in the other capitals.

A kriminalisztika jövője. Konferenciabeszámoló¹

HORVÁTH Orsolya

A beszámoló a Magyar Rendészettudományi Társaság Kriminalisztika jövője munkacsoportja által szervezett kerekasztal-megbeszélésen elhangzottakat tartalmazza. A konferencia előadói és hozzászólói hasznos gondolatokat fogalmaztak meg ezen interdiszciplináris tudományterület jelenéről és jövőbeni fejlesztési lehetőségeiről.

A „Kriminalisztika jövője” címmel a Magyar Rendészettudományi Társaság (MRTT) Bűnügyi Tagozata és a frissen alakult Kriminalisztika jövője munkacsoport kerekasztal-beszélgetést rendezett 2014. február 27-én a Nemzeti Közszerületi Egyetem Rendészettudományi Karán (NKE RTK). Az eseménynek a kar díszterme adott otthont. A tanácskozás célja az volt, hogy a hazai kriminalisták, a kriminalisztika iránt érdeklődő szakemberek megosszák egymással elképzeléseiket, gondolataikat a jövő kriminalisztikájáról, a kriminalisztika jövőjéről.

A kriminalisztika – mint interdiszciplináris ténytudomány – jelentőségét jelzi, hogy nemcsak a díszterem telt meg érdeklődőkkel, hanem még a karzaton is helyet foglaltak a vendégek. A konferencia egyik védnöke, Takács Tibor r. vezérőrnagy, bűnügyi főigazgató, országos rendőrfőkapitány-helyettes a konferencián nem tudott jelen lenni, azonban üzenetében a tudomány és a gyakorlat kapcsolatát hangsúlyozta. Ruzsonyi Péter bv. dandártábornok, az NKE RTK dékánja, a rendezvény védnöke és az MRTT neves képviselői is az esemény fontosságát, annak aktualitását reprezentálták személyükkel.

A kerekasztal-beszélgetés moderátora, levezető elnöki szerepét Janza Frigyes r. vezérőrnagy, az MRTT főtitkára töltötte be. Ruzsonyi Péter köszöntője után Gárdonyi Gergely r. alezredes (a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet – BSZKI – igazgatójának bűnügyi helyettese), a munkacsoport elnöke és Petrétai Dávid (a BSZKI Központi Technikai Osztály kiemelt főtechnikusa), a munkacsoport tagja nyitotta meg a beszélgetést, felvezető előadások tartásával. Amint megtudtuk, a munkacsoport megalakulása, céljának meghatározása hívta életre a konferenciát. Kiemelték, hogy a jövőről dönteni, annak kutatási területeit kijelölni csak a szakmát képviselők, művelők véleményének figyelembevételével lehet. Gárdonyi Gergely hangsúlyozta a következő területek összehangolásának fontosságát, és egyben célul tűzte ki a munkacsoport számára: (1) a kriminalisztika gyakorlatának részletes módszertani kidolgozását, (2) a technikai fejlődés figyelembevételével történő fejlesztéseket, (3) a tudományos igényességet, oktatást és

1 Beszámoló a Magyar Rendészettudományi Társaság Bűnügyi Tagozata és a Kriminalisztika jövője munkacsoport kerekasztal-konferenciájáról.

tudományszervezést. Elmondta, hogy bár mindhárom területen a célok együttes megvalósítása nehéz, ugyanakkor hálás feladatot ró a munkacsoportra. Ismertette, hogy a jövőben kézikönyvek kiadását, a technikai fejlődés által létrehozott modern eszközök hazai adaptálását tervezik. A tudományszervezés (magában foglalva a kriminalisztika iránt érdeklődő kutatók, a pályájuk kezdetén álló fiatalok felkutatását és tehetséggonдозását), a jogi és természettudományos (forenzikus) területek közös fórumszervezése, valamint az interdiszciplináris publikációs lehetőség (amelynek a Belügyi Szemle adna helyet) mind-mind olyan célkitűzés, melynek révén egy tudományos környezet hozható létre, amely ápolja a múltat, és egyben a jövő felé tekint – hangsúlyozta Gárdonyi Gergely.

Előadásában Petrétai Dávid ezen irányelveket fordította a gyakorlati munka nyelvére. Utalt a hazai kutatások múltbéli szerepére, prezentációjában pedig a jelenen keresztül kívánta bemutatni a jövőkutatás aktuális kérdéseit. Rámutatott, hogy a háromdimenziós lézerszkennerek és a 21. századi robottechnika létező eszköz már a modern kriminalisztikában. Kiemelte a digitális adatok jelentőségét, a megfigyelés módszereit, használatát (biztonsági és térfigyelő kamerák, félig tudatos okostelefonok, önkéntes közösségi oldalak), melyeknek kriminalisztikai, büntetőeljárásra történő alkalmazása azonban adott esetben komoly etikai, jogi aggályokat is felvetethet.

A gondolatébresztő felvezető előadásokat követően a jövő kriminalisztikájáról szóló korreferátumok következtek. Katona Géza ny. r. dandártábornok, egyetemi tanár hozzászólása nyitotta a sort, aki felhívta a figyelmet a tudományintegráció jelentőségére, a múlt szerepére a jövő kutatásában. Elmondta, hogy az egyes tudományágak közötti módszerek, tételek átvétele a legfontosabb feladat, mert ezzel lehet biztosítani az inter- és multidiszciplináris környezetet a kriminalisztikában. Érvei szerint a természet- és társadalomtudományok állandó kapcsolatára kell helyezni a hangsúlyt, az értékelésnél azonban tekintettel kell lenni a módszerbeli különbségekre. Ezzel fejleszthető a 21. századi kriminalisztika – zárta mondandóját.

Finszter Géza egyetemi tanár a konferencián nem vett részt, azonban gondolatait írásban elküldte, melyet felolvastak a hallgatóságnak. Ebben négy fő pontban emelte ki az elvégzésre váró feladatokat, s ez korrelál a kriminalisztika jövője munkacsoport célkitűzéseivel is. Eszerint fel kell kutatni a krimináltechnikával, krimináltaktikával foglalkozó szakembereket, a témában PhD-munkát végző hallgatókat. Megítélése szerint a természettudományos kutatások műhelyének legmegfelelőbb otthonául a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet szolgálhat. Véleménye szerint a büntetőeljárás sikerének érdekében az ismereteket át kell adni az ügyészség és a nyomozó hatóság részére. A publikációs lehetőségek, az ismeretek szakmai fórum segítségével történő megosztására, egyes tanulságos kriminalisztikai esetek bemutatására a Belügyi Szemle hasábjai szolgálhatnak.

Harmadik hozzászólóként Kovács Gábor tanszékvezető egyetemi docens új megközelítésbe helyezte a kriminalisztika jövőjét. Véleménye szerint a jelenben kell definiálni a kriminalisztika fogalmát, és a közeljövő kriminalisztikájával kell törődni a realitás szemléletével. A jövő a szakértői metódusok finomodását jelenti majd, kisebb léptékű

előrelépések várhatók. A kihívás a meglévő módszerek megbízható, gyors és egységes alkalmazásában lesz kézzelfogható – fogalmazott. Hozzátette, hogy a szakértői feladat adott: gyorsan, olcsón és jól kell elvégezni a munkát. A cél, hogy ezek a követelmények a jövőben teljesüljenek. Felhívta a figyelmet az előző hozzászólásokban is megjelenő ismeretanyag átadásának fontosságára. Ez azt jelenti, hogy a kirendelő hatóság tudjon kérdezni, legyen tájékozott az adott szakterületen. Ehhez elengedhetetlen a megfelelő háttértudás, az alapos kriminalisztikai ismeret. Mindehhez társulva a jogi karokon történő kriminalisztikaoktatás szerepére kell helyezni a hangsúlyt, hiszen a jövő ügyészei, a nyomozó hatóság tagjai, bírói az alma mater padjai közül kerülnek majd ki.

Következő hozzászólóként Bócz Endre ny. fővárosi ügyész a kriminalisztika jövőjét a tudomány fejlődéseként látta meghatározottnak. Megítélése szerint a tárgyi bizonyítás területe szélesedik majd, ezért a bizonyításelméleti felkészültséget kell előtérbe helyezni, ellenkező esetben téves értelmezéshez vezethet a tárgyi bizonyítékok értelmezése. A krimináltaktikai ismeretek bővítésére – összhangban az eddigi hozzászólókkal – a Belügyi Szemle „Nyomozási gyakorlatok” rovatát említette meg.

Kovács Lajos ny. r. ezredes korreferátumában a hibák szerepére helyezte a hangsúlyt, mely gondolatot Fenyvesi Csaba MTA doktori értekezéséből merítette. A justizmordok közül kiemelte a szakértői kirendelés hiányát és a szagazonosítást. Mindkettő kapcsán elmondta azonban, hogy nem a tudományos háttérben véli a hibát, hanem a szemle során pontatlanul, hiányosan begyűjtött bizonyítékokban. Ezek mögött pedig emberi tényezők játszanak szerepet. A büntetőeljárás sikere is ezen múlik, hiszen a bíróság, az ügyészség ezen „hozott” anyagokból dolgozik. Mivel a hibák a nyomozati szakban történnek, ezért a kriminalisztika jövője az oktatásban, a gyakorlati tapasztalat átadásában, ezáltal a hibák számának nullára redukálásában, az emberi tényező – mint hibalehetőség – kizárásában rejlik.

A szakértői kihívásokkal kapcsolatban Halmai János (BSZKI) osztályvezető tett említést. A következő feladatokat emelte ki: a kriminalisztikának követnie kell a technika fejlődését. Ezáltal a szakembereknek a technikai eszközöket alkalmazniuk kell, és el kell indítaniuk az ezzel kapcsolatos képzéseket. A nemzetköziesedés tendenciájára hivatkozva az adatbázisok megfelelő összekapcsolására és a tapasztalatok átadására van szükség. A számítógépek alkalmazásával összefüggésben megemlítette az AFIS-hoz hasonló rendszerek kiépítését a nyomadatbázisok, írásszakértői algoritmusok tekintetében. A specializáció elengedhetetlen, így a tudomány fejlődésének naprakész követése, a technikai ismeretek gyorsabb elsajátítása eredményesebb szakértői hátteret biztosít a büntetőeljárásban.

Bozó Csaba (BSZKI) osztályvezető hozzászólóként az előzőekben ismertetett véleményekkel egyetértett. Ő is kiemelte a múlt jelentőségét, például azt, hogy húsz év után a bűnügyi technikai egységek ismételten új járműveket kapnak országszerte. Többek között – Kovács Lajoshoz hasonlóan – az emberi tényező fontosságát emelte ki, hiszen az ember az, aki használja a 21. század technikai vívmányait. A kutatóhelyek közül – mint együttműködési lehetőséget – megemlítette a Magyar Tudományos Akadémia szerepét.

A hozzászólásokat követően Nagy Gábor, a BSZKI igazgatója reflektált az elhangzottakra, kiegészítette, valamint összefoglalta azokat. Hangsúlyozta, hogy a tudomány legújabb módszereit kell alkalmazni, melyeknek elő kell segíteniük, hogy a legkevesebb anyagból a lehető legtöbb információt nyerje ki az alkalmazó. Hangsúlyozta az akkreditáció szerepét, amely a hibalehetőségek kiszűrésére szolgál, így a bűnügyi technika akkreditálása is a jövő feladata lesz az eredményesség érdekében.

Külön hozzászólóként Fenyvesi Csaba (PTE ÁJK) habilitált egyetemi docens zárta a jövőről szóló gondolatokat. A kriminalisztika mérőföldkövei mentén, ahogy „A kriminalisztika tendenciái” című MTA doktori értekezésében is írta, a komputer, chipek szerepe válik hangsúlyossá a jövőben, hiszen olyan technikai vívmányokról beszélünk, amelyek segítik az expertizációt, a múltat élesebben képesek vizsgálni, és a digitális adatgyűjtést magasabb szintre emelik.

A kerekasztal-beszélgetést végül a moderátor, Janza Frigyes zárta. A munkacsoport feladataként az együttműködést emelte ki az egyetemek és kutatóintézetek között, melynek egyik leendő színtere lesz a Nemzeti Közszerológati Egyetemen induló kriminalisztika mesterképzési szak, valamint a közeljövőben új tanszékekkel megalakuló Kriminalisztika Intézet. Bár a fenti hozzászólások, korreferátumok méltán érdemeltek volna több időt és teret, ez mégis egy kiváló alkalom volt arra, hogy tényleges eszmecsere jöjjön létre, a jövőről alkotott gondolatok megosztásra kerüljenek, és hazafelé tartva mindenki át-, illetve újragondolja saját elképzeléseit. Az MRTT Kriminalisztika jövője munkacsoportjának tervei szerint a konferencia nem marad folytatás nélkül, a hozzászólások összegzésével, figyelembevételével szerveződnek majd további fórum-lehetőségek.

SUMMARY

The Future of Criminalistics

HORVÁTH Orsolya

This paper presents the summary of lectures and contributions given at a roundtable organized by the Future of Criminalistics Workgroup of the Hungarian Association of Police Sciences on the 27th of February 2014 in Budapest. The speakers shared their views on the present and future development possibilities of this interdisciplinary area of Criminal Sciences.

Comparison on the content of policing and public administration

BALLA Zoltán

Policing is a part of public administration. Both are influenced by the political and economic characteristics of the society. The general task of public administration is the realization of public interest and the carrying out of different public duties. Policing ensures public safety by exercising public authority through legitimate means. Policing is carried out mainly by administrative bodies and to a lesser extent by local governmental and non-governmental bodies, but a policing model has appeared in the organization of the legislative power.

The law in force created a fragmented institutional setup on all aspects of social relations and well-separated and shared the competence sub-systems in the government control. One of these is the policing structure which was discussed in a remarkable aspect by the researches on police in recent years.¹

Policing is sometimes equal to police in the view of ordinary people and sometimes also in the view of experts on administrative law. This was the case from the beginning for a long period. Since bans exist, they have been breached and actions have been taken against offenders. If the ban was related to a certain degree to the people's safety, the guards of security took action against the ones who committed the breach.² The ones taking care of security can be called police.

The purpose of this treatise is not the exploration of the history of policing and police, but for the sake of the topic it should be ascertained that policing in today's meaning as regime functioning within the constitutional limits can be dated from the revolutionary period of 1848–49, although it is undeniable that policing institutes had existed even in feudalism. During the period of the revolution and at the beginning of the 1850s vigorous attempts were made to create an integrated national police, but that could not be established due to the fall of the revolution, and the initiative didn't affect the future developments. But from a public law point of view attention has to be paid to the justification in which Szemere Bertalan (the Minister of Interior of the Batthyány-government) casts light on the main function of the police: "plan has to be made... about the systematization of the crime police in the country. Ensure that torturing is strictly prohibited. If this will be, criminals cannot be brightened without the criminal police."³

1 See for example: Hautzinger (2011) 22–35.

2 More about in: Ernyes (1994) 17.

3 In: Fábíánné Kiss (1973) 189.

Policing or law enforcement

A somewhat undignified confusion emerged not in terms of content but in terms of format due to the fact that the name “policing” has been mixed absolutely inconsistently with the term “law enforcement” in both literature and the legal language since 1990–91. It should be emphasised that it is not a question of scientific content and origin. 1. § (2) point h) of the Act 43 of 2010 about the central state administration bodies, as well as members of the government and the status of Secretaries of State says “law enforcement bodies” but 1. § (2) of the Act 34 of 1994 uses the term “policing”. Justifications of the laws “of course” ignore the explanation. This cannot be attributed to legislators because these terms are used as synonyms in literature as well. For our part, we are forced to accept “law enforcement” and “policing” as analogue terms but we take “policing” as scientifically well-founded – because we have to pay attention to the legal language in use. It is a fact that law enforcement as an expression is devoid of any substantive distinguishing features which could professionally distinguish or disconnect it from for example “policing” – the term coming from Szamel Lajos.

The topic of policing came to light for the first time in the fall of 1989 at the Police Academy, the predecessor of the Faculty of Law Enforcement at the National University of Public Service. It was suggested by one of the great professors largely on the grounds that if there is national defence, there should be law enforcement too. And believe it or not, the term has been introduced in this way to scientific discourse and to the official language with the quiet reception of today’s representative of law enforcement. The first institutionalized form of this is the Szemere Bertalan Hungarian Order of Protection – Science History Society, formed in 1990. In the introductory essay it is written that the author does not wish to strictly define the meaning of law enforcement but under the term every kind of armed forces is understood. Furthermore the following factors are to be included in this term: the structures of armed forces, their dislocation, their tasks, their operation, their legal determination, their equipment and by the same token the educational, social, economic and moral position of human resources.⁴ It is obvious from the essay that the term law enforcement comes from the president of the society and the organization is planning to use it systematically.

With all due respect for the purpose and scientific endeavours of the Society we can state that the founder of the term still owes a) a convincing or at least thoughtful explanation of law enforcement coming to the place of policing b) the scientific analysis and c) justification why the term “law enforcement” is to be used. Taking the above into consideration we regret to say that the legislators started to use the term during codification – typically in Act 110 of 1993 about national defence. With no little inconsistency. A good example for this phenomenon, in addition to the above mentioned laws about central state administration bodies and police, is Act 120 of 2012 which con-

4 “Law Enforcement” – History Books Special Issue 2006.

tains the term “policing tasks” as opposed to the Government decision no. 2073/2004. (IV. 15.) which uses “law enforcement” (as seen in part III. 3.1.).⁵

We take the strict attitude that the term “law enforcement” should be stamped out from policing literature and legislating process. Its unfounded use is untenable for those who read the works of Concha Győző, Tomcsányi Móricz, Kmety Károly, Magyary Zoltán, Szamel Lajos, Berényi Sándor, Lőrincz Lajos, Katona Géza, Szikinger István, Finszter Géza throughout the cultivating the science of policing. (Similar opinion of Finszter Géza: The theory of policing — Kerszöv: 2003. page 61.)

Comparison of the content of public administration and policing

The essence of policing can be deduced from the concept of public administration as a whole-part relation, where policing administration (and its subsystems, including national security administration and corrections, etc.) is a part of public administration as a whole. Fábián Adrián investigates the concept of public administration through the concept of administration, underlining that it is not the only positive definition of public administration.⁶ Rozsnyai Krisztina uses a description which combines the elements of the positive and the negative definition and at the same time it separates the different activities of the state (jurisdiction and legislation) from public administration but also describes its main content elements.⁷ Patyi András and Varga Zs. András also have an integrated approach when, using complex conceptual elements, they detach public administration from the other branches of power. Then they enumerate these elements and highlight the subordinate position of public administration to law and its diverse and comprehensive administrative, public service character.⁸

We cannot give a definition of public administration that is based on professional consensus. Therefore, perhaps it is more appropriate *to collect the (generally) approved content items*. If this approach is acceptable, public administration, in our opinion, can be *described using its six criteria as follows*:

1. Room for manoeuvre for public administration at the macro level is often influenced by political and economic factors. This statement is supported by facts which say that the post-election programme of the government is defined by the programme of the winning political party; the strengthening or liberal philosophy of the policies behind the government determines the movement of public administration in the central or the opposite direction; it is always the winning political factor that gives the leaders of central and regional administrative organs. The influence of economy is shown by the fact that the setting up and feasibility of the various social and public duties are fundamentally defined by the country's economic potential.

⁵ About inconsistent use of terms policing and law enforcement see more in: Dunavölgyi (2011)

⁶ Fábián (2011) 22.

⁷ Rozsnyai (2011) 3.

⁸ Patyi–Varga (2009) 56.

2. Public administration always focuses on realizing a public purpose, duty or service. These are typically defined by the legislative power, for which the framework is provided by the function of state. Experts have various opinions of the functions of the state and their content. One of the most widely accepted views is that we can classify them as internal and external functions. Internal functions are mainly economic, medical, educational, cultural, environmental and policing while external functions are mainly defined as exercising the function related to cooperation in international defence.⁹
3. According to its external motivation, public administration performs a range of basic activities to fulfil its public duties. We should mainly consider the preparation of legislative and other decisions as well as executive, mandatory, organizing and controlling activities.¹⁰ It should be emphasized that since the functions of public administration can be examined in several ways, as they reinforce rather than exclude each other; the activities can be classified and assessed according to other systems, too. For example, in terms of who is concerned, whose life is influenced by the given activity; or whether or not it involves public authority. A distinction can also be made between the types of activities, according to those backing the people affected by the given activity or in terms of the relationship between the administrative body performing the activity and those subjected to the administration.¹¹ When analysing the activities of public administration, the research done by Verebélyi Imre, setting up theses using a system theory approach, cannot be ignored. The professor calls it the “MERCEDES” model and states that when categorizing the system of public administration, whose elements are related in many ways, we can establish 24 main structure-defining requirements and they are in complete harmony with the types of a certain activity.¹²
4. In most cases, public administration fulfils its social role by enforcing its public powers. Public authority always serves the public interest; this makes it possible to fulfil its role, often when there is a conflict between the interests of the entity and of the majority, i. e. state power.¹³ The issue of contracts concluded by authorities, established in recent years is a special part of this. It involves the administrative organs, which are parts of the state and have public authority, concluding civil law contracts.¹⁴ One device for enforcing public power is the legitimate use of administrative force, which, in extreme cases, could mean taking a human life. “The state is a public body established to exercise force. It is above us and it enforces its interest, affects its will, even by suppressing people’s contrary wishes and behaviour if necessary.”¹⁵ Of course, this does not mean that public

9 See in: Kalas (2007) 27–28.

10 Similar classification can be found in Kalas (2007) 52–58.

11 Szalai (2011) 14–17.

12 Verebélyi (2010) 463–474.

13 Rivero (1990) 12. Detailed analysis in: Temesi (2008)

14 See more: Schubauerné Hargitai (2013)

15 Kmethy (1907)

authority is present in every single move made by public administration. From preparing international contracts through education, health and other administrative sectors to organizing elections, in many cases, because of its nature, the manifestation of public power (having an enforcement character) is absolutely or almost completely excluded from certain activities.

5. An essential element of the definition of public administration is its being subject to legal constraints. This means that the acts of the administrative organs are subject to the Fundamental Law on the one hand, and to European Union legislation on the other. A specific administrative act may be absolutely blocked from the possibility of discretion (legally binding) or based on the discretion given by a hypothesis or a sanction (disposition). In both cases the content of the act is specified by legislation. In this system, discretionary power is usually excluded, i.e. the freedom for any administrative body to decide in its sole discretion, without legislative authorization. The only possible exception is in the area of policing and here, too, only in very rare cases. (We will discuss this later.) Being subject to legal constraints, in the majority of cases, means discretion of substance or of evidence. "Most of the individual decisions in official activities are discretionary acts."¹⁶ A special manifestation of discretion is fairness when the decision-maker, considering the positive elements available, brings a decision more favourable for the legal entity as compared to decisions based on general discretion. The realisation of being subject to legal constraints is demonstrated in all the areas of procedures carried out by authorities. Of course, *contra legem* decisions can also be made in the area of administrative law. However, in this case the opportunity for reparation is always opened as a warranty rule, which always requires the right legislative technique.¹⁷
6. The sixth criterion of defining public administration can be appraised in its specific institutions and its personnel. Every administrative task has an adequate organization which forms a special system. The three subsystems are as follows:
 - state administration
 - local administration
 - and other public administrations (paraadministration,¹⁸ quasi state administrative organisations, certain legal and natural persons).¹⁹

Certain administrative tasks can be fulfilled at the same time and in any subsystem with similar action manoeuvres, while others can be fulfilled in only one way.

¹⁶ Discussing the issue, it is important to mention the works of Madarász Tibor and Molnár Miklós, among other authors.

¹⁷ See more in: Szilvássy (2011) 458–463.

¹⁸ Lőrincz Lajos was among the first ones who researched the term "paraadministration". Lőrincz (2010) 246–254.

¹⁹ According to entities performing public administration tasks, see: Fazekas (2008); Fazekas János: *State governing organisations with autonomous status*.

The central elements of the concept of policing

1. Policing activities are connected to security, emergency prevention and the mitigation and elimination of risk. In this conceptual element, we witness the social purpose of public administration such as fulfilling public tasks, public purposes and public needs. Namely, the social function of policing, its public task is to provide security. This security is regulated by the law; the safety of the community is the statutory social security. Consequently, policing protects the law-protected safety from all factors acting against it. Public safety can be approximated from a subjective and an objective viewpoint. From the subjective viewpoint, it means the inviolability of the lives of the natural person entities, their health, their freedom and their financial circumstances, while from the objective viewpoint, it means the inviolability of the legally protected functioning of the state, its institutions and the protection of all these subjects from crimes and any harassment. Public safety is protected by many branches of the law and the violation of any of these rules means the violation of public safety. Therefore, the protection of public safety equals the legal subject protected by the given legal standard. These legal standards can be found mostly in constitutional laws, administrative laws, criminal laws and partly in financial and labour laws.²⁰
2. The following conceptual element of policing is public administration, and by this, it is connected to the law constraint of policing. It was described above which branches of the law record the legal interest protected by policing. From these, the constitutional laws and the Constitution shall be emphasized as they ensure the democratic order of the society as a whole. Article 46 of the Constitution regulates the protection of public safety in normal legal situations while articles 48–50 regulate this in special legal situations. The Constitution does not provide regulations for policing actions and for other subject matters in legal situations and it does not use the term “policing”. But it’s true that in article 51 (3) about extraordinary situations, we find the term “law enforcement”: “After initiating the declaration of a state of preventive defence, the Government may, by means of decrees, introduce measures derogating from the Acts regulating the operation of public administration, the Hungarian Defence Forces and law enforcement organs...” Unfortunately, the Fundamental Law does not comment on the interpretation of the criticized term. (So the incorrect artificial word is materialized as a virus in the Fundamental Law.) The Fundamental Law assigns the police for the protection of public safety and public order but it does not say that other law enforcement agencies cannot be formed. It also points out that the Government controls the police. The actual content regulation of policing is given by administrative laws, criminal laws and misdemeanour laws. Administrative laws define the tasks, spheres of action, system, connections, guarantees of action and provisions of policing coming from the Fundamental law. Further-

²⁰ This theory was discussed in my PhD dissertation based on Szamel (1992); Balla (2012) 14.

more, administrative laws regulate the magisterial using of policing, it can specify different kinds of obligations for the clients and during the enforcement, it may apply sanctions and coercive actions. It fixes the statutory rights of clients and the enforcement of these rights is supported by guarantees. Criminal laws and misdemeanour laws are free from rules for defining tasks, directing powers, detailing the organizational issues and anything else dealing with the relation between administrative laws and policing. It is natural as these two branches of law contain the regulation system of the state's demand for punishment so that policing with the use of these two law fields becomes mobilized for the purpose of preparing for criminal justice. The criminal and misdemeanour policing procedures are about to end the illegal circumstances being active against a protected legal subject, meanwhile it claims the suspected person to authority.

If the content of the public action is official, then it is always based on a strictly defined regulation both in a substantive law and a procedural law approach. In criminal and misdemeanour laws, the given policing action is always bound which means discretion is only possible when determining the disposition. In another aspect, we can see that the hypothesis and the disposition of the exact legal regulation do not give an option for interpretation as regards starting and carrying out the procedure, it is an obligation of policing to comply with the only one kind of legal order. This contrasts with the administrative regulation of policing in the field of official jurisdiction which in turn often and typically prevails in the decision-making autonomy. This is often written in the given administrative regulation with the modal "may" (...may give the authorization to...) and with conjunctions "from" or "to" (the penalty can range from 1,000 HUF to 10,000 HUF) or it can operate with a non-univocal interpretation of legal terms entitling somebody to do something which testifies that it is positioned for the discretion of the policing official decision ("the license shall be revoked if there is an offensive threat of public safety or national security, or public health or public morality interest").²¹

The question remains if it is a must that every policing action should be tied to the law. "The act shall comply in all respects with the substantive legal provisions which are the basis for the issuance." Unless, the action will be void.²² This finding cannot be debated in constitutional states with a constitutional system. However, exception in policing official jurisdiction can be found. We need to highlight that it is rare. It may occur that in order to protect safety the policing organ makes an atypically discretionary decision, maybe even against the law. But such decision can only be made in accordance with the principles of democracy, and their protection, always meeting the general values of society.

3. The third conceptual element of policing is: its activity is mainly administrative and within this public authority, a rather administrative manifestation where legitimate coercion may be applied or secret tools can be used. The primary area of policing shall be searched in the public administration system. We cannot overlook

21 Patyi-Varga (2009) 231. The university handbook discusses the tied-to-law position of public administration.

22 As before, page 241: The book quotes Madarász Tibor, who discusses the void cases of actions in the university handbook — Hungarian State Administration — on page 343.

that these are listed in Act 43 of 2010 which specifies the examined type of institution among the central state administration bodies. Accordingly, this includes:

- the police
- the Prison Service
- the professional body for disaster management
- and the civil security services.

However, policing profiled agencies can be found not only in the central state administration. Such agencies work in local government administration, moreover – if we take into consideration that the fundamental purpose of policing is the surveillance of safety, this being the core element of the concept, then – beyond public administration they are also to be found in the legislature and in the private/civil sphere. It needs to be highlighted that in this logic the only determinant element is the purpose. Based on the surveillance of safety and the responsibilities assigned to this destination, we distinguish the following authorities to be maintained in the organization of policing:

- primary policing body
- secondary policing body
- other administrative bodies performing policing duties
- non-administrative related policing organs.

Primary policing body is the police itself (without National Defence Service and Terror Prevention Centre). Act 34 of 1994 about national police provides twenty-one opportunities of action and twelve kinds of coercive measures for the police to ensure public safety (law and order) and limit order. There is no other law enforcement agency with such a broad regulatory power and this is what makes national police a primary policing body. This status is also confirmed by the number of nearly forty-four thousand members they count which cannot be compared to any other number they have in the policing sector (in this context we do not count the civil body guards with a number of over one-hundred thousand as a policing body).

Secondary policing bodies include:

- the civil security service
- the Prison Service
- the National Tax and Customs Administration – which is classified in the central state administration organs' subsystem of government offices –
- the National Guard.

Two comments are immediately offered to the above categorization. First, secondary policing bodies do not include the professional body for disaster management. It is because the organization's activities are concentrated around security (industrial safety, fire safety, etc.) but it does not have the direct power to enforce it, thus in the absence of one of the two pillars of the specific differences it cannot be considered as an essential policing agency. The second observation relates to the parliamentary guards. It definitely poses an interesting problem. For about a hun-

dred years there was no example in the history of Hungarian policing for the legislature or the judiciary to have public safety-protective function beyond public administration. And this is right if our first base is the classical principle of the power branches which lists the implementation of state functions which are outside of the legislation and judiciary to the enforcement branch. In this train of thought the Parliament or the Curia has no military force for defensive purposes, school system for education, etc. About the legislative power it can be stated that it accomplished its job well when they created their own rules about their own guard²³ with Act 36 of 2012 about Parliament. The act does not consider it as a policing body ("The Parliamentary Guard is an armed force under the leadership of the House Speaker"²⁴). In this context the comment made to 125 § saying the House Speaker has policing tasks in which he helps the Parliamentary Guard to perform its essential task, seems inexplicable. But if we take a closer look at these tasks (defence of the Parliament, ensuring its independence, body guard, maintenance of the order of negotiations) and the tools they can use to fulfil those tasks ("physical force, handcuffs, chemical means, electronic devices, roadblock, firearm use"²⁵) we can clearly see that the Parliamentary Guard is a policing and a secondary policing organ.²⁶

To perform their policing tasks, Prison Service and civil security service are allowed to use physical coercion, chemical tools, handcuffs, firearms, and secret operational tools (like taping, secret surveillance) on the basis of the national security act. So, all secondary policing bodies can operate strong and multi-use coercive means conferred by the act on them to ensure safety and they have the right to use secret methods.

Policing related other administrative agencies and personnel performing policing tasks are:

- the professional body for disaster management
- public space surveillance
- armed security guard
- rangers, mountain guard, hunter, forest personnel, fisheries patrol, field inspector (municipal utility supervisor).

The organs of policing bodies of this category are distinguished from the police and secondary policing bodies by the fact that all their tasks are related to public space surveillance. Their policing tools are adequate to the forced measures they have to take. Which is actually an understatement, and it is understandable because as far as the disaster management sector's tasks are concerned they cannot be performed by policing coercive measures (in emergencies due to threats like natural disasters, industrial disasters or others), they can be performed for example by saving the population. But in case, for example, of a backup order to

23 Act 66 of 1812 established the Parliamentary Guard for the first time.

24 Act 36 of 2012 127. § (1)

25 In the act under 125. § (1), (2) e) and 133. § (3)

26 There was an interesting conference in this topic on May 15th 2013, held at National Public Service University Public Administration faculty led by Tóth Zoltán. Several speakers emphasized the very special status of the Guard.

take action against those who resist rescue work, the disaster management can only solve this by police intervention. So, physical force or similar action can only be used indirectly. In this regard, we can see that other administrative persons performing policing tasks have wider range of tools to apply. Physical force or chemical means may be applied by rangers, mountain guards, hunters, forest personnel and forestry personnel performing law enforcement tasks against a person caught in the act of illegal acts, violation, committing crime and for safeguarding purposes. They have the right to search the clothing, the person and the vehicle, the right to restrict freedom of movement of a person caught in the act. What is more, the supervisors of public area, the field inspectors, the rangers, the fish guards and the members of security services are allowed to use handcuffs. The legislature gives permission to bear arms for self-defence reasons to the members of forest protection service, forest management staff performing law enforcement duties and wardens.²⁷

As we can see, the organizations engaged in policing activities – being public administrative, central state administrative, self-governing or other organisations of the legislative branch of the administration – have got their social purposes to protect safety and when using their powers – coercive action or covert activities – they might limit human freedom. This statement can only be taken with reservations about the disaster management body, which brings up the idea that it should be wiser to leave this organisation out of the specification of policing bodies of the Act 43 of 2010.

The bodies of the last organizational grouping could be called ‘para policing’ or ‘quasi policing’ agencies (under the latter name we do not mean the overused ‘so’ but it refers to ‘almost’). Apart from the term it can be declared that we do not mean the public administration (and legislative) organisations here but the bodies belonging to the security sphere, all of them part of the civil sphere. Their number one representatives are the security guard companies.

In the case of public (legislative) policing, the content of the legal relationship is always defined by public law, while in the case of civil security the legal relationship is always defined by civil law. In the first case, security tasks must be performed by the state and in the second case it is a profit-oriented activity. The first one ensures public safety while the second one ensures the safety of the private sphere. In the first case we find strict official coercion and covert means and in the second case these are strictly excluded (apart from self-defence). In the view of these facts, the purpose of ‘improving public policy, public safety, and enhancing the effectiveness of crime prevention’ declared in the Preamble of the Act 133 of 2005 about the protection of persons, property, the private detective activity raises serious problems of interpretation. We cannot say that private security activity has no effect on public safety but it is not the primary objective of this sphere; first and foremost they want to obtain profit. Numerous

²⁷ Act 120 of 2012 1. § and 15. § (1), (2) and 11. §, 20–21.

such companies appeared after 1989 and their numbers are two or three times higher than the number of police officers. Among them there are persons who are excellent and highly qualified, ex-officers who often served in senior positions at the national security or at the police, people who have good connections and their personnel and material knowledge can gain benefit for the primary policing bodies and to the Constitutional Protection Office.²⁸ And for that reason it is a difficult safety question, (too).

When discussing policing we cannot omit the auxiliary police, which are organizations aiming to improve the public's sense of security. They were established as associations with court registration. Act 165 of 2011 declares that auxiliaries can give the opportunity to citizens who feel responsible for the safety of their housing environment to take part in maintaining public safety. Its basic task is to co-operate with the local police in crime prevention, voluntary assistance in disaster management, accident prevention, victim protection, performing tasks in traffic safety, searching for wanted persons and objects. The statutory provision that prohibits other civil associations to perform such tasks is remarkable. The legally regulated exclusivity and the vigilante activity determine the usefulness and importance of this civil organization and by doing so, it provides those criteria by which the Civil Guard Association and its vigilante activity can clearly be separated from other activities and merger varieties.²⁹

Of course, auxiliaries do not have regulatory powers and a license to action. What really differentiates this socially useful and highly acclaimed organization from other civil groups is that it is formed with a non-profit purpose by public self-assembly and its operation is characterized by self-governing elements. Auxiliaries can be found in several towns in the country and the government aims to support the central organisation, the National Civil Guard Association with one billion Hungarian forints in 2014.

BIBLIOGRAPHY

- Balla Zoltán (2012): *A rendészeti jog egyes kérdései, különös tekintettel a nemzetbiztonsági törvény problémáira*. (Questions of policing law, particularly the issues of the act on state security.) Budapest, ELTE.
- Dunavölgyi Szilveszter (2011): *Rendészet – rendvédelem a magyar jogalkotásban*. (Policing – law enforcement in Hungarian legislation.) Source: www.bm-tt.hu/cuccok/letolt/rendtudtar/rendeszett_vs_rendvedelem_dunavolgyi.pdf
- Ernyes Mihály (1994): *Fejezetek a rendőrség történetéből*. (Chapters from the history of police.) Copyright edition. Pécs, Betűcenter Lapkiadó Bt.
- Fábián Adrián (2011): *Közigazgatás-elmélet*. (Public administration theory.) Pécs, Dialóg Campus.
- Fábiánné Kiss Erzsébet (1973): Az országos rendőrség ügye 1848–1849-ben. (The case of the National Police during the revolution of 1848–49.) In: *Levéltári Közlemények*, Vol. 44–45. No. 1–2. 187–209.

²⁸ See more in: Szikinger (1998) 42–44.

²⁹ Explanation given to the Act 165 of 2011 3. §

- Fazekas János: *State governing organs with autonomous status*. Source: <http://keszei.ehem.elte.hu/Bologna/autonom.pdf>
- Fazekas Marianna (2008): *A köztisztviselők szabályozásának egyes kérdései*. (The controlling questions of public bodies.) Budapest, Rejtjel Kiadó.
- Hautzinger Zoltán (2011): *Rendészettudomány és rendőri kutatás*. (Policing and police research.) In: *Belügyi Szemle*, Vol. 59. No. 1. 22–35.
- Kalas Tibor (szerk.) (2007): *Közigazgatási jog*. Budapest, Virtuóz Kiadó.
- Kmety Károly (1907): *A magyar közigazgatási jog kézikönyve*. (The handbook of Hungarian administrative law.) Budapest, Politzer-féle Könyvkiadó Vállalat.
- “Law Enforcement” – History Books Special Issue 2006. Source: http://epa.oszk.hu/02100/02176/00001/pdf/rtf_2006_Rep008-014.pdf
- Lőrincz Lajos (2010): *A közigazgatás alapintézményei*. (The basic institutes of public administration.) Budapest, HVG-ORAC.
- Patyi András – Varga Zs. András (2009): *Általános közigazgatási jog*. (General public administration law.) Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- Rivero, Jean (1990): *Droit administratif*. Paris, Dalloz.³⁰
- Rozsnyai Krisztina (2011): The definition of public administration, ELTE-ÁJK 2011 in electronic form page 3. This will be published by Eötvös Kiadó in September of 2013 as a book.
- Schubauerné Hargitai Vera (2013): *Az állam mint szerződő fél a közszerződések, hatósági szerződések esetén*. (The state as contracting party in public and authority contracts.) Heard at the conference “Tavaszi szél”. Sopron, University of West Hungary, 31st May to 2nd June 2013.
- Szalai Éva: Sources, types of activities, regulatory activities, ELTE-ÁJK 2011. in electronic form pages 14–17. This will be published by Eötvös Kiadó in September of 2013 as a book.
- Szikinger István (1998): *Rendőrség a demokratikus jogállamban*. (Police in the democratic state.) Budapest, Sík Kiadó.
- Szilvássy György Péter (2011): *A közigazgatási eljárásjog egyes problémái*. Jogalkotási és alkotmányossági kérdések a közigazgatási eljárásjogban. (Issues of administrative procedural law. Legislative and constitutional questions in administrative procedural law.) In Gerencsér Balázs – Takács Péter (szerk.): *Ratio Legis – Ratio Iuris. Ünnepi tanulmányok Tamás András tiszteletére 70. születésnapja alkalmából*. (Formal studies in honor of Tamás András for his 70th birthday.) Budapest, Szent István Társulat.
- Verebélyi Imre (2010): *A közigazgatási rendszer vizsgálatának és fejlesztésének MERCEDES-modellje*. (The “MERCEDESZ” model of investigation and improvement of public administration.) In Fazekas Marianna – Nagy Marianna (szerk.): *Tanulmányok Berényi Sándor tiszteletére*. (Treatises honoring Berényi Sándor.) Budapest, Eötvös Kiadó.

SUMMARY

A rendészet és a közigazgatás tartalmi összehasonlítása

BALLA Zoltán

A rendészet a közigazgatás része. Mindkettőt befolyásolják a társadalom politikai és gazdasági sajátosságai. A közigazgatás általános feladata a közérdek realizálása, különböző közfeladatok teljesítése, a rendészet ezen belül a közbiztonságot biztosítja. Jellemző a közhatalom érvényesítése annak összes legitim eszközével együtt. A rendészet feladatait főként államigazgatási, kisebb mértékben önkormányzati és civilszervek látják el, de megjelent a törvényhozói hatalom szervezetében funkcionáló rendészeti modell is.

30 Detailed analysis: Temesi (2008)

Az alsó-szászországi rendőrtisztképzés

FÓRIZS Sándor

A most megjelent cikk egy hosszabb publikációs sorozat része, amely az Európai Unióban futó rendőri BA-képzéseket, és az azokat folytató tanintézeteket mutatja be. Németországban a rendőrség tartományi ügy, a tartományok többsége saját főiskolát működtet a rendőrtisztek számára. Alsó-Szászország Nienburgban található intézménye, a Rendőrakadémia akkreditált felsőoktatási intézmény, amely különleges helyzetben van. A tartományi rendőrségnél megszüntették a tiszthelyettesi állományt, így minden rendőr főiskolai felkészítésben részesül, és ez a tananyag tartalmát, az oktatás módszereit lényegesen befolyásolja. A publikáció bemutatja a rendőrség és az iskola helyzetét, ismerteti a képzés egyik legfontosabb dokumentumát, a „modulkézikönyvet”. Az olvasó információkat nyerhet a moduláris rendszerű, főiskolai szintű rendészeti képzés egy változatáról, a felkészítés struktúrájáról, a szakmai gyakorlatok tervezéséről és más, az oktatást érintő kérdésekről.

A németországi tartomány legújabb története alapításával, 1946. november 1-jével kezdődik. Ekkor hozták létre a háború után a megszálló angol hatóságok kezdeményezésére az egykori porosz Hannover provinciából, Braunschweig szabadállamból, Oldenburg szabadállamból, valamint Schaumburg-Lippe fejedelemségből az új tartományt. Hamarabb alapították meg, mint a Szövetségi Köztársaságot 1949-ben. Bajorország után Németország második legnagyobb kiterjedésű tartománya, területe 47 634 négyzetkilométer, lakossága 7,791 millió fő, a szövetségi parlamentben hat képviselői helyvel rendelkezik. Földrajzi elhelyezkedése sajátos. Határos hét másik tartománnyal, Hollandiával és az Északi-tengerrel. Különösen érdekes, hogy területe körbezárja a tőle független Bréma tartományt. Közigazgatásilag harmincnegyzet kerületre és kilenc kerületi jogú városra oszlik, ezt a felosztást a rendőrség a hat területi igazgatóságával nem követi, 7-8 közigazgatási egység jut egy rendőr igazgatóságra.

Az alsó-szász rendőrség

A rendőrség a tartományi Belügyi és Sportminisztérium szervezetébe tartozik, s ez nem egyedülálló megoldás a Szövetségi Köztársaságban.¹ Hasonló a berlini rendőrség helyzete is. A minisztérium szervezetén belül a második osztály a tartományi rendőrelnökség. Feladatkörébe tartozik a rendőrség stratégiai vezetése és a jövőbeni fejlesztési irányok meghatározása. 18 200 hivatásos és 4000 közalkalmazott munkatársuk van. Több más rendőri szervezethez hasonlóan a minisztériumban is a rendőr elnök, a

1 Az alsó-szász rendőrség szervezete. Forrás: www.polizei.niedersachsen.de/wir_ueber_uns/organisation/die-polizei-niedersachsen-1394.html

szervezet csúcán elhelyezkedő első számú országos vezető civil, polgári státuszú személy, míg helyettese a legmagasabb rangú hivatásos rendőr a tartományon belül. Az elnökség közvetlen alárendeltségébe tartoznak a területi és a központi igazgatóságok, a Rendőrákadémia, a Tartományi Bűnügyi Intézet.

A rendőrség egyik meghatározó szerve a Központi Rendőr Igazgatóság, amelyhez jelentős kötelek közvetlenül kapcsolódnak: a tartományi készenléti rendőrség, a vízi rendőrség, a rendőr helikopter század, a rendőrségi technikai egység, a tűzszerész szolgálat, a rendőr zenekar, a rendőri orvosi szolgálat és a központi szolgálati kutyás kötelek. A regionális egységek, a hat rendőr igazgatóság, összesen 33 felügyelőségre tagozódnak, ezek további 87 területi és 5 autópálya-kirendeltségre bomlanak, azok alárendeltségében 380 rendőrőrs (állomás) működik.

A Tartományi Bűnügyi Hivatal náluk is megtalálható, mint Németország valamennyi tartományában. Különleges kötelekük a rendőr helikopter század, melynek két bázisa van a tartományban, és a nap huszonnégy órájában képes bármelyik rendőri egységnek segítséget nyújtani. A 230 km/óra sebességgel haladó gépek rövid idő alatt elérhetik az ország bármely részét, és különösen eltűnt személyek felkutatásában, üldözésben, a közlekedés ellenőrzésében, környezetszennyezés felderítésében, speciális feladatok ellátásában lehetnek hasznosak. Bevetethők éjjel és rossz látási viszonyok között, akár a tenger fölött is, szinte bárhol képesek le- és felszállni. Speciális felszereléseik – mint éjjellátó eszközök, hőkamerák, nagy erejű fényszórók, egyéb különleges kamerák – teszik lehetővé, hogy személyeket rossz látási körülmények között is három-négy kilométeres távolságból észleljenek.

A vízi rendőrségnél körülbelül 230 hivatásos teljesít szolgálatot. Alkalmazásukat a 2500 négyzetkilométeres tengerparti övezet, 1800 kilométer tengeri és belső vízi hajóút, 57 tengeri és folyami kikötő indokolja. Különösen jelentős szerepük van a hajózási szabályok betartatásában, a környezetvédelemben és a természetvédelmi területek rendjének ellenőrzésében. A rendőrség szükség esetén támaszkodhat a katasztrófavédelem, a tűzoltóság és a polgári védelem erőire.

A tartomány az ország többi régiójához hasonlóan megjelenteti az éves bűnügyi statisztikáját, amely elérhető az interneten.² A hatalmas mennyiségű adathalmaz bemutatására nincs lehetőség. Jelenleg a 2007 és 2012 között eltelt évek értékelése tanulmányozható. Eszerint 2012-ben 557 219 ismertté vált bűncselekményből 339 863-at derítettek fel, így a felderítési kvóta 60,99 százalék. Az életellenes bűncselekmények felderítési aránya 96 százalék, ezen belül a rablásokhoz kapcsolódó életellenes bűncselekmények esetében 85 százalék. A bűncselekmények száma abban az évben 0,9 százalékkal növekedett.

A rendőrtisztképzést folytató intézményt a kormány 2007-ben, törvényben alapította.³ Az iskola hivatalos német megnevezése „Polizeiakademie Niedersachsen”, központja Nienburg városában található. Az „akadémia” megnevezés egy akkreditált, alap-

2 Tartományi bűnügyi statisztika. Forrás: www.lka.polizei-nds.de/statistik/polizeiliche-kriminalstatistik-des-landes-niedersachsen-fuer-das-jahr-2010-621.html

3 Gesetz zur Neuordnung der Ausbildung für den gehobenen nichttechnischen Verwaltungsdienst in Niedersachsen, vom 13. September 2007.

(bachelor) és mester- (master) képzést is folytató, a tartományi belügyminiszter által a rendőrség költségvetésén keresztül fenntartott főiskolát takar. A szervezet egyébként három telephelyen (Nienburg, Oldenburg és Hannoversch Münden), három különböző városban tevékenykedik, és mindhárom részlegénél egy időben található meg három évfolyam. Először feltételeztem, hogy esetleg évfolyamonként bontják az állományt, és ilyen megoldás esetén nem lenne szükséges három különböző helyen párhuzamosan megtartani ugyanazokat a foglalkozásokat. A jelenlegi helyzet kialakításánál, elmondásuk szerint, több szempontot is mérlegeltek. Létszámok miatt egy helyen nem lennének képesek lebonyolítani a felkészítést.

A mai tanintézet több iskola és képzési intézmény összevonásával jött létre, megemelve a hallgatói létszámot. A tananyagban szakmai gyakorlati modulok találhatók, két hosszabb is 12-12 hét terjedelemben, jelentősen meghaladva a magyar képzési rendszerben megszokottat. Mint elmondták, ha egy telephelyen csak egy korosztály lenne, három hónapig nem tudnák megfelelő szinten foglalkoztatni az oktatókat. A hallgatóknak nem biztosítanak kollégiumi elhelyezést, maguknak kell szállásról gondoskodni a civil szféra területén, a havi átlagosan 940–1000 eurós ösztöndíjukból. Mivel alapvetően kisvárosokban találhatók az intézmények, ez nem rossz megoldás a helyi lakosságnak sem. A hallgatók oktatási helyszíneit azért sem módosítják évente, hogy ne kelljen nekik ismételt szállításra keresniük.

Alsó-Szászország rendőrsége egyike annak a hat németországi rendőri szervezetnek, ahol megszüntették a tiszthelyettesi állománykategóriát. Ma már egyenruhás rendőrnek csak szakmai főiskolai végzettséggel lehet belépni. A korábbi tiszthelyettesi állományt kinevezték tisztnek, részben elismerve az eddigi szakmai gyakorlati tapasztalatokat, a fiatalabbakat pedig tiszti vizsga letételére kötelezték. Aki már tizenöt éve hivatásos volt, megkapta a tiszti ezüst csillagot. Megkötés maradt, hogy csak az A12-es fizetési kategóriáig juthat előre a rendőrség (és az ország) bérlistáján. Így a legfelsőbb beosztott tiszti kategóriába nem kerülhetnek (mintha nálunk nem lehetnének századosok). Információként tudnunk kell: öt beosztott tiszti és négy főtiszti rendfokozat van a tartományban. Nincs évekkel járó kötelező előléptetés. A beosztásokhoz rendfokozat kapcsolódik, aki magasabb munkakörbe kerül, megkapja az ahhoz járó további csillagot, aki marad a régi helyén, rendfokozatban nem jut előrébb. A kevesebb szolgálati idővel rendelkezők részére fél éves tanfolyam után biztosították a tiszti rendfokozatot. A változás a munkatársakat az illetmény szempontjából kedvezően érintette. A döntés hátterében egy, a német szakmai berkekben még le nem zárult vita folyik a korábbi tiszthelyettesi állománnyal szemben támasztandó követelményekről. Az indokok között első helyen szerepel az állampolgárok azon igénye, hogy az őket érintő rendőri munka során a korábbinál magasabban kvalifikált személyekkel érintkezzenek, akik gördülékenyebben és operatívabban intézik ügyeiket és képzettségük érezhetően magasabb szinten áll.

Mivel ezek után minden rendőr hároméves felkészítésben részesül, új felsőoktatási tantárgyakkal és módszerekkel, elvárásokkal találkozik, erre meg is van a lehetőség. Természetesen az állományba vétel drágább lett, hiszen a korábbi két éves tiszthelyet-

teszi képzést a hároméves főiskola váltotta fel. Az eddigi tapasztalatok szerint az éves jelentkezési létszámot is kedvezően érintette ez a változás, attraktívabb a főiskolai felkészítés, bár pályázókból eddig sem volt hiány. Több tartományban is számolnak a lakosság rohamos elöregedése következtében a későbbi meritési lehetőségek csökkenésével, amelyet az előzőeken kívül egyéb módon is ellensúlyozni kívánnak. Természetesen az sem utolsó szempont, hogy a beiratkozó hallgatók tiszti hallgatói ösztöndíjat kapnak, próbaidős hivatásos állományba veszik őket, és a végzést követően azonnal tiszti illetményben részesülnek, amely három illetményfokozattal magasabb a korábbi kezdő tiszthelyettesi fizetésnél. Németországban a rendőrség és a képzés tartományi üggy. A rendészeti iskolát is a tartomány költségvetéséből fedezik.

Ennek ellenére Alsó-Szászország fogadja a jelentkezéseket Németország más tartományaiból, az Európai Unióból, és az azon kívül álló országokból is, amennyiben az utóbbi két kategóriából érkezők megbízhatóan birtokolják a német nyelvet. További jelentkezési feltételek:

- büntetlen előélet;
- érettségi vagy azzal egyenértékű középszintű végzettség;
- hat év angolnyelv-tanulás vagy angolból B1 szintű nyelvvizsgaokmány;
- 31 éves korhatár (a felvétel napján);
- minimális testmagasság a hölgyeknél 163, az uraknál 168 centiméter;
- B kategóriás gépjármű-vezetői engedély;
- bronz ifjúsági úszás jelvény;
- egészséges és sportos fizikai állapot;
- évente meghatározzák a felvételhez szükséges tanulmányi eredményt német nyelvből és matematikából.

A nem uniós állampolgároknak letelepedési engedéllyel kell rendelkezniük. Viszont nem csak a hároméves felkészítést teszik számukra ingyenessé, a végzést követően a tartomány kész rendőri munkakört biztosítani részükre. A hallgatók a tanulmányok kezdetén próbaidős hivatásos állományba kerülnek, vonatkozik rájuk a szolgálati (alkalmazotti) törvény. Ez megkönnyíti az iskola belső rendjének fenntartását, kötelesek teljes munkaidőben a szolgálati helyükön (azaz a tanintézetben) tartózkodni, valamennyi előírt foglalkozáson részt venni, a távollétet azonnal és a legszigorúbb módon igazolni. Évente huszonhat nap szabadság jár részükre, amelyet egy rövid nyári szünet és az egyes modulok közötti holt időszak ki is tölt. A törvény szellemének megfelelően szinte kizárt másodállás vállalása, és a tanulmányok alatt bármilyen egyéb kereső tevékenység végzése.

A tiszthelyettesi állománykategória megszüntetése természetesen kihatással van a felkészítés céljára, tartalmára, módszereire. Azon kívül, hogy jelentősen megemelkedett a főiskolára évente bekerülők száma, megváltozott az első tiszti beosztás jellege. A kezdő munkakör a járőr, a készenléti rendőrség beosztott rendőre és a bűnügyi szolgálat legalacsonyabb beosztása lett. Ebből kifolyólag lényegében a tiszthelyettesi és tiszti munkakörök tudásanyagát, kompetenciáit szükséges feldolgozni. Nincs további tiszti felkészítés az iskola elvégzését követően, legfeljebb szakterületi továbbképzéseket szer-

veznek. Ennek megfelelően a korábbi tiszti tananyagot sem hagyhatják el. Annál is inkább, mivel a felkészítés tartalmát a tartományok egységesítették, és erre épül a Német Rendőrség Főiskoláján, Münsterben futó kétéves (master) főtiszti felkészítés, amely viszonylag egységes alapokat kíván meg a különböző rendőri főiskolákról érkezettektől.⁴

A tanintézetben végzők a „Bachelor of Arts” körébe sorolt diplomát kapják, amely jogilag teljes egészében egyenértékű az ország valamennyi akkreditált BA-oklevelével. Egyébként, bár az oktatás tartományi ügy, a Szövetségi Köztársaság tizenhat tartományában és a szövetségi tanintézeteknél az akkreditációs feltételek az alap- és mesterdiplomák vonatkozásában azonosak. Az akadémián végzetek diplomája egyben tiszti vizsgát is jelent, így az ezt megszerzők jogosultak lesznek a 2.1. állománykategóriába (hivatásos rendőrtiszt) történő bekerülésre, egy ezüst csillaggal, mint rendőr felügyelő (Polizeikommissar). Egyben ez az egyik feltétele a továbblépésnek, a valóban magas vezetői munkakör betöltésének, az első főtiszti, rendőr tanácsosi rendfokozat (Polizeirat, egy arany csillag) megszerzésének. Ez a 2.2. állománykategória. Az előrejutás feltétele még a szükséges szakmai gyakorlat megszerzése, az eredményes felvételi a szakmai egyetemi képzésre, és természetesen annak elvégzése.

A jelenleg futó főiskolai szak megnevezése – „rendőr végrehajtó szolgálat” (Polizei-vollzugsdienst) – azonos több rendőri főiskola szakmegnevezésével. Kidolgozásánál figyelembe vették a belügyminiszterek konferenciáján elfogadott döntéseket és a németországi kultuszminiszterek ajánlásait arra vonatkozóan, hogy a korábbi szakakadémiák képzését miként lehet azonos szintűvé tenni a polgári tanintézetek alap- és mesterszakjaival. A képzés célja, hogy az alsó-szász tartomány részére rendőrtiszteket biztosítson, akik már a felkészülési időszakban „visszahívható alkalmazotti”, próbaidős jogi helyzetbe kerülnek, azaz hivatásos feladatokat is elláthatnak, és a végzést követően a szövetségi illetménytörvény I. melléklete szerint „A 13” fizetési kategóriát érhetnek el.

Az oktatói munkaköröket pályázattal töltik fel. A jelentkezőknek bizottság előtti megmérettetésen szükséges részt venniük, amely a személyzeti beszélgetésen kívül próbaelőadást is tartalmaz. A speciális gyakorlati jellegű rendőri témák feldolgozásához rendelkeznek egy sajátos oktatói kategóriával: „tanerő különleges feladatokra”. Ennek a munkakörnek a betöltője nincs kötelezve tudományos tevékenység végzésére, egyetemi továbbtanulásra. Bizonyos időközönként váltásos rendszerben lépnek a friss szakmai ismerettel rendelkező tisztek erre a területre.

A főiskola

Jelenlegi helyén hét éve működik, 2007. október 1-jével alapították, 2019-ig rendelkezik akkreditációval. A munkatársak összlétszáma 340 fő, amelyből 140 főt tesz ki az oktatói gárda. 26 professzor nem hivatásos állományú, a többi tanár mind rendőr. A professzorok óramegterhelése két szemeszterben 703 tanóra, a középszinten elhelyezkedő docenseké 740 tanóra. A főiskola vezetője „igazgató” megnevezésű, hivatásos rendőr jogállású személy, aki egyben a „Konferenz” nevű intézményi tanács elnöke, és

⁴ Sallai (2000) 127–135.; Szabó (2012)

periodikusan több alkalommal megválasztható. A tizenegy fős intézményi tanács tagjait a nálunk is megszokott módon, állománykategóriánként választják, a hallgatóknak három helyük van benne. A szaktárca, a minisztérium egy tanácsadó képviselőt mőködtet a főiskolánál a képzés, továbbképzés és a tudományos munka segítése céljából. A hallgatók hallgatói tanáccsal rendelkeznek.

Az igazgató közvetlen alárendeltségébe az általában szokásos területek tartoznak, úgymint ügyelet, sajtó- és nyilvánossági munka, ellenőrzés, nemzetközi kapcsolatok, intézményi stratégia, kutatói tevékenység. Az intézmény szervezete ezt követően két részre oszlik: az igazgatási és a tanulmányi egységre.

A tanulmányi egységhez tartozik a teljes oktatói állomány, akik az alap- és mesterképzést, valamint a tartományi rendőrség továbbképzését végzik. Öt tanulmányi terület, mondhatni tanszék mőködik. A felállás a következő:

- tanulmányi osztály – a képzés és továbbképzés tervezésére, irányítására;
- egyes számú tanulmányi terület – bünyügyi ismeretek;
- kettes számú tanulmányi terület – bevetés, közrendvédelem, közlekedésmélet, szervezéstudomány;
- hármas számú tanulmányi terület – jogtudományok, tudományos ismeretek;
- négyes számú tanulmányi terület – társadalomtudományok, vezetéstudomány;
- ötös számú tanulmányi terület – rendőrségi gyakorlatok, lövészet, sport, technika, szakkiképzés;
- tartományi rendőrmúzeum – rendkívül színvonalas kiállításával a koraközépkortól kezdve mutatja be a rendőrség fejlődését (különösen elismerésre méltó a náci időszak kritikus, nyílt ábrázolása).

A gazdasági egységhez tartoznak:

- gazdasági igazgatás;
- személyzeti munka, jog, engedélyek kiadása, vizsgáljárások;
- könyvtár;
- e-learning részleg;
- személyi utánpótlás.

A 2012-es évre 680 hallgatói helyet hirdettek meg. Erre 6244 jelentkező volt. A 2013-as kezdő hallgatói létszám 1950 fő volt a három évfolyamon. A következő tíz évben a tartományi rendőrségtől nagy létszámú korosztályok mennek nyugdíjba, és jelentősen emelkedni fog a beiskolázási létszám. Az iskola a költségvetését a rendőrség költségvetésének részeként kapja, nem gazdálkodik önállóan, így csökkentett gazdasági szervezettel rendelkezik. Személyi kiadásokra 38 millió eurót költöttek egy évben, ebben a hallgatók illetménye is szerepel. A dologi kiadások 37,3 millió eurót tettek ki, melyhez külön kapcsolódott még 3 millió az objektumok bérleti díjára. Természetesen nagyon nehéz bármilyen összehasonlítást is végezni. Csak a Münsterben folyó képzés-re fizetniük kell 1 millió eurót.

A képzés rendszere, tartalma

A főiskola teljes képzési és vizsgarendszerét a miniszter által kiadott rendelet határozza meg, amelyet az elmúlt években többször is módosítva megjelentettek.⁵ Szervezetileg a felkészítés lényegesen nem tér el a hasonló felsőoktatási rendszerektől. A résztvevőknek 180 kreditpontot kell megszerezniük hatszemeszteres, hároméves tanulmányaik során. Ebből 117 elméleti és 63 gyakorlati kredit. A tananyagot tizenhat modulban (tíz elméleti és hat gyakorlati) dolgozzák fel.

A vizsgarendszerre jellemző, hogy az összegzett értékelést 75 százalékban a modulvizsgák, 15 százalékban a szakdolgozat és 10 százalékban a szóbeli záróvizsga értékelése képezi. A hallgatókat átlagosan huszonöt fős tanulócsoportokba szervezik. A teljes képzési időt három tanulmányi szakaszra osztják fel a tanévek alapján, ehhez igazítják a tananyag tartalmát. Az évet mindig október elsején kezdik. Az első tanulmányi szakasz tizenkét hónapos – hat modullal –, és az alapismeretek közvetítését végzi. Az alapkompenciákra történő felkészítés folyik itt, a hallgatók elsajátítják a főiskolai tanulmányokhoz szükséges ismereteket; bünygyi, közbiztonsági és közlekedési bázistudásra tesznek szert. Az első év feldolgozza a tiszthelyettesi képzés anyagát, és előkészíti a hosszabb szakmai gyakorlatokat. A második tanulmányi szakasz hat hónap elméleti képzést és kétszer három hónap szakmai gyakorlatot tartalmaz, amelyet a tanulók a rendőri szerveknél töltenek el. A gyakorlatok közül az egyik három hónap közbiztonsági-készenléti rendőri, a másik bünygyi tartalmú. Erre az évre az évfolyamot A és B csoportra osztják fel. Október elsején az A csoport szakmai gyakorlatra indul, a B csoport az iskolában tanul. Negyedévente váltanak, mindig a másodévesek fele tartózkodik bent. A harmadik tanulmányi szakasz szintén tizenkét hónapos. Kiegészítő, elmélyítő tanulmányokat folytatnak, elkészítik a szakdolgozatot, lezárul a záróvizsga. A harmadik évben az állományt két szakirányra (közbiztonság és bünygy) bontják, két modul, a 13. és 15. feldolgozásánál.

Moduláris felkészítés

A képzés rendszerét, tartalmát a „modulkézíkönyv”⁶ tartalmazza. Programjuk a három év alatt a tananyag feldolgozásához 5400 órát ír elő, amelyből 900 óra szakmai gyakorlat, 2095 kontakt- és 2405 óra egyéni tanulás, önképzés. A moduláris képzés sajátos megoldásokat is eredményez. A rendszerben nincs vizsgaidőszak, viszont magas az egyes modulokhoz kapcsolódó önképzési óraszám. A kreditpontokat is a modulokhoz számolják, melyeken belül többfajta tantárgy és kapcsolódó tanszék jut szerephez. Belső szerkezetét nézve egy modul bevezető foglalkozással kezdődik, majd a nagy szakmai egységek oktatása folyik – kriminalisztika, bünygy stb. –, zárásként pedig egy nagyobb gyakorlati blokk, esettanulmány elkészítése, gyakorlati feladat végrehajtása történik,

5 Prüfungs- und Studiensatzung für den Bachelorstudiengang Polizeivollzugsdienst an der Polizeiakademie Niedersachsen.

6 Modulhandbuch Bachelorstudiengang „Polizeivollzugsdienst (B.A.)”

az egyes tanszékek, oktatók együttműködő részvételével. A modult azonnali szóbeli vagy írásbeli vizsga zárja. A számonkérés komplex és nem tantárgyak szerinti. Az első tanulmányi szakaszt, azaz az első tanévet hat modul képezi. Az oktatást nem a szemeszterek, hanem a tanévek (tanulmányi szakaszok) szerint tervezik, a vizsgák így nem a félévek végére halmozódnak fel.

Szakmai specializáció

A két szakmai specializációt a 13. és a 15. modul anyaga tartalmazza. A közrendvédelmi, illetve bünygyi felkészítés egymással párhuzamosan fut az adott órákban. Érdekes ezek felépítése. A hallgatók egyharmada kerül a bünygyi specializációhoz.

– A 13. modul tíz kreditpont értékben 400 tanóra (150 kontakt- és 250 óra egyéni tanulás). Szóbeli vizsgával zárul. A modul keretében öt nagy szakterületi téma feldolgozására kerül sor, ezt szeminárium és gyakorlat követi 87 órában (37 kontakt- és 50 óra egyéni tanulás), majd egy szóbeli vizsga 11 óra egyéni tanulással.

– A 15. modul hatkredites, 240 tanórával (103 kontakt- és 137 óra egyéni tanulásal). Vizsgával zárul. A modul belsejében található a bevezetés (két tanóra), az elméleti tudásanyag feldolgozása 200 óra (80 kontakt- és 120 óra egyéni tanulás), valamint egy esetfeldolgozás 37 óra (20 kontakt és 17 óra önképzés) alatt történik, s a modult végül egy egyórás kollokvium zárja.

A szakmai specializáció tehát a két modulban tizenhat kreditponttal és 640 tanórával valósul meg, de a specializációhoz még egyéb területekről – szakdolgozat stb. – is számolhatunk pontokat.

A szakdolgozat

A szakdolgozat kilenc kreditpontos. Elvárás, hogy egy rendészeti témát önállóan, tudományos megközelítéssel, módszerekkel dolgozzanak fel, és eredményeiket képesek legyenek érvekkel, retorikai eszközök alkalmazásával megvédeni. Számomra szimpatikus, hogy 16 kontaktóra és 24 óra egyéni tanulás biztosított felkészítésként az ilyen jellegű írásművek kidolgozására, valamint 320 óra egyéni tanulást tesznek lehetővé a kidolgozásra. A szakdolgozat elkészítésének előfeltétele az 1–11. modul teljesítése.

Nemzetközi rendőri tevékenység

A 14. modul viseli ezt a címet, és már több német rendőri iskolánál találkoztam ilyen szabványmegoldással. Részben választható területek is szerepelnek itt. Hat kreditponttal, 240 órában dolgoznak fel különböző témákat. Tartalmaz:

- egy 46 órás oktatást a bünyldözés nemzetközi helyzetéről, feladatairól, jogi vonatkozásairól;
- egy 100 órás választható blokk három lehetőséget kínál: külföldi hospitációt, egy szaknyelvi kurzust vagy egy projekt kidolgozásában való részvételt (a külföldi

szakmai út tekintetében általában a közelsége miatt Hollandia, Lengyelország, az Egyesült Királyság, Csehország és Magyarország jön számításba);

- a 32 órás következő blokk interkulturális felkészítés, más népek szokásainak és kultúrájának megismerése, koncentrálna a németországi kisebbségekre;
- egy 40 órás, úgynevezett „nemzetközi hét” egészíti ki a modult, utóbbi alprogram az uniós szintű nemzetközi együttműködést dolgozza fel, kizárólag előadások formájában, s sok külföldi előadót hívnak meg rá.

A felkészítést kollokvium zárja. A nyelvi felkészítésnél az angol nyelvre koncentrálnak. Tekintettel arra, hogy a legtöbb hallgató már legalább nyolc év angolnyelv-tanulást követően, s nyelvvizsgával érkezik a főiskolára, nem jelent gondot a szakszöveg feldolgozása. Elvárás, hogy legyenek képesek a rendőri akciók során menekültekkel, migránsokkal ezen a nyelven megértetni magukat. A képzési program egyéb nyelvi felkészítést nem tartalmaz.

Fizikai felkészítés

Két modulban és a szakmai gyakorlaton belül is jelentkezik.

- Az 5. modul az első tanéven belül csak ezt szolgálja. Öt kreditpontos, 90 kontakt- és 110 óra egyéni felkészülés alkotja. A tananyag belső tartalmát sportelméleti előadások képezik, edzési módszerek megismerésével, az egészség és a sport kapcsolatának feldolgozásával. A gyakorlati foglalkozások – mint úszás különböző úszásnemekben, futások és ugrások, „kis és nagy sportjátékok”, gyorsasági gyakorlatok, sporteszközök használata, akadálypálya leküzdése – összesen hatórás teljesítményvizsgálattal végződnek.
- A 16. modul második blokkja szintén tartalmaz fizikai felkészítést 64 kontakt-órán és 84 óra önképzéssel. Itt kiemelt fontosságú az úszásoktatás, a folyamatos úszás 1000 méteren és a vízből mentés, merülés. Teljesítményértékelés zárja a felkészítést.

Rendőri gyakorlat

Ezt a megnevezést viseli a 10-es és a 16-os számú modul. Anyaguk keretében rendőrségi tipushelyzeteket dolgoznak fel a kriminalisztika, bűnügy, közrendvédelem, közlekedésrendészet területéről elméleti és gyakorlati módszerekkel. Ilyen a helyszíni szemle végrehajtása, tevékenység közlekedési balesetek esetén, technikai eszközök és lőfegyverek használata. Érdekes módon ezekhez a modulokhoz is tartozik fizikai felkészítés. A számonkérés teljesítményértékeléssel, gyakorlati vizsgálattal történik.

Szakmai gyakorlat

A kétszer három hónapos időszakot a nálunk megszokott rendszertől részben eltérően alakítják. A hallgatók lényegesen szorosabb ellenőrzés alatt állnak. Ezeket a napokat

használják fel a rendőrségi technika megismerésére, kezelésének elsajátítására. Az iskola nem rendelkezik lőtérrel, jelenleg szervezik a lövészeteket. A szakmai gyakorlaton belül központilag vezetett foglalkozások is helyet kapnak, mint a lövészetek, önvédelmi felkészítés, kötelékkiképzés, bírósági tárgyalás megtekintése stb. A gyakorlat jellegétől függően a hallgatók részt vesznek a bűnügyi helyszínen folytatott munkában, személyek őrizetbe vételében, házkutatásban, szakesetek feldolgozásában, a vizsgálati munkában.

Az alsó-szász rendőrség továbbképzése

A tartományi rendőrség tervezett éves továbbképzése is a főiskolához kapcsolódik. Erre a célra külön munkacsoporttal rendelkeznek, és saját, illetve külső oktatók bevonásával hajtják végre. A következő évre tervezett továbbképzéseket, tanfolyamokat, melyek néhány naptól több hétig is tarthatnak, a rendőrséggel egyeztetve, az ősz elején kiadványban jelentetik meg. December végéig összeállnak a jelentkezések a kapitányságokról. Törlik azokat a témákat, amelyekre nem volt elég beiskolázás, és véglegesítik az éves programot. Nyilvánvalóan megfelelően erős apparátusra van szükség a kapcsolattartáshoz, a szállás, étkezés, technikai igény és az oktatói állomány leszervezéséhez. Több ezer hivatásos mozgásáról van szó. A tanári kar egy részét mind a továbbképzésbe, mind az alapképzésbe bevonják. Korábban a rendőrségi továbbképzés több szervezet alá tartozott. 2012-ben a főiskola összesen 330 különböző fajtájú és időtartamú felkészítéséből 700-at rendeztek meg, melyeken 9300 fő vett részt. A körülbelül 22 000 fős rendőrségi állományból évente 11 000-re terveznek valamilyen továbbképzési formát. A fő nehézséget az egész rendezvénysorozat leszervezése jelenti. Különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a rendszeresített tanári állomány 140 fő, míg az intézmény létszáma 340 fő. A külsős előadók részére egy 45 perces óráért 20–30 eurót fizetnek.

Mesterképzés

Az egyetemi felkészítést részleteiben nem tanulmányoztam, egy foglalkozást tartottam a hallgatóknak, és beszélgettem velük, valamint az oktatást szervezőkkel. A kétéves „rendőrmenedzser” megnevezésű nappali felkészítés a münsteri Német Rendőrség Főiskolája elnevezésű tanintézmény égisze alatt folyik. Az első tanévet decentralizáltan, általában két-három tartomány első évfolyamos hallgatóit összevonva szervezik. Nienburgban Alsó-Szászország és Sachsen Anhalt dolgozik össze, az éves hallgatói létszám 10–20 fő között mozog.

Összefoglalható tapasztalatok

- A több tanintézetből álló és több telephelyen tevékenykedő intézmény sikeres akkreditációt hajtott végre, és eredményesen működik.
- Az iskola az önálló tiszthelyettesi képzés megszűnésével egy hároméves (bachelor) felkészítés keretében együttesen közvetíti a tiszthelyettesi és a tisztképzést.

zés tananyagát. Módosítva a korábbi képzési célt, ez tulajdonképpen a megelőző tiszthelyettesi induló munkakörre és a tiszti pályára egyaránt kvalifikál, általa további tanulmányok nélkül lehet előrelépni valamennyi beosztott tiszti munkakörbe.

- A megszerzett diploma főtiszti rendfokozat elérésére és az ahhoz kötött munkakörök betöltésére nem jogosít fel. Ehhez külön szakmai egyetemi végzettség szükséges, amely Münsterben szerezhető meg.
- A kétéves szakmai egyetemi felkészítés első évét oktatják két tartomány hallgatói részére. Ehhez az iskola egyetemi képzésre kvalifikált oktatókkal rendelkezik.
- A szakmai gyakorlat legalább duplája a magyarországi rendszernek (hat hónap).
- A próbaidős vagy „visszahívható” jogi státuszban lévő hallgatók kedvezőbb körülmények között végezhetik a gyakorlati tevékenységet, rendőr egyenruhát viselhetnek, lőfegyverrel szolgálatot láthatnak el, irányítás mellett részleges rendészeti tevékenységeket végezhetnek. Nem mellesleg illetményjuttatásaik is magasabbak a polgári főiskolák hallgatóiénál.
- Az egy képzési profilú, önálló tanintézet a belügyminiszterhez kapcsolva szakmailag és irányítás szempontjából is közelebb áll a tartomány rendőrségéhez, könnyebb számára a kapcsolattartás, az ügyintézés.
- A főiskola egyben a rendőrség továbbképző központja is.
- A moduláris képzés az ahhoz kapcsolódó módszerekkel, szervezési megoldásokkal az oktatott tantárgyak kombinatív, egymást szorosabban támogató alkalmazását teszi lehetővé. Sajátosak a tantárgyak fölött álló modulzáró vizsgák.
- A szakdolgozatnak lényegesen nagyobb szerepet tulajdonítanak a nálunk érvényesülőnél, és elkészítésére több időt biztosítanak.

IRODALOMJEGYZÉK

- Az alsó-szász rendőrség szervezete.* Forrás: www.polizei.niedersachsen.de/wir_ueber_uns/organisation/die-polizei-niedersachsen-1394.html
- Gesetz zur Neuordnung der Ausbildung für den gehobenen nichttechnischen Verwaltungsdienst in Niedersachsen, vom 13. September 2007. In: *Niedersächsisches Gesetz- und Verordnungsblatt*, 61. Jahrgang, Nr. 28.
- Jahresbericht 2007–2008, Polizeiakademie Niedersachsen.
- Modulhandbuch Bachelorstudiengang „Polizeivollzugsdienst (B.A.)”.
- Personalentwicklungskonzept für die Polizeiakademie Niedersachsen.
- Polizei Niedersachsen. (Az alsó-szász rendőrség állománytoborzó kiadványa.)
- Polizeiakademie Niedersachsen, Informationen für Studierende.
- Prüfungs- und Studiensatzung für den Bachelorstudiengang Polizeivollzugsdienst an der Polizeiakademie Niedersachsen. In: *Niedersächsisches Ministerialblatt*, 62. (67.) Jahrgang, Nr. 29.
- Sallai János (2000): Csúcsvezető-képzés Münsterben. In: *Magyar Rendészet*, 1. évf. 5–6. sz. 127–135.
- Szabó Andrea (2012): *A németországi rendészeti felsőoktatásról.* PhD-tanulmányok 11. Pécs, PTE
- Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája.
- Tartományi bűnügyi statisztika.* Forrás: www.lka.polizei-nds.de/statistik/polizeiliche-kriminalstatistik-des-landes-niedersachsen-fuer-das-jahr-2010-621.html

FÜGGELÉK

Az első tanév felépítése

Modul	Kredit	Óraszám	Vizsga
M1 Szakmai és tanulmányi alapismeretek	9	360 K: 176 Et: 184	Beszámoló
M2 Bűnügyi alapismeretek	6	240 K: 90 Et: 150	Írásbeli, 180 perc
M3 Jogi alapismeretek	20	800 K: 360 Et: 440	Két írásbeli, 2x180 perc
M4 Közbiztonsági alapismeretek	10	400 K: 155 Et: 245	Írásbeli, 240 perc
M5 Rendőrségi típushelyzetek	10	400 K: 370 Et: 30	Átfogó szakmai vizsga, teljesítményértékelések
M6 Fizikai felkészítés	5	200 K: 90 Et: 110	Teljesítményértékelések
Első tanév	60	2400 K: 1241 Et: 1159	

K = Kontaktóra, Et = Egyéni tanulás

A második tanév felépítése

Modul	Kredit	Óraszám	Vizsga
M7 Közrendvédelmi szakmai gyakorlat	15	600 K: 600	Szóbeli
M8 Bűnügyi ismeretek elmélyítése	12	480 K: 209 Et: 271	Házi dolgozat
M9 Közrendvédelmi ismeretek elmélyítése	12	480 K: 200 Et: 280	Írásbeli, 120 perc
M10 Rendőri gyakorlat	6	240 K: 188 Et: 52	Teljesítményértékelés
M11 Bűnügyi szakmai gyakorlat	15	600 K: 600	Szóbeli
Második tanév	60	2400 K: 1797 Et: 603	

K = Kontaktóra, Et = Egyéni tanulás

A harmadik tanév felépítése

Modul	Kredit	Óraszám	Vizsga
M 12 Ismeretek elmélyítése, közrend, bűnügy	17	680 K: 296 Et: 384	Írásbeli, 180 perc
M 13 Specializáció, közrend, bűnügy	10	400 K: 150 Et: 250	Szóbeli
M 14 Nemzetközi rendőri tevékenység	10	240 K: 68 Et: 172	Kollokvium
M 15 Kötelezően választható, közrend, bűnügy	6	240 K: 103 Et: 137	Kollokvium
M 16 Rendőri gyakorlatok (2)	6	480 K: 322 Et: 158	Teljesítményértékelések

Szakdolgozat	9	360 K: 16 Et: 344	Védés
Záróvizsga			Szóbeli
Harmadik tanév	60	2400 K: 955 Et: 1445	

K = Kontaktóra, Et = Egyéni tanulás

SUMMARY

Polizeilicher Studiengang in Niedersachsen

FÓRIZS Sándor

Der Artikel gehört zu einer Serie der Veröffentlichungen, die die polizeilichen Studiengänge in der Europäischen Union und die Hochschulen darstellen. Polizeiliche Ausbildung ist Ländersache in Deutschland und die meisten Länder haben eigene Einrichtungen für diese Zwecke. Die Polizeiakademie Niedersachsen, Standort Nienburg, ist eine akkreditierte Hochschule in spezieller Lage. Das Land hat keine Vollzugsbeamten im mittleren Dienst. Der Bachelorstudiengang ist Studierenden vorbehalten, die nach den beamtenrechtlichen Vorschriften und den Einstellungsrichtlinien unter Berufung in das Beamtenverhältnis auf Widerruf in den Vorbereitungsdienst des Polizeivollzugsdienstes Laufbahngruppe 2.1. Einstiegsamt eingestellt werden. Der Artikel stellt die wichtigsten Dokumente, das Modulhandbuch Bachelorstudiengang „Polizeivollzugsdienst“, die Methoden und die Struktur der Ausbildung vor.

Az orosz rendőrség átalakulása az ezredfordulót követő időszakban. Néhány szempont a folyamattal kapcsolatos vitához

SZŰCS Gáborné

Az orosz rendőrség az utóbbi években modernizálási folyamaton esik át, fokozatosan átalakítja arculatát. A Dmitrij Medvegyev elnöksége időszakában bevezetett reformok elsősorban a rendőri tevékenység megítélésének, társadalmi elfogadottságának javítására irányultak. Az írás orosz és német nyelvű, információs és publicisztikai jellegű médiaközlemények, közvélemény-kutatási adatok, valamint az orosz rendőrségi törvény két változatának és az oroszországi belügyi szervek etikai kódexének alapján foglalja össze az orosz rendőrség átalakításának eddig lezajlott folyamatát. Igyekszik képet adni az ezzel kapcsolatos elvárásokról és az átalakulás eredményeinek társadalmi fogadtatásáról is.

Dolgozatom témája az orosz rendőrség átalakulási folyamata. A jelenség aktualitását jelzi többek között a sajtó rendkívüli figyelme, amely a reformokat kíséri. Számos elemzés jelent meg, amelyeket összegezve áttekintést szeretnék adni a reformok bevezetésének társadalmi elfogadottságáról, az ezzel kapcsolatos megnyilvánulásokról. A rendőrség problémáinak megoldási kísérlete felé egyre nagyobb figyelem fordul. 2013 novemberében újra megszokszorozódtak a témával kapcsolatos írások. A Dmitrij Medvegyev által nyomatékosan támogatott újítások legfontosabb indítéka megítélésem szerint a törekvés, amely arra irányul, hogy a lakosság ismét bizalmába fogadja a rendőrséget, és az állampolgárok ne viseltessenek negatív előítéletekkel a rendőrök, a belügyi állomány iránt. Céloom, hogy az általam idézett és lefordított (orosz és német nyelven megjelent) sajtószövegek segítségével érzékeltessem a folyamat összetettségét. Igyekszem bemutatni, mit tesz azért a testület, hogy társadalmi megítélése pozitív irányba változzon.

Az írás első részében orosz és német nyelvű médiaközlemények, valamint közvélemény-kutatási adatok alapján kísérem meg a rendőrségi reformot kiváltó eseménysor összegzését, amely, véleményem szerint, alátámasztja az átalakulások szükségyszerűségét. Az írás második részében a szóhasználat változását a két rendőrségi törvény összehasonlításával, és az orosz belügyi etikai kódex szövege, valamint médiaközlemények alapján kísérem meg bemutatni.¹

1 A szövegben idézett orosz és német nyelvű szövegeket a publikáció szerzője fordította magyarra.

A reform lényeges eleme volt magának a szervezet nevének a megváltoztatása. Dolgozatomban a rendőrség átalakítását, nevének megváltoztatását, az ezzel kapcsolatos elvárásokat, valamint a folyamat társadalmi fogadtatását elemzi, terminológiai és politológiai szempontokat érintve. Bizonyítani szeretném az idézett szövegek alapján, hogy nem feltétlenül volt szerencsés a szervezet nevének megváltoztatása, mivel az orosz állampolgárok egy részéből a „polícia” szó negatív emóciókat vált ki. A továbbiakban – a dolgozat harmadik részében – a rendőrség pozitív változásokra törekvő szemléletmódját, célkitűzéseit igyekszem összefoglalni a két rendőrségi törvény összehasonlításával, és az orosz belügyi etikai kódex szövegének, valamint a rendőrség honlapjának segítségével.

A reformokat kiváltó, azokat megelőző időszak eseményei

A 2008-tól kezdődő időszakban, amikor Vlagyimir Putyin a kormányfői szerepet töltötte be Dmitrij Medvegyev elnök mellett, az oroszországi belügyi szerveken belüli visszaélések gyakran kaptak jelentős sajtóvisszhangot. A rendőrség problémái ezen a területen nem csökkentek, sőt növekvő tendenciát mutattak. Nem meglepő tehát, hogy az orosz rendőrség átalakításának folyamatában az etikai szempontok jelentős szerepet játszanak.

A szervezeten belüli gondokat szélsőséges formában jelenítette meg Gyenyisz Jevszjukov ámokfutása 2009 áprilisában. Az őrnagy egy szupermarketben adott le számos lövést az ott tartózkodókra, akik közül több mint húszat megsebesített. Az érthetetlen merénylet halálos áldozatokat is követelt. Mivel az időszakot sorozatos rendőri botrányok jellemezték – Jevszjukov esete kirívó volt ugyan, de semmiképp nem egyedi –, 2010 februárjában Medvegyev elnök rendőri vezetőket bocsátott el, és egyre több szó esett a rendőrség strukturális átalakításának szükségességéről is.

Az elmúlt évtizedekben lezajlott mediális forradalom már jóval ritkábban teszi lehetővé a rendőri visszaélésekkel kapcsolatos információk eltitkolását, ezért általánosnak nevezhető az a tendencia, hogy egy botrányosnak számító esemény által kiváltott felháborodás von maga után érdemi lépést a rendőri vagy politikai vezetés részéről. A közelmúltban, 2012 áprilisában történt, hogy Kazanyban rendőri túlkapás miatt (egy kihallgatott személyt súlyosan bántalmaztak) haláleset következett be. Ennek okán – nem utolsósorban a tömeges felháborodás hatására – kezdődtek alapos ügyészégi vizsgálatok a térségben történt rendőri túlkapásokkal kapcsolatban, amelyek számos visszaélést tártak fel.

Az ötvenkét éves Szergej Nazarov halála tehát önvizsgálatra, majd arra készítette a belügyi szerveket, hogy bevallják, mely területeken értek el csak minimális eredményeket a rendőrségi reform során. Egy – 2012. március 15-én, Kazanyban tartott tüntetésről készült – videofelvétel hűen tükrözi az emberek elkeseredését, s egyben csak az utóbbi években megszokottá váló – adekvát reakciót követelő és elváró – szókimondását. „Jöjjenek ki és válaszoljanak!” – kiáltja egy férfi a rendőrség épülete előtt. „Én nem félek.” A tüntetők a rendőri visszaélések áldozatairól emlékeznek meg, elsősorban

Szergej Nazarovról, de egyéb eseteket is említenek. „Önök már sokakat küldtek a temetőbe” – mondja egy másik, láthatólag elkeseredett férfi a jelen lévő belügyi dolgozóknak. „Mikor jön végre a bizottság Moszkvából?” – skandálják a tüntetők, majd egy felháborodott asszony kezdeményezésére a „szégyen” szót ismétlik ütemesen.

A tüntetők egyike utal arra, hogy a rendőrség átalakítása szerint nem járt a várt eredménnyel (a megfogalmazás kevésbé irodalmi stílusban történt). Az ehhez hasonló demonstrációk sora elérte az egyik legfontosabb célját: az orosz Belügyminisztérium bizottságot hívott össze, amelynek feladata a kazanyi események kivizsgálása, valamint a szükséges intézkedések megállapítása volt. Rasid Nurgalijev belügyminiszter március 15-én, a tüntetés napján felhívta a területi belügyi szerveket, hogy végezzenek alapos vizsgálatot, és tárják fel a visszaéléseket. A belügyminiszter az újságírók kérdéseire válaszolva az események okát az egyes munkatársak alkalmatlanságában látta. „Mi odafigyelünk arra, kit veszünk fel, és a legjobbakat alkalmazzuk. Miért kell ennek így történnie?” – tette fel a kérdést Nurgalijev.

Az általános megújulási folyamatra természetesen számos publikáció és sajtóközlemény reagált. A lenta.ru orosz nyelvű internetes oldalon például 2010. augusztus 20-án jelent meg egy, az elnevezés lehetséges megváltoztatásáról szóló közlemény „Medvegyev javasolta a *milícia* átnevezését *políciává*” címmel. Az írás az elnök szavait idézve arról tudósít, hogy az új rendőrségi törvény gyakorlatilag elkészült, és a tervezetet a közeljövőben társadalmi vitára bocsátják (ez meg is történt²). Dmitrij Medvegyev számos felszólalásában hangsúlyozta a törvény létrejöttének folyamatát kísérő széles körű társadalmi vitát, amely nem a kormány akarata ellenére, hanem részben annak kezdeményezésére indult.

A törvény hatálybalépését megelőző napokban (2011. február 1-jén) az elnök kijelentette: „a rendőrségről szóló törvény tervezete holnap a Föderációs Tanács elé kerül megvitatásra. A tervezet törvénnyé válásának folyamatát széles körű eszmecsere kísérte mind a közösségi hálónkon, mind a regionális civilszervezetek összefüggéseiben. Szeretném, hogy a törvény alkalmazását hasonló társadalmi kontroll kísérje.”

Az elnök által is említett társadalmi kontrollal kapcsolatban számos érdekes adatot ismerhetünk meg a statisztikai elemzésekkel foglalkozó orosz „Levada Centrum” honlapján. A központ munkatársai 2011 februárjáig (tehát a törvény elfogadását megelőző hetekben is) folytattak reprezentatív közvélemény-kutatást az ország 45 régiójában,³ amelyben a következő kérdéseket tették fel:

- Ön hogyan értékeli a milícia políciává válásának tényét és folyamatát?
- Mit gondol, milyen következményei lesznek a Dmitrij Medvegyev által benyújtott új rendőrségi törvénynek és a milícia políciává válásának?
- Milyen módon változott meg az elmúlt évben a milícia és más rendvédelmi szervek tevékenysége?
- Ön megbízik a rendvédelmi szervezetekben, vagy épp ellenkezőleg, tart tőlük?
- Véleménye szerint mire törekednek mostanában a milícia munkatársai?

2 <http://zakonoproekt2012.ru/police/27-10-2010>

3 Аналитический Центр Юрия Левады (Левада-Центр): О реформе милиции.

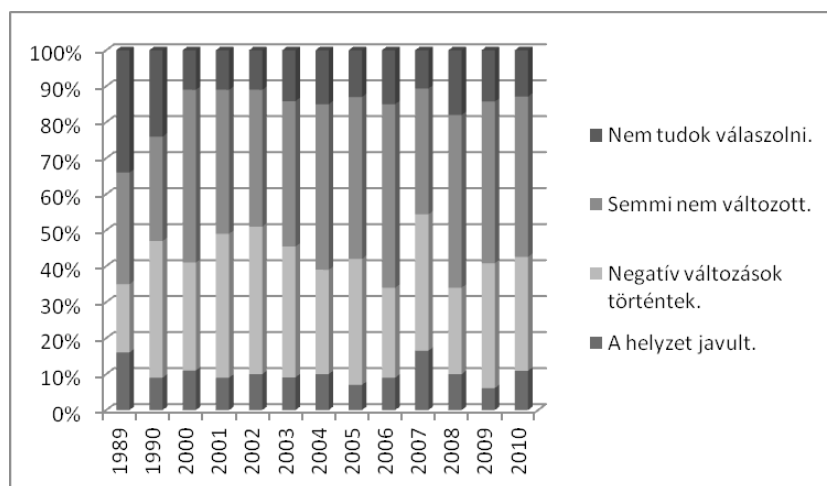
A válaszok az állampolgárok szkepticizmusát vagy kifejezett bizalmatlanságát tükrözik a rendőrséggel kapcsolatos kérdésekben. Az első kérdésre adott válaszokból kiderül, hogy csupán a megkérdezettek 4 százaléka viszonyul határozottan pozitívan a rendőrség átalakításának folyamatához, az éles elutasítás ezzel szemben a válaszadók 40 százalékát jellemezte. Az átalakulás hatásával kapcsolatban a megkérdezett polgárok 60 százaléka nyilatkozott úgy, hogy mindez csupán látszatintézkedés, lényegi változás nem várható, sőt 13 százalék szerint az önkényesség fog növekedni az adott területen.

A harmadik kérdést („Milyen módon változott meg az elmúlt évben a milícia és más rendvédelmi szervek tevékenysége?”) 1989-től kezdődően minden évben feltették, így nem csupán a 2010-re vonatkozó válasz érdekes, hanem maga a tendencia is. A véleményalkotás itt is a negatív megítélés irányában változik, azonban nem érdektelenek az időszakokhoz kötődő értékek.

*1. táblázat: Társadalmi megítélés a rendőrség munkájára vonatkozóan
1989 és 2010 között*

A válaszadás éve	1989	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
A helyzet javult.	16	9	11	9	10	9	10	7	9	17	10	6	11
Negatív változások történtek.	19	38	30	40	41	36	29	35	25	39	24	34	32
Semmi nem változott.	31	29	48	40	38	40	46	45	51	36	48	44	45
Nem tudok válaszolni.	34	24	11	11	11	14	15	13	15	11	18	14	13

A statisztika alapján grafikont készítettem, hogy az szembetűnőbben jelenítse meg a vizsgálat eredményeit, megkönnyítve a következtetések levonását az érdeklődők számára.

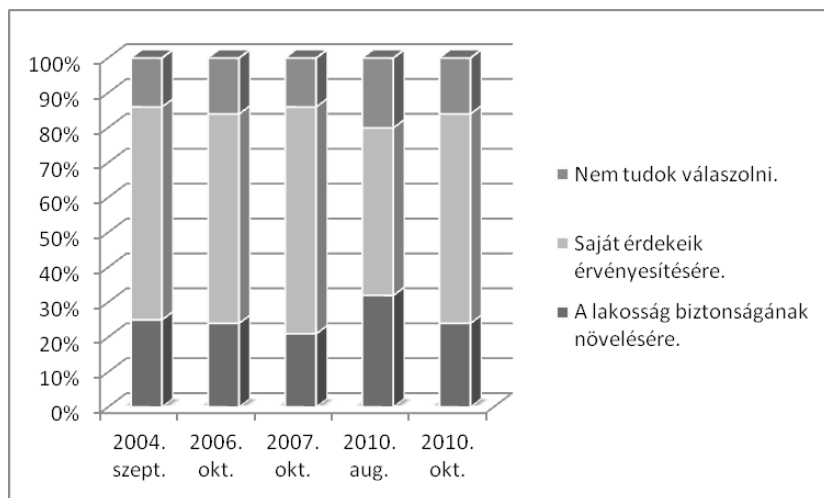
1. ábra: Társadalmi megítélés a rendőrség munkájára vonatkozóan
1989 és 2010 között

A grafikus ábrázolásból még inkább kitűnik, hogy a reformokat megelőző évek alatt csupán a lakosság töredéke volt egyértelműen elégedett a rendőrség tevékenységével. A negyedik kérdésre kapott információkból kiderül, hogy a megkérdezettek összesen 67 százaléka többé-kevésbé tart a rendőröktől. Feltétel nélküli bizalommal mindössze a válaszadók 5 százaléka viseltetik a belügyi szervek munkatársai iránt. Az ötödik kérdésre adott válaszokból összeállított táblázatot szintén érdemes részletesebben áttekinteni, mivel talán ebből tűnik ki leginkább a gyökeres átalakulás szükségessége: „Véleménye szerint mire törekednek mostanában a milícia munkatársai?” – tették fel a kérdést a közvélemény-kutatók.

2. táblázat: A „Véleménye szerint mire törekednek mostanában a milícia munkatársai?”
kérdésre adott válaszok

	2004. szept.	2006. okt.	2007. okt.	2010. aug.	2010. okt.
A lakosság biztonságának növelésére.	25	24	21	32	24
Saját érdekeik érvényesítésére.	61	60	65	48	60
Nem tudok válaszolni.	14	16	14	20	16

Az eredmények grafikus ábrázolása természetesen itt is hatékonyabban szemléltet.

2. ábra: A „Véleménye szerint mire törekednek mostanában a milícia munkatársai?” kérdésre adott válaszok

Ebben az esetben újra alacsony azoknak a száma, akik a rendőrök feddhetetlenségében és professzionalitásában bíznak, tehát a reformok szükségessége ismét nyilvánvalóvá válik.

Dr. Leonid Kosals moszkvai szociológus német nyelven megjelent tanulmányában egy hasonló statisztikai felmérést elemez.⁴ „Reform vagy új üzleti modell” című cikkében abból indul ki, hogy az orosz rendőrség nem élvezi a lakosság túlnyomó többségének támogatását. Ezt az állítást statisztikai adatok ismertetésével illusztrálja, nemzetközi vizsgálatok eredményei alapján. A 2006-ban Descartes-díjjal kitüntetett European Social Survey (ESS) közvélemény-kutató projekt adatai szerint – ismerteti Kosals – 28 ország közül csak Bulgáriában és Ukrajnában alacsonyabb szintű a helyi rendőrségbe vetett bizalom, mint Oroszországban, ahol az emberek zöme még bűncselekmény áldozataként is óvakodik attól, hogy a rendőrséghez forduljon segítségért. Mindez önbíráskodáshoz vezethet, olykor a korrupt rendőrökkel szemben is. A reformok sajnos nem a lakosság biztonságának megerősödését eredményezték, hanem csupán a hierarchikus szervezet és a politikai vezetés ellenőrző funkciójának fokozódását. A rendőrség legfőbb problémái – Leonid Kosals véleménye szerint – a testület túlzott militarizáltsága, az átláthatóság hiánya, valamint a szervezet tagjai részéről az egyéni gazdasági érdekek követése, gyakran korrupció formájában.

A militarizáltság egyik következménye az, hogy az előljáró parancsának gyakran nagyobb a súlya, mint a törvényeknek vagy a társadalmi érdekeknek. A rendőrség részben az államhatalom mindenkori eszközeként funkcionál, amely segít kiszorítani a más-ként gondolkodókat a politikai arénából. Az átláthatóság hiánya abban mutatkozik meg

4 Kosals, Leonid: *Russlands Polizei – Reform oder neues Geschäftsmodell.*

elsősorban, hogy nem érhetőek el pontos és megbízható nyilvántartások a rendőrség méretével, szerkezetével vagy bevetéseivel kapcsolatban. Az utolsó hivatalos adatokat a rendőrség munkatársainak számával kapcsolatban egy 1994-ben, az ENSZ tevékenysége során született tanulmány tartalmazta. 2000 után Oroszország nem szolgáltatott ezzel kapcsolatban további adatokat, csak magas rangú rendőrtisztviselők adnak meg véletlenszerű számokat egyes interjúk során. 2009-ben a rendőrség egyik képviselője 1,4 millió rendőrrel beszélt, nem álltak rendelkezésre azonban regionális adatok. Az átláthatóság elégtelen szintjét jellemzi az is, hogy korlátozzák a rendőrök véleménynyilvánítását a sajtóval szemben. Kosals nem említi ebben a vonatkozásban az etikai kódexet, de azt annál inkább, hogy tudomása szerint a rendőröknek titokban megtiltották a rendőrségi törvénnyel kapcsolatos társadalmi vitában való részvételt.

Összegezve: a harmadik évezred első évtizedében az orosz rendőrség tevékenységével kapcsolatos problémák, valamint egyes kirívó esetek nem kerültek el a média figyelmét. A reformot megelőző időszakban végzett közvélemény-kutatás tükrözi a lakosság meghatározó részének szkepticizmusát vagy negatív viszonyulását a rendőrség tevékenységével kapcsolatban. A válaszadók nagy százaléka szerint az önértékelés érvényesítése a rendőrség tevékenységének elsődleges indítéka, és ez a vélemény még erősödött is a rendőrségi törvény kidolgozásának időszakában. Mindez jelzi a lakosság jelentős részének bizalmatlanságát, amely alátámasztja az átalakulások szükségességét. Véleményem szerint azonban a Levada Centrum vizsgálata valamivel biztatóbb, mint Leonid Kosals helyzetértékelése. A centrum ötödik kérdésére („Mire törekednek mostanában a rendőrség munkatársai?”) 2010-ben a megkérdezettek közel 30 százaléka adta azt a választ, hogy a rendőrség törekszik a lakosság biztonságának növelésére, s ez már nem elhanyagolhatóan kis körét jelenti a válaszadóknak.

Milícia – polícia (милиция – полиция): a szervezet nevének megváltoztatása

A történeti változások mindenkor maguk után vonják az intézményrendszerekhez kapcsolódó szakszókincs és kifejezésmód fejlődését. Mindezek megjelennek hivatalos dokumentumokban, jogi szövegekben éppúgy, mint a sajtóban vagy irodalmi szövegekben, utóbbiak esetében a társadalom elvárásait, reakcióit is tükrözve. A terminológiában történt változtatások az orosz rendőrségi törvény vonatkozásában kormányzati szándékot fejeztek ki a rendőrség szerepének újraértelmezésével kapcsolatban. Az új rendőrségi törvény kidolgozási folyamatának és a rendőrség tervezett átstrukturálásának egyik fontos, szimbolikus eleme volt a „milícia” („милиция”) elnevezés helyett a „polícia” („полиция”) megjelölés használata. A „polícia” elnevezés „újrahasznosításának” ötletét (a kifejezés első használata Oroszországban I. Péter cár nevéhez fűződik) többnyire Szergej Sztjepasinnak, az orosz Állami Számvevőszék elnökének tulajdonítják.

Az utóbbi, „európaiasabb” elnevezés használata a szervezet megújulását fejezheti ki, egyúttal a rendőrség társadalmi megítélését negatívan befolyásoló botrányok szimbolikus feloldását is jelentheti, és bizonyos erkölcsi-etikai újrakezdést érzékeltethet. A

latin eredetű „militia” („милиция”) szó valószínűleg francia vagy lengyel közvetítéssel („milicja”) került az orosz nyelvbe, s Usakov értelmező szótára szerint⁵ az önkéntes hadsereg, a népi milícia és a szovjet korszak államrendőrségének megjelölésére használták. A mai olasz nyelvben viszont részben a szélsőjobboldal sajátította ki önszerveződése során a kifejezést.

A görög „politeia” szóból eredő francia „police” kifejezés orosz megfelelője a cári rendőrség és titkosrendőrség megjelölésére szolgált („царская полиция” és „тайная полиция”), és háborús rendfenntartó erőket jelentett. Az Oroszországi Föderációban ezenkívül 1993-tól az adórendőrség elnevezése „налоговая полиция”. A szót azonban a 20. században már használták orosz nyelvterületen olyan értelemben, amely heves vitát váltott ki a mostani átnevezési folyamatban: a második világháború kollaboráns rendfenntartóit illették az oroszok a „полицай” (többes számban: „полицаи”) elnevezéssel, amely igen negatív konnotációval rendelkezett. Ezek a nyelvszociológiai, tehát nyelvi vonatkozású, társadalom-lélektani és szociológiai kiindulású szempontok azonban, amikor egy adott társadalom nyelvhasználata negatívvá változtat egy – nemzetközileg – inkább pozitív kicsengésű kifejezést, nem akadályozták meg Oroszországban a milícia névváltoztatását; az új elnevezés a fenntartások ellenére zöld utat kapott. 2013-ban azonban egyre gyakrabban bukkant fel az orosz nyelvű sajtóban a feltételezés, hogy a „милиция” kifejezést az orosz társadalom nagy része elutasítja, nem utolsósorban az imént említett történelmi párhuzam miatt.

„Az orosz rendőrségre a közeljövőben újabb reform vár, pontosabban ellenreform, amely Dmitrij Medvegyev bizonyos döntéseit törli majd el” – jelentette be a siapress.ru internetes oldal. A közlemény szerint ma már senkinek nem felelnek meg a rendőrséggel kapcsolatos változtatások, sőt a 2011-ben elfogadott új rendőrségi törvényt is átvizsgálják, és szükség szerint korrigálják majd, és az sem zárható ki, hogy a „милиция” kifejezés visszanyeri korábbi szerepét, mert az oroszokat a második világháború gyűlölt kollaboráns rendfenntartóira emlékezteti. Amíg az erkölcsi megújulásra való törekvés fontos dokumentuma, az új orosz rendőri etikai kódex 2008-ban és az 1993-ban elfogadott orosz rendőrségi törvény⁶ is még következetesen a „милиция” megjelölést használja, a rendőrségi törvény 2011-es változata⁷ már a „полиция” kifejezést alkalmazza (482-szer).

Összegezve: az orosz rendőrség elnevezését a 2011-ben életbe lépett új rendőrségi törvényben a „милиция” kifejezést leváltva a „полиция” megjelölésre változtatták. A kifejezés újjászületése ebben az értelemben társadalmi viták tárgya lett, mivel negatív emóciókat vált ki a lakosság egy részéből bizonyos történelmi események – második világháborús tapasztalatok – miatt. Véleményem szerint az elnevezés mostani használata ennek ellenére szerencsés lehet, mivel a szó az európai megjelöléshez áll közel, új tartalomra tesz szert, idővel elhagyja negatív konnotációját, aktualizálódik, és ez csökkenti majd a kevésbé szerencsés történelmi párhuzam negatív jelentését.

5 www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Ushakov-term-29414.htm

6 <http://autoreview.ru/law/prikaz/omilitsii/>

7 <http://supercook.ru/decoration/zakon-policia-01.html>

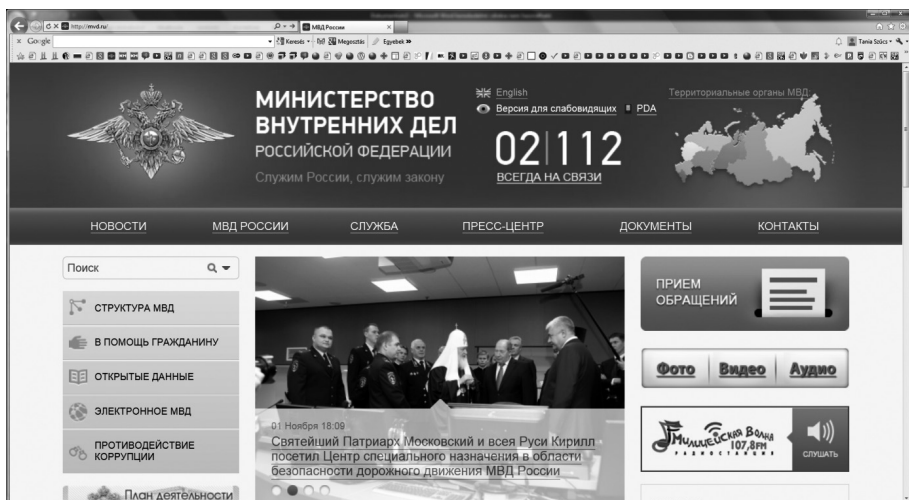
A reformok alkotói által elérni kívánt pozitív változások, célok

A fent említett etikai kódex az erkölcsi megújulásra való törekvés egyik dokumentuma. Ebben az alkotásban még – a fentebb kifejtettek szerint – a „милиция” kifejezést használják a rendőrség megnevezésére. A megjelöléstől eltekintve azonban a kódex a követendő erkölcsi magatartást vázolja a belügyi dolgozók számára: „Az oroszországi belügyi szervek munkatársainak szakmai-etikai kódexe” 28 szakaszból tevődik össze, amelyek kiterjednek az általános viselkedési szabályok és a szigorúan vett szakmai etika számos területére. Az ajánlott viselkedési normák közé tartozik például, hogy a rendőr folyamatosan figyelje saját viselkedését, érzéseit és emócióit. Szolgálati döntéseit ne irányítsa a személyes rokonszenv vagy ellenszenv, rosszkedv, esetleg baráti érzelmek. Megfogalmazásra került az is, hogy az állampolgárokkal soha ne bánjanak fennhéjázóan, durván, pökhendi módon.

„A kódex, mint a szakmai és etikai normák gyűjteménye, megjeleníti az Oroszországi Föderáció belügyi szerveinek munkatársai számára a belügyi szolgálat során elvárható erkölcsi értékeket, kötelezettségeket és elveket a szolgálat során és azon kívül, továbbá a munkatársak közötti kapcsolattartáskor elvárható viselkedési, valamint a korrupció kiküszöbölésére irányuló szakmai-etikai normákat” – olvashatjuk a bevezető rész szövegében. Az etikai kódexben⁸ megjelenő követelmények számos ponton éreztetik hatásukat a rendőrségi törvényben is, többek között a IV. fejezet 12. cikkelyében. „A szolgálati kommunikáció általános szabályai” címmel ismerteti a kódex a rendőröktől elvárható alapvető udvariassági szabályokat. Például: kapcsolatfelvételkor a rendőr „megnevezi beosztását és rendfokozatát, valamint családi nevét, majd közli a kapcsolatfelvétel okát és célját. Az állampolgár kérésére köteles felmutatni szolgálati igazolványát, majd korrekt és meggyőző formában közli megjegyzéseit és követeléseit. Ha szükséges, nyugodtan, ingerültség nélkül megismétli és elmagyarázza az elmondottakat.”

Hasonlóképpen kerül megfogalmazásra ez az elvárás a rendőrségi törvény ötödik cikkelyének 4. pontjában: „Az állampolgárral való kapcsolatfelvételkor a rendőr köteles: megnevezni beosztását, rendfokozatát, családi nevét, az állampolgár kérésére felmutatni szolgálati igazolványát, majd közölni a kapcsolatfelvétel okát és célját; olyan intézkedés esetén, amely az állampolgár jogait és szabadságát korlátozhatja, a rendőr tárja fel e lépések okát és alapját, és hívja fel az állampolgár figyelmét arra is, hogy ezzel kapcsolatban milyen jogokkal rendelkezik, és milyen kötelezettségei merülhetnek fel. Ha egy állampolgár kezdeményez kommunikációt a rendőrrel, az utóbbi köteles megnevezni beosztását, rendfokozatát, családi nevét, a hozzá forduló állampolgárt figyelmesen meghallgatni, végrehajtani a kompetenciájából következő intézkedéseket, vagy közölni, kihez fordulhat a kérdező az adott ügyben.” Hasonló pozitív törekvésekről ad számot a hivatalos belügyi honlap felépítése is.

⁸ <http://k.mihck.info/node/390>

3. ábra: A belügyi honlap

A weboldal a látogató elé tárja a szervezet felépítését, és igyekszik megkönnyíteni az állampolgár számára a kapcsolatfelvételt a rendőrséggel (jobbra fent: elérhetőség, bejelentés), valamint számos adatot tesz elérhetővé a belügyi tevékenységgel kapcsolatban. A korrupció elleni küzdelmet helyezi a középpontba, és transzparens módon jeleníti meg: ha a látogató a bal oldalon található alsó linkre kattint, számos adatot és dokumentumot talál ezzel kapcsolatban. A lapon látható fénykép (Kirill pátriárka tesz látogatást a közlekedési rendőrségnél) is arra utal, hogy az etikai szempontok az eddiginél sokoldalúbban jelennek meg a szervezet működésében. Ennek egyik vetülete többek között a pravoszláv egyház és a rendőrség együttműködése az utóbbi években, amelynek lassan intézményesített formái is kialakulnak, például a Németországban létrejött tartományi-egyházi megállapodásokhoz hasonlóan. Az egyház segítséget ajánlott az utóbbi években számos területen, egyebek között a szolgálati fegyelem és az erkölcsi szellem megerősítése terén a rendőri kollektívákban, továbbá felkínálta támogatását a különösen veszélyes területeken szolgálatot teljesítő belügyi dolgozóknak és családtagjaiknak.

Összegezve: ha a belügyi szervek működésével kapcsolatos reformtörekvések esetleg részben sikertelennek bizonyultak is, a rendőrség és a lakosság egyaránt szembesült a gondokkal. A belügyi etikai kódex követendő példát állít a rendőrök elé, egyértelműen megbélyegzi a negatív magatartásformákat. A rendőrség igyekszik elősegíteni az állampolgárok és a szervezet közötti kommunikációt, ezt bizonyítja a rendőrség honlapja is. Társadalmi vita alakult ki továbbá a problémák megoldásáról, melynek révén mindenképpen átláthatóbb lett a szervezet tevékenysége, nyíltabb a rendőrség és a lakosság kapcsolata, és ez önmagában véve is jelentős eredmény.

A reform hatásai – sajtóvisszhang

Leonid Kosals fentebb már idézett cikkében 2011-ben, a reform kezdeti időszakában foglalja össze az orosz rendőrség átalakításának folyamatát, amely nézete szerint pszeu-doreformokból tevődik össze. Az 1990-es években még – véleménye szerint – nem állt középpontban a rendőrség korszerűsítése. A gazdasági változásokkal, a privatizációval párhuzamosan a rendőrség alulról kapcsolódott be a gazdasági változások folyamatába. Kialakult egy új piac a privát személy- és vagyonvédelem területén; a rendőrök a feltörekvő vállalkozói réteget védtek például szervezett bűnözői csoportosulások fenyegetésével szemben. A szerző a rendőrség munkatársainak szemére veti a hajlamot, hogy gazdasági előnyökért hajlandók a mindenkori politikai vezetés iránti túlzott lojalitásra. Az egyetlen megoldás szerinte az átláthatóság fontosságának felismerése, annak állandó erősítése.

A nyilvánosságot integrálni kell a rendőrség átalakításának folyamatába, és valóságos társadalmi ellenőrzést érvényesíteni az állami végrehajtó hatalom felett. A szervezetnek túlnyomórészt civil jellegűvé kell válnia, és alá kell rendelnie magát a törvényeknek és a közérdeknek. Mindezt elősegítené a rendőrség működésével kapcsolatos adatok következetes közzététele, központi és regionális szinten egyaránt. Nem kevésbé lényeges szempont lenne a valódi átalakulás érdekében a rendőrség gazdasági jellegű tevékenységének felülvizsgálata, valamint a rendőri tevékenységek, szolgáltatások következetes elhatárolása a piaci folyamatoktól. Leonid Kosals 2011 májusában, tehát közvetlenül az új rendőrségi törvény elfogadása utáni hónapokban vonta le az azt megelőző időszak tanulságait. Az azóta eltelt időszakban sajtóközlemények sora kísérelte meg a folyamat értékelését többé-kevésbé szubjektíven vagy törekedve az objektivitásra, tudományosabb igényű következtetések levonására. A cikkek nagy része utal arra, hogy az adott publicista véleménye szerint a reform nem váltotta be a hozzá fűződő reményeket, és már kormányzati szinten is történtek kezdeményezések a korrekcióra (az ezzel kapcsolatos találgatásokat azóta is nyomon követhetjük).

A Независимая газета („Független Újság”) 2013 júniusában megjelent írása – „A belügy belátta a reform hibáit és kész a korrekcióra” címmel – meglehetősen alapossággal foglalja össze a reform következményeivel kapcsolatos problémákat. Alekszandr Gorovoj, az orosz belügyminiszter első helyettese regionális ombudsmanok ülésén fogalmazta meg a cikkíró (Alekszandra Szamarina) értesülései szerint, hogy a rendőrséget az új szabályozás fontos funkcióktól fosztotta meg, ezért a helyzet újra változtatást igényel. A volt elnök, Dmitrij Medvegyev kezdeményezése nem kapott pozitív visszajelzést sem a lakosságtól, sem pedig a szakértői testületektől. A lap értesülése szerint már az addig eltelt időszakban több mint száz indítvány született a korrekcióra, amelyeket egy felállítandó munkacsoport vizsgál majd meg a közeli hónapokban. Gorovoj elsietett döntésekről beszélt, különösen a szervezés területén, amikor például kerületi kapitányságokat szüntettek meg a reform során, más egységek pedig nem rendelkeztek a továbbiakban a jogi személyt jellemző kritériumokkal. A „félíg kidolgozott” rendszerben analóg struktúrák léteznek egymás mellett (például az ún. adórendőrség). Dmitrij

Gorovcov, a korrupcióellenes bizottság tagjának véleménye szerint ezek az aránytalanságok belügyi érdekcsoportok harcának következményeképpen jöttek létre. Mindezek során jelentős adatállomány semmisült meg vagy került a szervezett bűnözés képviselőinek kezébe.

A Belügyminisztériumnak nem áll szándékában lemondani a migrációval kapcsolatos feladatokról Konsztantyin Romodanovszkij „Szövetségi Migrációs Szolgálat” elnevezésű szervezete javára – jelentette ki később Alekszandr Gorovoj, aki súlyos hiányosságokat vélt felfedezni Romodanovszkij szervezetének tevékenységében. Az ülésen a továbbiakban megegyeztek egy munkacsoport felállításában, amely a rendőrség és az Állami Duma képviselőiből tevődik össze, és a rendőrség átalakításával kapcsolatos problémakört vizsgálja majd. Az átalakítás során nemcsak a szervezésben, hanem magában a törvényi szabályozásban is történtek hibák. Példaként említi az újságírók azt a helyzetet, amely a katonai szolgálat elől bujkáló fiatalok felkutatása körül alakult ki. A 2011-es rendőrségi törvény elvette a belügytől ezt a feladatot, a hadsereget szabályozó rendelkezésekben azonban ez a változtatás nem érvényesül.

Ellentmondásos, sőt alkalmanként korrupciótól sem volt mentes a lap szerint a rendőrök állásukban megerősítő vagy felfüggesztő ellenőrző vizsgálat (attesztáció), amely számos kritikus megnyilvánulásra adott alkalmat. Ezt a folyamatot a reformot keresztülvívő Rasid Nurgalijev belügyminiszter egyik legfontosabb hibájának tartják. Felmerült a „policáj–polícia” párhuzam is az ülésen, és a „milícia” elnevezés esetleges rehabilitálása, azonban a cikkíró véleménye szerint lehetséges lenne megfelelő tevékenységgel növelni a megváltoztatandó elnevezés társadalmi presztízsét, hiszen a rendőrség legfőbb célja végeredményben az állampolgárok védelme.

Az újbóli névváltoztatás hatalmas anyagi áldozattal is járna, hiszen – ahogy Sztjepan Sztjepasin, a Számvevőszék elnöke a www.km.ru értesülése szerint kijelentette – a „milícia–polícia” elnevezésváltás több mint kétmilliárd rubelbe került, mire az új feliratok, pecsétek, igazolványok és a szolgálati gépkocsik átfestése is elkészült. A Belügyminisztérium képviselői egyébként a sajtóban folyamatosan jelentettek meg cáfolatokat a készülő „ellenreformmal” kapcsolatban, többek között 2012 áprilisában a hivatalos minisztériumi honlapon idézték Rasid Nurgalijevnek az Állami Dumában tett kijelentését, amely szerint a reform folytatódik. A belügyminiszter szavai szerint az eddigi intézkedések csupán a reform egy szakaszát képezik, amely a rendőrség társadalmi elfogadottságát, a szervezet iránti bizalmat volt hivatott növelni. A már említett, 2013 júniusában lezajlott ülés napjaiban, ahol az ombudsmanok előtt Alekszandr Gorovoj a reform egyes elemeinek lehetséges visszavonására célzott, számos közlemény adta hírül az eseményt az internetes oldalakon. Ezek közé tartozik a www.gazeta.ru június 25-én megjelent, „A policiára »ellenreform« vár” című közleménye, amely – mint a többi, ezekben a napokban megjelent írás – a Независимая газета (Független Újság) értesüléseire hivatkozik.⁹

Hasonló híradások azonban azóta csak szórványosan jelennek meg. A Belügyminisztérium honlapján sincs utalás a reform megkérdőjelezésére az utóbbi hónapokban,

⁹ www.ng.ru/politics/2013-06-25/1_police.html

ez azonban nem jelenti azt, hogy egyes elemeinek korrekciója lekerült volna a napi-rendről. Továbbra sem szűntek meg a hangok, amelyek a folyamat árnyoldalaira, az azzal kapcsolatos problémákra hívják fel a figyelmet. A police-russia.info a rendőrség tevékenységével kapcsolatos, erősen kritikus beállítottságú oldal, amelyen 2013 októberében jelent meg bíráló jellegű írás a rendőrség átalakításának hatásairól „A Belügy-minisztériumban az adófizetők pénzén igyekeznek kiküszöbölni az elhibázott reform következményeit” címmel. Az internetes oldal értesülései szerint a minisztériumban összeállítottak egy tervet, amely szerint célként tűzték ki, hogy 2020-ra javuljon a súlyos bűncselekmények felderítési aránya, jelentősen visszaszoruljon az utcai bűnözés, és erősödjön a lakosság bizalma a rendőrségben. A hatalmas összeg, amelyet minderrefordítanak, ellentétben áll a reformnak talán a legelhibázottabb elemével: a rendőrség állományának radikális csökkentésével.

A közlemény szerzője a „Kommerszant” című újság belügyi értesüléseire hivatkozik, amikor hangsúlyozza: a 20 százalékos állománycsökkentés eredménye, hogy a mindennapi járőrszolgálat is emberhiánnyal küszködik. Hibaként említi a nevezett forrás, hogy az állomány akkreditációja felemás módon zajlott. A reformot a Belügyminisztérium számos munkatársa tartja elhibázottnak, elsietettnek vélik ugyanis a megfelelő előkészítés hiánya miatt, amely 2012 őszére nyilvánvalóvá vált. Azóta tart már a korrekciós folyamat a fent említett célokkal, melynek legfontosabb eleme a rendőrség megítélésének javítása, a lakosság bizalmának növelése. Ezt a célt támasztja alá egy közvélemény-kutatás eredménye is: a Levada Centrum a 2011-es felmérés után 2013 februárjában is vizsgálta a rendőrség tevékenységének társadalmi elfogadottságát. A központ 1600 nagykorú személyt kérdezett meg az ország 45 régiójában. Az első kérdésekre adott válaszok átfogó jellegűek.

3. táblázat: „Az Ön véleménye szerint tapasztalhatók a rendőrség tavalyi átalakítása, az elnevezés megváltozása következtében pozitív eredmények?” kérdésre adott válaszok százalékos megoszlásban

	február 12.	február 13.
határozottan igen	3	5
lényegében igen	15	21
inkább nem	43	37
határozottan nem	29	25
nincsenek erről ismereteim/ nem tudok választ adni	10	12

A „határozottan igen” válaszok elenyésző száma arra utal, hogy nem történt még javulás a rendőrség munkájának társadalmi megítélésében, s ezt a következő kérdésre adott válaszok százalékos megoszlása is tükrözi.

4. táblázat: A „Mi a véleményük a rendőrségi munka minőségének javulásáról az előző egy-másfél évben? Jobban dolgozik a rendőrség?” kérdésre adott válaszok százalékos megoszlásában

	február 12.	február 13.
jobban	7	12
változatlan színvonalon	72	65
rosszabbul	15	14
nem tudok válaszolni	6	9

A következő – igen fontos – kérdésre adott reakciók azonban már javuló tendenciára utalnak. Az előző két kérdéssel kapcsolatos reakciók ugyanis nem vetítik előre, hogy a megkérdezettek összesen 41 százaléka bízik – lényegében vagy határozottan – a rendőrség munkájában.

5. táblázat: A „Bízik lakóhelye rendőrségében?” kérdésre adott válaszok százalékos megoszlásában

határozottan igen	4
lényegében igen	37
inkább nem	43
határozottan nem	13
nem tudok válaszolni	7

Az utolsó kérdésre adott válaszok prezentálják részletesebben a lakossági elvárásokat.

6. táblázat: A „Válasszon ki három-négy olyan feladatot, amelyet a rendőrségi reform folyamán a legfontosabbnak tart!” kérdésre adott válaszok százalékos megoszlásában

a zsarolás, a megvesztegethetőség, a korrupció kiküszöbölése	47
elérni, hogy a rendőrség operatíván, aktívan reagáljon a lakosság bejelentéseire, panaszaira	43
előítélet-mentesség, azonos bánásmód tekintet nélkül a nemre, életkorra, foglalkozásra, nemzetiségre, vagyoni állapotra	35
jobb szakmai felkészültség	32
megszigorítani az állomány átvizsgálásának kritériumait	32
a rendőri önkényesség csökkentése (pl. jogtalan fogvatartás)	30
a kínzás megszüntetése a rendőrségen	27
a károsultak, az áldozatok jogainak maximális érvényesítése	24

nyitottság a rendőrségen, a lakossági kontrollt lehetővé tenni a rendőrség munkájával kapcsolatban (eredményességi mutatókat is figyelembe véve)	23
a bűnmegelőzés váljon elsődleges céljá	21
a gyanúsítottak jogainak maximális érvényesítése	15
növelni a rendőrségi dolgozók fizetését és szociális biztonságát	8
nem tudok válaszolni	4

Az utolsó kérdésre adott válaszok alapján össze is foglalható, milyen területeken érzékel hiányosságokat a lakosság: 47 százalékban tartották fontosnak a korrupció visszaszorítását, 43 százalékban pedig azt, hogy a rendőrség operatíván reagáljon a bejelentésekre. Etikai tekintetben és a szakmaiság szempontjából is hiányosságok észlelhetők, amelyek a reform további szakaszaiban javításra várnak.

Összegezve: az eddig elért pozitív eredmények egyelőre nem tükröződnek még sem a média közleményeinek többségében, sem egyes elemzők írásaiban. A statisztikai adatok is az előbbi megállapítást igazolják. Érzékelhető, hogy egyfajta – a sajtóközlemények alapján követhető – várakozás előzi meg a változások következő szakaszát, amely bizonyos irányváltást, esetleg „ellenreformot” tartalmazhat, például egyes elemek, így az elnevezés „visszaváltoztatását” is jelentheti.

Befejezés

Számos vélemény, továbbá közvélemény-kutatások adatai is igazolják dolgozatom alapfeltevését, amelynek lényege, hogy Dmitrij Medvegyev elnöki időszakának egyik legfontosabb belügyi vonatkozású eseménye, a rendőrség átalakítása problémáktól sem mentes folyamat, melyet a rendőrség munkatársai is elhibázottnak tartanak bizonyos vonatkozásokban, tehát további korrekciókat igényel. Már az elnevezés megváltoztatása sem volt feltétlenül szerencsés, mivel a II. világháborúban működő, a megszállt területeken gyakran kollaboránsokból álló „Вспомогательная полиция” („Hilfspolizei”, „Hipo”) is hasonló nevet viselt, s ezt az azóta eltelt több évtized sem tudta kitörölni a lakosság emlékezetéből.

Ennek ellenére sem tartanám jó megoldásnak az újbóli névváltoztatást, mivel az új elnevezés a ma elterjedt aktuális európai terminológiát veszi alapul, és lassan elfogadottá válhat, mert az idő csökkenteni fogja a háborús emlékezet hatásait. A lehetséges ismételt névváltoztatás, amelyet én túlzó, kevésbé hatékony intézkedésnek tartanék, lényegében semmin nem változtatna, mindössze további anyagi áldozatokkal járna, és kaotikus helyzethez vezetne. A reform problémáinak ellenére sem tartanám helyesnek megkérdőjelezni a javító szándék őszinteségét, valamint az egyes változtatások bizonyos pozitív eredményeit, főként az etikai elvárások megfogalmazása területén. Az etikai kódex tartalma és az orosz belügyminisztériumi honlap¹⁰ mai megjelenési formája is alátámasztja – véleményem szerint – ezt a megállapítást.

¹⁰ <http://mvd.ru/>

Dmitrij Medvegyev reformjainak legfőbb célja – amint az fentebb már említésre került – a rendőrség társadalmi elfogadottságának növelése volt. A jelen írásban idézett közlemények és dokumentumok bonyolult, néha ellentmondásos képet vázolnak fel magával a reformfolyamattal, és annak fogadtatásával kapcsolatban. A komplexitás érzékeltetése volt az írás szerzőjének egyik célja, valamint annak bemutatása, mit tesz a testület és az állam vezetése annak érdekében, hogy a szervezet társadalmi megítélése pozitív irányba változzon.

IRODALOMJEGYZÉK

- Kiss Jenő (2002): *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kosals, Leonid: *Russlands Polizei – Reform oder neues Geschäftsmodell*.
- Forrás: www.bpb.de/internationales/europa/russland/48287/analyse-russlands-polizei-reform-oder-neues-geschaeftsmodell?p=all (2012. 10. 22.)
- Аналитический Центр Юрия Левады (Левада-Центр): О реформе милиции.
- Forrás: www.levada.ru/press/2011022403.html (2012. 10. 22.)
- Кодекс профессиональной этики сотрудника милиции.
- Forrás: www.prof-police.ru/index.php/component/content/article/26-2008-09-29-13-43-50/153-2009-02-14-14-39-00.html (2012. 10. 22.)
- Медведев: Закон „О полиции” носит исторический характер.
- Forrás: www.vesti.ru/doc.html?id=424821 (2013. 09. 20.)
- Медведев предложил переименовать милицию в полицию.
- Forrás: <http://lenta.ru/news/2010/08/06/police/> (2013. 09. 20.)
- Митинги против полицейского произвола в Казани. Опубликовано 15.03.2012
- Акции протеста против полицейского произвола в Казани. 15 марта 2012
- Forrás: www.svobodanews.ru/media/video/24517392.html (2013. 09. 20.)
- Петров, Иван – Кособокова, Татьяна: *После скандала в Казани в МВД признали, что реформа милиции провалилась*.
- Forrás: www.rbcdaily.ru/2012/03/16/focus/562949983259494 (2013. 09. 20.)
- <http://zakonoproekt2012.ru/police/27-10-2010>
- <http://mvd.ru>
- <http://police-russia.info/>
- <http://autoreview.ru/law/prikaz/omilitsii/>
- <http://supercook.ru/decoration/zakon-policia-01.html>
- www.levada.ru/04-03-2013/indeks-doveriya-politsii (2013. 10. 21.)
- www.siapress.ru/news/society/25253 (2013. 10. 21.)
- www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Ushakov-term-29414.htm (2013. 05. 16.)
- www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Dal-term-15575.htm#efremova (2013. 10. 24.)
- www.ng.ru/politics/2013-06-25/1_police.html (2013. 10. 23.)
- www.sostav.ru/publication/politsiyu-rf-ozhidaet-kontreforma-3849.html (2013. 10. 28.)
- www.km.ru/v-rossii/2013/02/11/gosudarstvennaya-duma-rf/703708-prevrashchenie-militsii-v-politsii-oboshlos-byud (2013. 10. 26.)
- www.km.ru/v-rossii/2012/04/14/rashid-nurgaliev/oproverzhenie-novoi-reformy-politsii-ne-budet-budet-staraya (2013. 10. 24.)
- www.gazeta.ru/social/news/2013/06/25/n_2995265.shtml (2013. 10. 24.)

SUMMARY

The transformation of the Russian police force in the period following the new millennium (some aspects for discussion concerning this process)

SZÚCS Gáborné

The Russian Police Force has been undergoing changes and modernisation in the last few years; it has been gradually transforming its image. The reforms introduced during Dmitry Medvedev's presidency were mainly aimed at improving public opinion and acceptance of police activities. The paper summarises the transformation of the Russian Police Force, carried out up to the present time based on Russian and German media coverage (news and publications), public survey data, the two versions of the Russian Police Act and the Code of Ethics for the Russian internal affairs organisations. It makes an attempt to outline the expectations related to it as well as the reception of its results by the public.

